

ВТОРО ДОПЪЛНЕНО ИЗДАНИЕ

Олаф Кооб



АКО  
ОРГАНИТЕ  
МОЖЕХА  
ДА ГОВОРЯТ

*Основи на телесно-духовното здраве*

*Поредица „Просветление“*

В поредица «*Просветление*» досега:

1. Рудолф Щайнер, «Същност на музикалното»
2. Рудолф Щайнер, «Прераждане и карма»
3. Рудолф Щайнер, «За мистерийните драми»
4. Рудолф Щайнер, «За инициацията»
5. Рудолф Щайнер, «Проблеми на модерната психоанализа»
6. Рудолф Щайнер, «Стихове и медитации»
7. Рудолф Щайнер, «Смъртта като преобразуване на живота»
8. Рудолф Щайнер, «Окултна история»
9. Рудолф Щайнер, «Индивидуални духовни същества  
и тяхното въздействие в душата на човека»
10. Рудолф Щайнер, «Моят жизнен път»
11. Олаф Кооб, «Азът и неговият двойник»
12. Рудолф Щайнер, «История на човечеството»
13. Рудолф Щайнер, «Фридрих Ницше,  
борец срещу своето време»
14. Рудолф Щайнер, «Четири мистерийни драми»
15. Рудолф Щайнер, «Мистерийни центрове»
16. Рудолф Щайнер, «Първоначални импулси на духовната наука»
17. Рудолф Щайнер, «Тайните на прага»
18. Рудолф Щайнер, «Сътворението на света и човека»
19. Рудолф Щайнер, «Човекът и светът. Действието на духа  
в природата. За същността на пчелите»
20. Рудолф Щайнер, «Природата и човекът  
от гледна точка на духовната наука»
21. Рудолф Щайнер, «Природни и духовни същества  
и тяхното въздействие в нашия сетивен свят»
22. Рудолф Щайнер, «Връзката между живите и мъртвите»
23. Рудолф Щайнер, «Животът на човека и животът на Земята.  
Същност на християнството»
24. Й. В. Андре, «Химичната сватба на Християн Розенкройц»
25. Олаф Кооб, «Болната кожа»
26. Олаф Кооб, «Ако органите можеха да говорят»

Олаф Кооб

**АКО  
ОРГАНИТЕ  
МОЖЕХА  
ДА ГОВОРЯТ**

*Основи на телесно-духовното здраве*

*Превод от немски*  
Нели Спиридонова-Хорински

**Аб**  
*Издателско  
Ателие*  
София, 2016

## Bibliografische Angaben der Deutschen Nationalbibliothek

Die Deutsche Nationalbibliothek verzeichnet diese Publikation in der Deutschen Nationalbibliografie; detaillierte bibliografische Daten sind im Internet über <http://dnb.ddb.de> abrufbar.

ISBN 978-3-95779-009-5

5. Auflage 2014, Info3-Verlag, Frankfurt am Main

Umschlag: Frank Schubert unter Verwendung einer Skizze von Albrecht Dürer.

Vordere Umschlaginnenseite: Muse Conde, Chantilly, Frankreich/  
Bridgeman Giraudon

Hintere Umschlaginnenseite: Albrecht Dürer: «Zeichnung für seinen Arzt. 1528»

Satz: de•te•pe, Aalen

Druck: CPI books, Leck

Всички права върху българското издание на тази книга са запазени от *Издателско ателие Аб*.

© Олаф Кооб, автор

© Нели Спиридонова-Хорински, преводач

© Светослав Йорданов, редактор

© Издателско ателие А<sup>б</sup>

## СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение от д-р Фолкер Финтелман . . . . .	9
Предговор . . . . .	12
Предговор към четвърто издание . . . . .	18
Загадката човек . . . . .	20
Космическият език на човешкия образ . . . . .	28
<i>Зодиакалният човек</i> . . . . .	39
Планетният порядък в органите . . . . .	46
<i>Далакът като орган на Сатурн</i> . . . . .	53
<i>Черният дроб като орган на Юпитер</i> . . . . .	61
<i>Жлъчката като орган на Марс</i> . . . . .	68
<i>Сърцето като орган на Слънцето</i> . . . . .	70
<i>Бъбреците като орган на Венера</i> . . . . .	80
<i>Белите дробове като орган на Меркурий</i> . . . . .	91
<i>Регенерационните органи и среброто</i> . . . . .	95
<i>Задстомашната жлеза</i> . . . . .	99
<i>Хормоналната система</i> . . . . .	103
Бели дробове, черен дроб, бъбреци и сърце като четири метеорологични органи . . . . .	108
<i>Белите дробове като земен орган</i> . . . . .	111
<i>Черният дроб като воден организъм</i> . . . . .	121
<i>Бъбреци и пикочен мехур като въздушни органи</i> . . . . .	123
<i>Сърцето като топлинен орган</i> . . . . .	126
Отравяне и детоксикация . . . . .	132
<i>Минерални отрови</i> . . . . .	137
<i>Растителни отрови</i> . . . . .	141

<i>Животински отрови</i> . . . . .	143
Значение на отделянето и изхвърлянето . . . . .	145
<i>Потта като мумия на жизнените процеси</i> . . . . .	148
<i>Урината като мумия на душевната дейност</i> . . . . .	150
<i>Екскрементите на червата</i> <i>като мумия на азовата дейност</i> . . . . .	153
Хранене и лекуване . . . . .	156
Природолечение, хомеопатия, китайска и антропософска медицина . . . . .	166
Събрано по пътя . . . . .	186

*За нашето тяло не знаем почти нищо. Ние сме погрешно възпитани. От своята стая мога да телефонирам до Сан Франциско, но нямам понятие какво се случва в този момент в черния ми дроб или в жлъчката. Задачата на съвременното възпитание следва да бъде съзнателното опознаване на дейността на вътрешните органи. Също както възприемам движенията на моите ръце, очи, уста, би трябвало и бих могъл да изуча функциите на моя стомах, жлезите и бъбреците. В това отношение човекът все още не е достатъчно силен и смел към самия себе си. Той се осмелява да погледне звездите в очите, но няма смелост да го направи при далака и червата. Пътят на човека би трябвало да води до дълбоко себесъзнание и някаква рентгенова връзка със самите нас. Но този път е по-сложен и тайнствен от пътуването до Луната.<sup>1</sup>*

САНДОР МАРАИ

---

<sup>1</sup> Сандор Марай: *Небе и Земя. Размисли*, Мюнхен 2001 г.



Анатомичният човек  
от Хорариума на Херцог фон Бери



## ВЪВЕДЕНИЕ

Нашият западно ориентиран свят, изглеждащ така просветен, се държи извънредно парадоксално по много практически жизнени въпроси. Два примера могат да го илюстрират. Срещу игнорирането на естественото остаряване и неговите жизнени плодове и лудостта на вечната младост, която не иска да признае никакво остаряване, застава фактът, че съотношението между младите и възрастните хора в нашето общество драматично се измества в полза на старостта. Празнува се непрекъснатото повишаване на очакванията от живота и се проклинат вече почти неразрешимите проблеми относно общественото осигуряване на възрастните. Накратко, всеки иска да стигне до дълбока старост, но да не бъде стар!

Като втори пример служи медицината. От средата на 19-ти век рационално-научната медицина прави всевъзможни усилия, за да премахне болестите. Боледуването на човека следва да остане в миналото, понеже се разбират причините за болестите и се развиват средства за тяхното преодоляване. Това става предимно чрез все по-нови, по-ефективни и преди всичко по-скъпи лекарства. На това обществото дължи един пазар, който е много важна опора на националното богатство.

Така нареченият здравен пазар, към който принадлежат и всички превантивни мерки, се смята за многообещаващ пазар (отрасъл) и има най-висок прираст, дори по време на рецесия. Този отрасъл би се срутил икономически, ако лекарствата наистина биха лекували и с това болестите биха изчезнали, защото тогава ще е ненужен!

Третият парадокс е задачата на тази книга. Тялото на човека днес се цени така, както никога не се е ценяло преди. Грижи за тялото като козметика, подобряване благополучието на тялото чрез хранителни добавки, диетични храни или медикаменти, корекции на тялото чрез козметичната хирургия и много други такива влияния върху нашето тяло представляват още един отрасъл, който също както здравният отрасъл, е съ-

ществена част от проспериращата национална икономика. Но макар че се придава толкова голямо значение на едно красиво и добре функциониращо тяло, което в своя идеален първообраз изобщо не съществува повече в нашето съзнание, днешният човек почти нищо не знае за това тяло, неговите функции и лежащия в основата му изграждащ принцип, който наричаме организъм. Дори образовани хора или високо почитани в обществото хора трябва да признаят, че им е трудно да кажат къде всъщност лежат надбъбречните жлези, за какво ни е необходима щитовидната жлеза, как е изграден органично черният дроб и др.п. Там, където в една демократична обществена система човекът все повече иска да се самоопределя, където изглежда, че свободата на личността е поставена високо, почти не може да се разбере липсата на знание за строежа на собственото тяло и отделните му органи и органични системи като например нерви, кости, мускули или кръв, и тяхното функциониране, за това как се постига балансът между тях, кога те са повече или по-малко в състояние да се обновяват, регенерират, какво е полезно за тях и какво им вреди. Относно тези въпроси просветеният човек днес отново се превръща в първобитен човек.

Именно това желае да промени Олаф Кооб с тази книга. От гледната точка и практическия опит на ориентирания към целостта на човешкия организъм лекар, той описва света и органите в хармонията между телесния, душевния и духовно индивидуалния човек. За основа му служи университетското образование по медицина, където е научил да мисли аналитично и да изследва цялото с неговите отделни части. Методът му на изложение обаче е синтетичен и описва частите като включени в една цялост. А целостта е повече от сумата на нейните части! Много неща се получават например едва чрез взаимодействието или чрез противопоставянето (агонизиране и антагонизиране, действие и противодействие) на органите, чрез въздействието на съвсем различни душевни сили и чрез увеличаващото се индивидуализиране в течение на живота. Авторът разглежда най-разпространените медицински системи, като ги сравнява

и описва техните общи принципи. Университетската медицина, народното лечителство, хомеопатията, аюрведа, китайската и антропософската медицина са му така познати, че той може да изтъкне общото в тях, но също и техните особености. Така органите наистина започват да разказват за себе си и от читателя зависи, дали първо ще чуе техния говор и след това ще го разбере.

Книгата не е рецепта, не е справочник, а нещо, което изисква често да бъде взимано в ръка и наново прочитано. По времето, в което на медицината ѝ предстои основна промяна, понеже разбирането на болестите (патогенезата) все повече ще бъде измествано от разбирането на здравето (салутогенезата), където отделният човек все повече ще бъде призван към отговорност и грижа за своето здраве, неизбежно условие е все повече да се опознава собственото тяло като жив и чувстващ, т.е. одушевен организъм и да се учи какво – напълно индивидуално – е в негова полза или му вреди. Затова е необходимо такова просвещаващо изложение от един лекар. Да се достигне тайната на собственото тяло, да се разбере то като чудо на Сътворението, да се обръщаме към него винаги с почит и благодарност, понеже цял живот то иска самоотвержено да ни служи, за тази изследователска задача, стояща пред един наистина просветен и самоопределящ се човек, настоящата книга може да послужи като помощник и пътепоказател.

Проф. д-р мед. Фолкер Финтелман, юни 2005 г.

## ПРЕДГОВОР

*Да успокоим фантазията на болния така, че поне да не страда, както досега, повече от своите мисли за болестта, отколкото от самата болест – смятам, че това е нещо! И то съвсем не е малко.<sup>2</sup>*

ФРИДРИХ НИЦШЕ

Понастоящем е наистина много необичайно, когато известен американски хирург и медицински историк напише книга със заглавие «Поглед под кожата. Пътят на медицината от магията до науката и обратно». В нея той описва по забележителен начин дългогодишния си опит и изживявания в заниманията си с различни органи, които и днес ни поставят големи загадки със своята органична «интелигентност» и отношение към душевния живот, макар че чисто технически стават все по-лесни за овладяване и отчасти могат и да се заменят. Защо например черният дроб, ако сме отрязали парче от него, се възстановява до голяма част и защо това не става с белия дроб или сърцето, а да не говорим за мозъка? Защо, въпреки целия технически прогрес, знаем толкова малко за задачата на далака, един орган, който може относително без проблеми, дори напълно да бъде отстранен и който на английски се казва «spleen»<sup>3</sup>? Не напразно големият римски лекар Гален нарича далака «plenum mysterii organum», «тайнствения орган». Какво прави нашето сърце такъв специален орган, че от хилядолетия човечеството

---

<sup>2</sup> Фридрих Ницше: *Ессе homo*, издание от Урсула Михелс-Венц, Франкфурт/Майн 1988 г.

<sup>3</sup> spleen: *анат.* далак, сплина; злоба, лошо настроение; меланхолия, сплин, тъга.

не се уморява да го възпява и възхвалява, макар че днес той все още се разглежда повече или по-малко като «помпа» и дори се трансплантира?

В течение на своето разглеждане на органите със същевременно им отнасяне и към историята на медицината, гореспоменатият автор Шеруин Нуланд (Sherwin Nuland) споменава за срещата си с един китайски колега на един медицински конгрес. При този разговор преди всичко е ставало въпрос за различния начин на виждане на нещата на западната и източната медицина. Представата за света на източната традиционна медицина е цялостно-качествена, докато в западно ориентираните научни възгледи преобладават количествено-аналитичните представи. Двете страни застават първоначално непримирими една срещу друга и се нуждаят от посредник, който да приеме физически видимото също така сериозно, както невидимото и неизмеримото на душевно-духовния елемент.

В течение на професионалната дискусия добре запознатият и със западната медицина китайски лекар казва за традиционните китайски лечители: «Когато те говорят за черния дроб или щитовидната жлеза, нямат предвид самия орган. Те се придържат много повече към образната представа за органа. Това е съвсем друго нещо. За това не е нужна никаква анатомия.»<sup>4</sup>

Не се ли видят отделните физически явления и дейности в органите като съществен израз на една обхватна живо-одушевена цялост, проявяваща се видимо в телесните симптоми, и не се ли открие схванатото като обща картина във всяка отделна органична структура, така да се каже, «небето» в «Земята», трудно може да се прокара мостът между тях. Това всъщност е и Гьотевото мнение за лечебното изкуство, когато той с хумор сполучливо казва: «Лекарят трябва да е способен на всичко, като започнем от звездите и стигнем до кокошия трън.»

Ние мислим, че ще настъпи примирие между тези две схващания едва когато стане възможно отново да се отнесе

<sup>4</sup> Шеруин Нуланд: *Поглед под кожата. Пътят на медицината от магията до науката и обратно*, Мюнхен 2002 г.

единичното, което трябва да се изолира за научни изследвания, към по-висшестоящата общност, като, от друга страна, всеобщата идея като «духовна връзка» ще направи обясними и детайлите. С други думи, «идеята човек» трябва да се докаже чак до органичните функции на черния дроб, жлъчката, сърцето и бъбреците, иначе всеки черен дроб е еднакъв с друг черен дроб, бъбреците – с бъбреците, понеже може би чисто външно те приличат на едноименните органи на говедото или прасето.

В медицинското образование се изучават много подробности относно анатомията и физиологията на отделните органи, но дали някой разбира нещо за същността на черния дроб, който китайските лекари например наричат «генерал», руснаците – «печень», произхождащо от «печка», а гръцките и средновековните лекари свързват с планетата Юпитер. Схванали ли сме общата идея, тя не бива да се изгуби в мъгляво-мистичното, а трябва да се стремим да разберем отделния детайл в организма, неговото положение, цвят, форма, ембрионално развитие. Така живата биография и физиономия на определен орган или дори на болестта може да се прозре много по-всеобхватно. Едва това е истинската «холистична медицина»!

Би трябвало най-малкото да заемем гледната точка на «малкия принц» на Екзюпери, а не само да виждаме «шапката», т.е. външната страна на нещата, и вътре да измисляме всевъзможни теории, но да видим и това, което наистина се крие в шапкообразната змия – «слонът», което първоначално е невидимо за физическите очи, алегорията зад всичко преходно.

Наистина е възможно да се прокара мост от метода, който наричаме феноменологично-имагинативен начин на схващане. Той се стреми да прозре физическото явление като възприемаемата «външна страна» на вишестоящото, духовно действащото събитие. Защото без лежащите в основата идеи не може да се породи нищо във видимия свят, техниката е ясен пример за това. Защо в областта на живото да е различно? Така органите могат да се превърнат в индивидуални съдбовни портрети със свое минало, настояще и бъдеще, както познаваме това при индиви-

дуалния човек и човечеството, които се променят в течение на времената. Преобладаващото мозъчно ориентирано мислене на човека е резултат от по-новото развитие. В по-ранни времена например сърцето се е разглеждало като съдбовен и паметен орган. Това е все още видимо в английския или френския език, когато «ученето наизуст» се свързва със сърцето: «to learn by heart» или «apprendre par coeur». В китайския език йероглифът за «мисленето» е знакът на сърцето.

Настоящата книга е написана за хора, които като интересувачи се от медицината непрофесионалисти искат да разширят знанията си, а не да се оставят само под опеката на все по-засилващото се диктаторство на експерти. Във времето на увеличаващото се обезсърчаване от страна на господстващата здравна политика с контролираните от фармацевтичната индустрия «причинители на болестите»<sup>5</sup> повече от всякога е необходим способният за преценка човек с ясен човешки разум. Защото колкото повече той знае за себе си и за своя организъм, толкова по-добре ще опази своето здраве и автономно ще преодолее своите кризи, страдания, страхове и болки.

Така тук отново трябва да възобновим връзката със старите идеали на гръцката диалектика и хигиена, с арабските и средновековните здравни правила (regimen sanitatis), замислите на Хуфеланд, както той ги формулира в своята «Макробиотика – или изкуството за продължаването на човешкия живот» и на гениалния подход на барон фон Фойхтерслебен в произведението му «За диалектиката на душата». Също и китайската медицина ще има своето значение, но преди всичко изцяло трябва да се имат предвид намеренията на антропософската, духовнонаучно разширена медицина. Когато виждаме, че в по-новото време «салутогенезата», учението за запазването на здравето, все повече застава в центъра на вниманието, трябва да си спомним, че тези възгледи в никакъв случай не са откритие на съвремението, а те са много повече спомен от древното знание.

---

<sup>5</sup> Виж Йорг Блех: *Откриватели на болести. Как ни правят пациенти*, Франкфурт/Майн 2003 г.

Колко актуално е при днешните дискусии за здравето старото общокосмично знание за човека, се вижда от едно изказване в «Жълтият кайзер», един китайски учебник по медицина от преди 3 хил. години пр. Хр.

В него преди всичко става въпрос как да се изучат и разбират правилата на Универсума и природата, за да може собственият живот да се запази и да се изгражда индивидуално. Донякъде там се казва примерено, че универсалният космически закон «дао» наистина винаги се е следвал от мъдрите и дори се е препоръчвал от невежите, но най-често не е практикуван от тях. Всичко обаче, което се противопоставя на хармонията с природата, води до гибелта на тялото и душата. «Затова мъдреците не са лекували вече заболелите, а са се ограничавали до съвети за тези, които са били още здрави. Те са съветвали само тези, които не са се противопоставяли на природата... Да се дават медикаменти за болести, които вече са се проявили, или да се потушават въстания, които вече са започнали, може да се сравнява с действията на хора, които започват да копаят кладенец, след като вече са ожаднели, или пък с такива, които започват да коват оръжия след като битката вече е започнала.»<sup>6</sup>

Авторът симпатизира и се чувства задължен спрямо съществуващото още преди повече от пет хилядолетия становище и се надява настоящото изложение да послужи на будни читатели и «способните за преценка» непрофесионалисти.

В тези рамки не е възможно да се характеризират точно анатомичните и физиологичните детайли и функции на органите. Тук, на първо място, става въпрос да се помогне за създаването на представи за разигравашото се невидимо-видимо в нашето тяло, за което ние, макар че го обитаваме от много десетилетия, имаме по-малко понятие, отколкото за нашата кола или перална машина.

В това отношение авторът се чувства тясно свързан с едно

---

<sup>6</sup> От: Волфганг Г. А. Шмидт: *Класически учебник по вътрешни болести на Жълтия кайзер. Основен учебник на китайското лечение*, Фрайбург в Брайсгау 1993 г.



изказване на френския писател Ги дьо Мопасан, което той излага в списанието «Gaulois» 1882 г.: «В една книга аз трябва да открия животворна човечност, героите трябва да са мои съседи, да са от моя тип, да изживяват радости и страдания, които са ми познати, да притежават нещо от самия мен, да ме докарат дотам, че по време на четенето непрекъснато да сравнявам.»<sup>7</sup>

---

<sup>7</sup> Послесловие от Ги дьо Момасан: *Още 50 новели*. Избор и превод от Н. О. Скарпи, Цюрих 1990 г.

## ПРЕДГОВОР КЪМ ЧЕТВЪРТТО ИЗДАНИЕ

Предишният министър, отговарящ за младежта, семейството и здравето, Хайнер Гайслер наскоро публикува една книга с латинското заглавие: «Sapere aude! (Осмели се да знаеш) – Защо се нуждаем от ново просвещение», в която става въпрос главно за причините за икономическите проблеми. Осмели се да получиш познания за твоя живот и ситуацията на съвремието, мисли и не приемай всичко, което ти се внушава и за което ти се дават готови представи... Една значителна тема, която още през 18-то столетие философът Кант описва в своето произведение «Отговор на въпроса: Какво е просвещение?» така, че отделният човек следва да се опита да се измъкне от своето непълнолетие, за което «сам е отговорен», чрез мислене, т.е. чрез активизиране на собствения си разум.

Същото мото важи и за медицината: опитай да изградиш индивидуално, т.е. автономно своя живот, здраве и болест, дори и своята смърт. За това естествено са необходими диференцирани знания за собствения организъм и душевните взаимовръзки, за да се постигнат толкова познания в смисъла на древната диететика, на съзнателното изживяване на живота, колкото са необходими на човека за запазването на неговото здраве. Тези намерения ги намираме отново в съвременната «салутогенеза», учението за запазването на здравето и индивидуалната икономия на сили. В това отношение авторът се чувства идейно свързан с барон фон Фойхтеслебеновото произведение «За диететиката на душата» и книгата на Хуфеланд «Макробиотика – или изкуството за продължаването на човешкия живот». Две значителни произведения от 19-ти век, които продължават както древната гръцка традиция, така и китайската традиция за активната профилактика.

Авторът на настоящата книга получи много положителни насърчения през изминалите години, понеже изложението представлява «missing link» (едно липсващо звено) между специалната литература за лекари и медицинската тривиална

литература. «Познай себе си», мотото на делфийския храм е все още един идеал в нашето съвремие, към който трябва да се стремим на всяко равнище.

Берлин, януари 2014 г.

## ЗАГАДКАТА «ЧОВЕК»

*Нищо не израства на място, където липсва живот, способен на усещания, растеж и мислене. Израстват перата на птиците и се сменят всяка година; израства козината на животните и се сменя всяка година ...; израстват тревата по поляните и листата на дърветата, и всяка година се обновяват. Следователно можем да кажем, че душата на Земята представлява способността за растеж, а нейната плът е земното царство, нейните кости са поредицата съединения на минералите, от които се състоят планините, нейните хрущали са скалите, нейната кръв са реките, а кръвта около сърцето е световното море. Неговото вълнение е пулсирането на кръвта в артериите, а при Земята е приливът и отливът; топлината в душата на света е огънят, влят в Земята и душата, способността за растеж домува в огъня, който изригва на различни места по Земята като гейзери, серни изпарения и вулкани подобно на Етна в Сицилия и на много други места.<sup>8</sup>*

ЛЕОНАРДО ДА ВИНЧИ

От ранна древност до 19-то столетие мисълта, че човекът е съзвучие от всичко, което го обгражда като природа и Универ-

---

<sup>8</sup> Леонардо да Винчи: *Афоризми, Загадки и предсказания*. Избрани и преведени от Мариана Шнайдер, Мюнхен 2003 г.

сум, придружава човечеството. В най-малкото пространство, в неговото тяло и душа са събрани силите, които видимо са разпространени в голямата природа, в Макрокосмоса и могат да бъдат открити в материалното им проявление в различните минерали, растения, животни, във веществата и звездите. Във времето на микрочиповете, с неизброими функции в най-малкото пространство, това съвсем не е така чужда мисъл. Колко много големи и малки продукти трябваше да изостави техническото развитие в последните сто години, за да стигне до днешната форма на електронната «интелигентност», концентрирана в най-малкото пространство? Колко много опити, скици и едностранчиви проекти е трябвало Сътворението да създаде, за да достигне своята най-висша цел – човека? Оттам е разбираемо, че във финския език думата «човек» е «ihminen», което буквално означава «малко чудо».

Всъщност е голямо и същевременно необикновено знание, че аз виждам навън в природата и Космоса «отпадъчните продукти» от моето собствено човешко развитие и в *Hepatica nobilis*, *Anemone hepatica* – потайничето, гълъбовите очички; в *Chrysosplenium alternifolium* – жълтината; *Leonurus cardiaca* – дяволската уста; *Pulmonaria* – медуницата<sup>9</sup>; в опала, малахита, мравките и пчелите се намира макар и едностранна връзка с моите органи и душевни способности, които между другото мога да употребя и като лечебни средства.

Макар чрез едно дълбоко предчувствие да съм убеден в правилността на тази мисъл, аз нямам още ключа за първата врата, водеща към тайните на онзи свят, който да изясни взаимовръзките на моя обикновен разум. Търсейки да разбере моята органична същност, би трябвало първо да гледам в достъпния за мен свят.

Открива ли тези взаимовръзки, едва тогава получавам

---

<sup>9</sup> Имената на въпросните цветя на немски са свързани с органите – Leberblümchen с Leber – черен дроб; Milzkraut с Milz – далак; Herzgespann с Herz – сърце; Lungenkraut с Lungen – бели дробове. – Бел. пр.

правилния достъп до мен самия и необходимото чувство на съгласуваност като обитател на този свят.

В полето на политиката наскоро това го направи един северноамерикански журналист, живеещ в САЩ, който си каза, че човек не може да остане в собствената си страна, ако иска да разбере нещо от САЩ, понеже там получава само илюзорни карикатури. Човек трябва да отиде в чужбина, за да узнае как Америка и американците се отразяват в душите на другите народи. Така той поема пътя към самопознанието, като разпитва други хора за своята страна и нейната политика. Завръща се с богати, но отчасти разтърсващи сведения.<sup>10</sup>

Не получаваме ли също илюзорни карикатури, когато искаме да разберем нашия душевен живот и нашите органи, ако постоянно гледаме себе си и навътре в нас? Не виждаме ли може би много по-дълбоко в нас, когато се научим да познаваме външната природа в нейните детайли? Естествено на пръв поглед може да изглежда абсурдно да гледам навън, в така нареченото «обективно», за да узная нещо обективно за моето субективно лично. Не би ли трябвало, ако съм последователен, първо да гледам в моята субективна вътрешност, за да получа обяснение за така наречения обективен свят вън?

По малко карикатурен начин преди се е смятало, че с помощта на определени наркотици може да се извърши пътуване във вътрешния универсум, за да се узнае нещо за външните галактики. В тази взаимовръзка можем да призовем Шилер, от когото произлиза дълбокомислената поговорка: «Търсиш ли най-висшето, най-голямото, растението може да те поучи; каквото то прави неволно, ти го прави по своя воля.» Изучаването на растящото растение с неговото закономерно разгръщане, метаморфозата на листата и отношението му към топлината, светлината, съдържанието на почвата и полярността между корените и цветовете действително може да ми каже нещо съществено за собствената душа и телесното ми развитие. От

<sup>10</sup> Марк Хертсгаард: *В сянката на звездния флаг. Америка и останалата част на света*, Мюнхен 2003 г.

друга страна, ако наистина прозира света на моите вътрешни органи, ще получа като една микрокосмична същност познание за големия свят и неговия скрит строителен план. Аз ще свържа, както е било обичайно още в Древен Египет, отделните органи с духовни същества, т.е. богове и ще знам какво общо имат черният и белият дроб с мита за Прометей; сърцето със Слънцето, червата със змиите и жабите, и ако разбере правилно например мравуняка, ще получа вярна картина за моята имунна система. Нима мравунякът не реагира, когато нещо чуждо проникне в него, със своите отделни групи мравки – пазачи, посланици, войници и чистачки – и с неговите други разнообразни функции точно така «интелигентно», както имунната система в кръвта? Затова и говорим за «имунна памет». С това засягаме и въпроса как и защо действат лечебните средства, взети от природните царства. Би трябвало между отделните същества в природата и човека да съществува диференцирано аналогично съотношение, което опознато и приложено като лекарство, може да доведе до излекуването на органични дефицити при някоя болест, да запуши «дупките», както се прилага от природолечението, хомеопатията, терапията с Бахови есенции, китайската и антропософската медицина.

Някои древни предания описват хумористично, но дълбокомислено как човекът е трябвало органично да стане същество с «недостатъци» заради духовното издигане в своето развитие.

Така в една българска приказка е описано създаването на човека: «С много обич Господ направил големи и малки фигури от глина, но те не отговаряли още на неговите божествени намерения, така че той трябвало да ги разрушава отново и отново. Когато Слънцето започнало да залязва, изведнъж след многото опити му се удало да създаде «средния човек», с когото бил доволен, така че го оставил на слънце, за да изсъхне. Той бил така вгълбен в работата си, че не забелязал дявола, който тайно минал покрай него и със завист и ревност огледал произведението. Дяволът пожелал да развали божиято творение и тайно пробил с пръчка много дупки в човешкото тяло, което

било обезобразено за голямо учудване на своя създател. За да спаси поне външния образ на своето творение, Бог започнал да запълва дупките с треви и билки, накрая загладил тялото с глина и така отново поправил своя човек. С тревите, с които Бог запълнил някога дупките в тялото, човекът може да лекува някои болести, като вземе точно тези билки, с които било закърпено тялото му. Оттогава има лечебни билки и треви.»<sup>11</sup>

Така дяволът «Leibhaftige – лично той»<sup>12</sup>, на когото според историята на сътворението на Мойсей всъщност дължим познанието и с него свободата от божия творчески свят, е втъкал в човека и възможността да се разболява.

В гръцката митология откриваме подобен мотив. Прометей донася на вегетиращото и зависимо до този момент човечество огъня от небето, картина на просветлението, и възможността да преобразува земния елемент, като с това стане независим от божиято ръководство. Но отмъщението на безсмъртните не закъснява. Те изпращат в света Пандора, «многонадарената», с пълна кутия със злини и болести, която отваря не Прометей, «предварително мислещият», а брат му, «мислещият след това» Епиметей. Духовните възможности за развитие и органичните слабости имат вътрешна връзка – едното е немислимо без другото, понеже духът е пламъкът, който разгаря растежа. Без възможността да се боледува няма свобода и обратното, свободата донася възможността да се греши и да се създават болести, както днес ги изживяваме в голям мащаб. Цивилизацията и разрушаването на зъбите се обуславят взаимно, но и премного виталност би била проблематична за

---

<sup>11</sup> *Сътворението на човека*. От: *Български приказки*, изд. Елена Огнянова, Франкфурт/Майн 1992 г.

<sup>12</sup> Често думата *Leibhaftigkeit* – телесност, се употребява за дявола, който се нарича, *den Leibhaftigen* – *въплътеният*. С това се изразява, че дяволът, макар безплътен дух като ангелите, за да изглежда като истински човек, пристъпва като реална личност с безбожно узурпирана вещественост и така може да доведе до ужасно зло. Източник Уикипедия. – Бел. пр.



човечеството, понеже възпрепятства развитието на съзнанието. В това отношение често откриваме забележителния феномен, че един органично болен човек е много по-здрав душевно от някой вечно жизнен – и обратното.

Какво обаче е отношението на душата към тялото и на тялото към душата, когато буквално «бълха ни лази по черния дроб» или «нещо ни удря в бъбреците» или ни «разбива сърцето»? Какво разбираме под думата «духовна болест»? Може ли духът изобщо да се разболее или пък душата не звучи хармонично като един църковен орган, на който «вятърът е пречупил» една тръба? Трябва да разгледаме тези загадъчни въпроси, доколкото е възможно в рамките на изложението, понеже те определят голяма част от нашето съществуване.

Ще се опитаме да обясним особеността на отделните органи и да ги представим в тяхната връзка с цялата органично-душевна същност. На чисто анатомично количествено равнище те лежат като камъчета без връзка един до друг. Но на функционално равнище те са взаимно свързани така, че китайската медицина дори говори за «органични семейства», в които между някои «братя и сестри» има по-тесни отношения, отколкото при другите, като естествено има и «ръководство», подобно на това от страна на бащата и майката – в този случай мозъкът и сърцето. Дори в западната медицина понякога се говори за «концерт» на хормоните на жлезите с вътрешна секреция или дори за «контролни вериги», Regelkreisen, и че коремът представя една «сърдбовна общност».

Що се отнася до отношението на душевността към конкретните органи, ни става още по-трудно, да не говорим за обратното – влиянието на нашите органи върху душевния живот. Но този въпрос ни придружава вече повече от 2600 години. Около 600 години преди Хр. при гръцкия философ Сократ идва един от неговите ученици, който страдал от главоболие и помолил «само» за едно лекарство, което да премахне болките му и завинаги да го излекува, без той да е готов да промени нещо в своя живот, като например да преодолее своята упоритост и

безразсъдство. Но толкова просто, както става в днешния лекарски кабинет, не ставало при един гръцки философ. Първо е трябвало да се чуе, че не бива да има отделни специалисти за тялото и душата, понеже те са неразделно свързани един с друг. Също и че един отделен орган, например окото, нито може да се разбере, нито да се лекува, ако не се разбира нищо от целостта, защото окото е част от главата, главата принадлежи към останалото тяло, а то, докато живее, е надарено с душа. Ако главата прави такива проблеми, трябва да се запита дали тя не отразява безредици между органичното и душевното, а самата тя изобщо не е причината.

Така казва и Леонардо да Винчи: «Който иска да види как душата обитава тялото, нека да види как тялото използва своя ежедневен дом; това означава, че ако там цари безредие и хаос, тогава тялото ще бъде обслужвано от своята душа също безредно и хаотично.»<sup>13</sup>

Какви са тогава съответните лекарства и в случай, че те не действат, какви други методи има, може би дори по-ефективни?

Във времето, когато хората са свикнали да издигат младостта, красотата, невредимостта, удължаването на живота и липсата на страдание в идоли, непременно е необходимо и е от голямо значение да се поразсъждава за смисъла на страданията, болките, болестта и смъртта.

Страданията и болките могат да задълбочат и разширят нашето познание за света, понеже те събуждат съзнанието и с това стават истински «помощници на развитието». «Човекът», казва Ницше, «най-храброто и свикнало на страдания животно, всъщност не отрича страданията; той ги желае, сам ги търси, ако му се покаже някакъв смисъл за това, което е нещо, принадлежащо към страданието.

Безсмислието на страданието, не самото страдание, е било проклятието, разпространено досега върху човечеството.»<sup>14</sup>

Нека да се опитаме със смелостта за познание да откри-

---

<sup>13</sup> Леонардо да Винчи, виж бел. 8

<sup>14</sup> Фридрих Ницше, виж бел. 2.

ем първия от многото тайнствени ключове, за да разберем още по-добре човешката природа и да не забравим при това ясната светлина на ума и на здравия човешки разум. Нека да изоставим мъждукащата светлина на предразсъдъците, които най-често произлизат от навика, и винаги да се осланяме на нашите собствени опитности. Нека да не вярваме безусловно на «папите» и самозваните «кардинали» на днешната наука, защото «който при една дискусия посочва само авторитети, не се ползва от своя дух, а много повече от своята памет»<sup>15</sup>, а това искаме да го избягваме при всички обстоятелства.

---

<sup>15</sup> Леонардо да Винчи, виж бел. 8

## КОСМИЧЕСКИЯТ ЕЗИК НА ЧОВЕШКИЯ ОБРАЗ

*Който по правилния начин се задълбочи в това, което в питагоров смисъл се казва «изучавай числото», той се научава да разбира живота и света, изхождайки от тази цифрова символичност.<sup>16</sup>*

РУДОЛФ ЩАЙНЕР

Искаме ли сами да си изковем ключа към портата, която трябва първо да отворим, за да опознаем човека като резултат от космическата дейност, трябва, от една страна, да опитаме отново да го включим в целостта на световния Универсум и, от друга страна, да отхвърлим абстрактния интелектуализъм и теоретическия материализъм, за да стигнем до здравословни възгледи, както изисква и Леонардо да Винчи за всеки учен и човек на изкуството: «Всяко от нашите познания започва при сетивата.»

Но за да поставим сетивното в съответните отношения, е необходимо подходящо за предмета мислене, което ще ни помогне да разкрием нашите разнообразни възприятия.

Нека да започнем, имайки предвид «архитектурния строителен план» на нашето тяло, с привидно най-абстрактното – числата и техните съотношения като «края на божия път». Защото, подобно на една къща или храм, трябва да е налице общ план, който позволява на човешката индивидуалност да навлезе в нейния подходящ земен «дом». Оттам е разбираемо, че в древните времена тялото е било наричано «храм на боговете».

Искаме ли да узнаем нещо за началото на нашето съществуване, стигаме до един първоначално единен свят, в който небето и Земята още не са разделени. Ние буквално сме почивали

---

<sup>16</sup> Рудолф Щайнер: *Митове и легенди, Окултни знаци и символи*, Събр. съч. 101, лекция от 15.09.1907 г., 2 изд., Дорнах 1992 г.

още в лоното на божествеността. Числото едно символизира почиващото в себе си божествено сътворение. Всичко, което иска да се развива и да стане самостоятелно, трябва някога да се отдели от единството, да стане нещо второ. Появява се дуалност, противоположност, чрез която единицата осъзнава себе си, оглеждайки се в огледалото на нещо насрещно. Следователно двойката винаги съдържа възможността за развитие, но също и проблеми, които имат общо със свободата и самоосъзнаването: двой-ственост, раз-дво-яване,<sup>17</sup> така че накрая също и борбата между уеднаквяващия принцип Бог и силите, които искат да доведат всичко до раздяла и раздробяване, именно злото, дяволът като противодействащ принцип, чието име има общо с Ent-zwei-ung – разкъсване, «Teufel – дяволът» на средновековния немски «tīu» = zwei – две. Ние го наричаме принципа на поляризирането и го разглеждаме като един от съществените принципи на развитието в света. Това става ясно от противоположностите светлина/мрак, горе/долу, мъжки/женски, покой/движение, мозък/черва. Всъщност едва ли можем да си представим видим свят без поляриност. Разликата между «умната» глава и по общо мнение «глупавия» корем<sup>18</sup> – което днес вече е релативирано от страна на науката – по хумористичен начин е изразена в един северногермански анекдот: Един моряк стои пред голям брой бирени шишета и мърмори: «Да изпия ли още една бира или да не изпия? Главата казва <не>, коремът казва <да>. Главата е по-умна и умният отстъпва, значи ще изпия още една бира!»

Една българска приказка разказва образно за първоначалното разделение на света. След като създал света, Бог се зарадвал на творението си, но бил малко тъжен, че няма приятел, няма противник, с когото да размени някоя дума. Когато веднъж при своята разходка погледнал собствената си сянка,

<sup>17</sup> Немските думи: Ver-zwei-flung, Ent-zwei-ung, Zwei-fel, Zwie-tracht, нямат адекватен превод, където в думата да се намира две – zwei. – Бел. пр.

<sup>18</sup> Михаил Гершон: *Умният корем. Откритието на втория мозък*, Мюнхен 2002 г.

той ѝ извикал: «Почакай, приятелю!» Сянката се изправила пред него като човек. Не бил обаче човек, а дяволът. Отначалото Бог оценил това приятелство и решил да награди дявола, като му изпълни едно желание. Дяволът, според своя характер, пожелал да раздели света на две половини. Бог можел да задържи небето и живите, а Земята и мъртвите дяволът пожелал за себе си. Недоверчивият дявол поискал дори писмен договор, за което по-късно Бог дълбоко съжалявал, защото оттогава дяволът непрекъснато измъчвал хората с бедност и болки. Така от някогашния приятел произлязъл противникът на Твореца.<sup>19</sup>

Днес виждаме как всяко поляризиране в човека, в социалната или политическата област, работи с «дяволски» принципи, което трябва да доведе до упадък на културата, даже до война, ако при това необходимо за развитието поляризиране не се стигне отново до равновесие като един трети елемент, водещ до изравняване, което винаги трябва наново да се постига, за да се преодолее разделението на едно по-високо равнище. С това числото три се превръща в откровението на една наново разгръщаща се духовност – троичността, както я откриваме в многото приказки и митове било като «третия син», като «третия път», като «Хорус», «сина» на Изида и Озирис, бъдещия нов бог в египетската митология. Този принцип е отразен външно в пирамидата. Троичността представя божествените прапринципи на човешкото съществуване изобщо и с това става разкритата тайна на всяко лечение. Тя е «тройното космично семе», алхимията.

Тези числови тайни, които, приложени погрешно, водят до суеверие, имат и своята смешна страна. Така се съобщава за един епизод, станал с обичащ алкохола ирландец, роден на 03.03.1933 година в Лимерик, който след изкопаването на една древна огамова колона получил откровението, че числото три ще му донесе голямо щастие в живота. Той и без това бил тясно свързан с числото три чрез своето раждане – роден като трето дете на третия етаж на третата къща зад църквата *Към Света*

<sup>19</sup> *Български приказки: Творението на дявола*, виж бел. 11.

*Троица*, открил на 13 години уискито и на 23 години – жените. Три дни преди тридесетия му рожден ден наследява от един роднина трета степен, американски фабрикант на триколки, малко богатство, състоящо се от триста акции по тридесет долара. Оженил се на трето число, станал баща на три деца и разделял седмичната си заплата от трийсет паунда на три равни части. Стигнал до този момент, ирландецът Мак Кибен разбира дълбокия смисъл на откровението на чудната колона.

Три дни преди тридесет и третия си рожден ден Мак Кибен отива в бюро за залагания и залага три пъти по три хиляди паунда за коня Тринити, със стартов номер три.

Конното надбягване започва на 03.03, в 3:30 часа и Мак Кибен бил абсолютно сигурен, че ще спечели. Но – той изгубва всичко: своите спестявания, своята кредитоспособност, дори своя живот, понеже получава удар. «Хората могат да грешат, но огамовите колони – никога! Конят Тринити пристига като трети на целта...»<sup>20</sup>

Насреща му е числото четири, принципът на Земята, «четирите майки»: четирите елемента земя, вода, въздух и огън, четирите темперамента, четирите посоки, четирите годишни времена или солевият кубичен кристал с неговите четири ъгли като представител на земното. Особено ясно се вижда това в нашите четириъгълни блокове с плосък покрив.

От взаимодействието на космично-земните сили в тричността и четворността се получава седморността като същинското «число на завършеността». В него имаме ключа към по-дълбоките тайни на човека и света. Картинно казано, той е четириъгълната къща с триъгълния покрив, представляваща с това завършената къща или божественото тяло.

Който се занимава с приказки или познава *Апокалипсиса на Йоан*, непрекъснато се сблъсква с тези цифрови тайни: с едно – царуващото, с четирите животни в християнската символика, със седемте печата, седемте тропети, дванадесетте порти или

---

<sup>20</sup> Е. В. Хайне: *Когато камъните говорят. От Киле, Киле. Страшни истории*, Цюрих 2002 г.

дванадесетте основни камъка на новия Йерусалим. При това трябва да признаем, че редом с абстрактната, неутралната математика, с която ежедневно смятаме и предвидливо изчисляваме в наша полза, има и друга цифрова логика, която с право се нарича «морална логика» или «логика на духа»<sup>21</sup>

Сега ще прескочим тайната на петицата и шестицата и ще се върнем към тях на друго място. Числото обаче, което най-много ни разказва за нашето отношение към Космоса и което ние можем да разглеждаме като същинското число на Макрокосмоса, е дванадесет. То важи като космическа основна предпоставка във видимия свят, чрез която нашата духовна същност, нашият аз изобщо може да навлезе във физическата телесна природа и да действа чрез нея. То се проявява като дванадесет сетива, дванадесет чифта черепно-мозъчни нерви, дванадесет меридиани в китайската медицина, дванадесетте апостола, дванадесетте рицари на крал Артур, дванадесетте месеца, дванадесетте зодии.

От единството ние се изкачваме през двоичността, тричността, четворността и седмортността до макрокосмическото разбиране на дванадесет, «ключът на тялото» в загадката на човешката природа.

Вече беше казано, че всичко, което иска да се прояви в сетивния свят, трябва да се поляризира като физическо явление, това значи да се раздвои.

Нека с тази мисъл да се обърнем към праформата на човека и да разгледаме скелета. При него откриваме два архитектурни прапринципа, които централно имат общо с небесните и земните сили: сводестите или кръглите форми и правите, протегнатите. Тези два жеста би трябвало да ги изучаваме, като ги «чувстваме». Колкото повече външни сили въздействат върху една права линия, толкова повече те я изкривяват и тя дори се превръща в кръг, така може да обхване нещо, да го овътрешнени.

Най-силните закръгляния при скелета виждаме в областта

---

<sup>21</sup> Михаил Френч: *Различаване на духовете с помощта на «Апокалипсиса на Йоан»*, Шафхаусен 2004 г.



на черепа като едно «космическо кълбо», чрез което нашата глава се затваря и изолира от външното. Като вариации (метаморфози) закръглянията продължават от горе надолу през цялото тяло – «от главата до краката», от ставите, през закръглените части на вътрешните органи, до свода на стъпалото. След раждането и при малкото дете още преобладават закръглените, космичните форми. Чак когато детето повече се свързва със Земята и особено през пубертета доминира дългият ръст на крайниците. Човекът се протяга срещу Земята и се «разпръсва» в пръстите на ръцете и краката. При това протегнатата ръка отговаря повече на чисто земното, а свитите навътре пръсти с дланта – на съхранената космична форма, както и на вътрешността.

Този полярен принцип го виждаме като праформи, особено в началото на нашето физическо съществуване, в спокойната женска яйцеклетка и подвижния протегнат мъжки сперматозоид – от една страна, в почиващото и обединяващото и, от друга страна, в самодвижението и диференцирането. От обединяването на тези принципи се поражда проявяващото се божествено същество: третото, човекът! Двете крайни форми на закръглеността и правата се обединяват в човека в средната сфера на скелета като равновесие на два крайни изграждащи принципа в ребрата, които са ритмично структурирани и в горната област остават още затворени, но надолу все повече се отварят и протягат – между другото те са общо дванадесет двойки!

Тези космически праформи на закръгляне, протягане и ритмичното им изравняване, ги срещаме като различни вариации в природата. Нека вземем само гъбите с техните шапки, ритмично разположените ламели и правите стъбла, глухарчето и подобните му растения с кръглите семенни главички, правия главен корен и ритмично структурираните листа или при човека повече закръглената женска конституция и повече ъгловатата мъжка конституция. Оттам естествено се получават интересни медицински конституционни аспекти за здравето и болестите, например хидроцефалията, рахита с неговите издути форми в областта на черепа, с бъчвообразния гръден кош и изкривените

крака във формата на О, но и на кръглите форми при бъдещите майки по време на бременността.

С кръглите, отчасти затворени форми на Земята ни е дадена част от Космоса, както е и при свода на стъпалата ни, чрез който сме «издигнати» малко над Земята. Чрез това падналият свод или равното стъпало като аномалност става по-разбираем, както и защо животните нямат такъв свод. В споменатата по-горе сбирка от български приказки за създаването на човека срещаме как е произлязъл сводът на стъпалото: Когато веднъж изпратен от Бог ангел могъл да отнеме от дявола склучения договор за живите и мъртвите и с него бързо полетял към своя Творец, но бил настигнат от дявола малко преди да влезе в рая, той го уловил за крака и успял да откъсне частица от стъпалото му. Куцайки, ангелът се представил пред Господ, който го попитал какво му се е случило. Ангелът му разказал как, за да спаси хората от дявола, е изгубил къс от стъпалото си. Тогава Бог решил да вземе едно парче от стъпалата на хората, за да им напомня за тази постъпка. Оттогава стъпалата са сводести.

Описаните формови принципи са необходими, за да можем например да се затворим в главата, като се изолираме от света и с това да развием вътрешен живот. Като противоположност на главата виждаме меките части при крайниците отвън, а костите отвътре. С това се отваряме към света чрез движението. Който винаги «засяда» в главата и не се движи или само малко се движи, трябва постепенно да развива чужди на света мисли. Затова Ницше формулира от собствен опит: «Колкото може по-малко да се засяда; да не се вярва на никоя мисъл, която не е родена свободно и при свободно движение, в което също и мускулите празнуват. Засядането е... същинският грях против Светия дух.»<sup>22</sup>

В средната, ритмичната област намираме, като трето, самоуравновесяването между вътре и вън. Тук сме едновременно човек и свят, както изживяваме това например при дишането.

Описаната троичност се вижда като принцип на изграж-

---

<sup>22</sup> Фридрих Ницше: *Ессе homo*. Франкфурт/Майн 1977 г.

дането и в малкото, както при трите части на пръстите, ириса, ухото или вътрешните органи. Тя е физическото отражение на това, което Рудолф Щайнер представя за първи път през 1917 г. като «тричленност», (не триразделност) на човешкия организъм: в горния човек (главата) – нервно-сетивната система, в средата (гръден кош със сърце и бели дробове) – ритмичната система и в отварящата се към света «жадуващата» външния свят област на веществообмяната, която е ориентирана навътре и създава предпоставката за движенията на крайниците, които са насочени навън. Разбира се, тези три системи проникват целия организъм, но в трите споменати области те поотделно имат своя същински център. Цялото тяло, с неговите три системи, се открива още веднъж по впечатляващ начин особено в човешката глава: в затворената област на горния череп, същинската област на мисленето, в средната област на сетивните органи, чрез които душевно схващаме света – тук имаме седем «отвора», през които светът навлиза в нас: два за очите, два за носа, два за ушите и един за устата, но слезем ли в областта на устата, към брадичката, там имаме вече двигателния елемент, началото на веществообмяната в дъвкателните челюсти като входна порта за храната. Целият човек можем да го отразим в главата и главата от своя страна – в целия човек. Чрез това получаваме интересни съотношения във функционалните области.

«Лицето» на цялото ни тяло има като «чело» главата, като «очи» – ръцете, с които достигаем света, като «нос» гръдния кош, който, дишайки, се издува насреща на света, и като «уста» имаме сферата на веществообмяната, която е дълбоко свързана с корема, но също и със сексуалността, съответно сферата на страстите. Долната челюст със своите стави отговаря на краката. Когато разгледаме детайлите, откриваме и в устната кухня един тричленен принцип: в сводестата горна челюст – закръглящите главови сили, в зъбите – замръзвания ритъм, и в езика, който при някои болести, например синдрома на Даун (Morbus Down), прекалено се увеличава – мускулно-двигателната система.

В отнасящите се към това скици относно главата, гръд-

ната област и крайниците Рудолф Щайнер описва, че главата е «пътник», който е разнасян в «носилка», в известна степен той е един «извънземен».

Дишащият гръден кош и хранещият се корем са като едно наслаждаващо се сучещо дете, за което отвън се грижи майката. Крайниците обаче са трудолюбивият работник, ангажиран в «земното робство», които като роби трябва цял живот да носят цялата «средна и горна класа». Човекът се подмладява чрез космичната енергия. Земята го състарява. Главата като представител на Космоса би трябвало никога да не старее, тя остава, да го кажем с думите на Рудолф Щайнер, винаги «детска глава».

Оттук нататък е нужна само малка крачка, за да разберем като начало, че тези три изграждащи и функционални принципа са и телесната основа на нашите три душевни сили: мисленето в главата, чувстването в гръдния кош и волята в крайниците.

Тези три основни принципа представляват един от най-важните ключове за диагнозата и насоката на терапията в антропософски разширената медицина и психотерапия. Тричленността е развита от Рудолф Щайнер след дългогодишни изследвания на човека, природата и социалния организъм, и в отделните области е детайлно формулирана. Естествено още в древните времена откриваме описания, които се отнасят до троичността в природата и човешкото царство. В алхимията те представляват трите елемента, силите на главата, ритмичната система и веществообмяната: «солта» представя главата и мисленето, «Меркурий», божият посланик между небето и Земята – ритмичния елемент като основа на чувстването, и «сярата» или «фосфорът», т.е. носителят на светлината и топлината, който поставя всичко земно в движение – разтварящата и образуваща топлина дейност на веществообмяната.

В християнската символика откриваме тези три функционални области в образите на трите животни, представящи мисленето, чувстването и волята: орел, лъв и бик, които се обединяват в четвъртия – човека, «водолея», който намира своя завършек в човешкото лице. Този образ на «четирите животни»,

представляващ целия космически човек, е свързан и с четирите евангелисти: орелът с Йоан, лъвът с Марко, бикът с Лука и човекът с Матей. Това съотношение, което може да се почувства чак до езика на Евангелията, е много важно за християнската култура на Запада. Като пример бих искал да цитирам само началото на Евангелията:<sup>23</sup>

Йоан (орел), евангелистът на Логоса, на мисленето: «В началото бе Словото и Словото бе при Бога, и божествена същност беше Словото...»

Марко (лъв), евангелистът на мощната смелост за познание: «Нахлува новото Слово на ангелските светове чрез Исус Христос...»

Лука (бик), лекарят, който любящо се интересува от произхода, от телесните предци, по впечатлителен начин говори за бременността на Мария и раждането на Йоан и Исус.

Матей (водолей), който разглежда въплъщението на едно божествено същество: «Това е книга за въплъщението на Христос Исус...»

И в други култури особено се почитат орелът, лъвът, кравата или бикът.

Стигнахме сега при четирите животни, както от древни времена те се свързват с тялото и са представени чрез четирите елемента. Земя, вода, въздух и огън са земният израз за областите на съществуването на човека: земята – физическото, водата – живота, въздухът – душевността, огънят – духовността.

Подреждането на тези четири елемента в човешкия организъм е зависимо и от нашата душевно-духовна дейност. Така например имаме затопляне във въодушевляването, охлаждане в абстрактните мисли или в чувствата, застиване при страха, течащото в душевните вълнения и въздушното в темперамента на така наречения «вятърничав човек». Хаотизирането или доминирането на единия над другите, води до болести. Вътрешните елементи са тясно свързани с външните, както ще видим при четирите «метеорологични» органа: бял дроб, черен дроб

<sup>23</sup> *Новият завет*. В превод на Емил Бок, Щутгарт 1983 г.

бъбреци/пикочен мехур и сърце. Можем да си спомним как при настинка четирите елемента в човека се проявяват поотделно: при «отравянето» с външния студ топлинният организъм реагира с повишаване на температурата, въздушният организъм – с кашлица, водният организъм – с хрема или с прекалено отделяне на слуз, земният организъм – в най-лошия случай с разрушаване на лигавиците. Затова във всички култури още от преди хиляди години лечението с четирите елемента е неразделна част на медицината.

Преди да продължим към седемте главни човешки органа във вътрешната жизнена област, които са свързани със седем жизнени движения и между другото се проявяват в седем хормонални жлези и седем чакри, чрез които душевността може да се свърже с жизнените сили, нека да посочим голямата макрокосмическа тайна на изграждането на нашето тяло – «зодиакалният човек».

## ЗОДИАКАЛНИЯТ ЧОВЕК

Съобразно с тричленността на човешкия организъм имаме три основни функции, всяка от които е свързана с образуването на главата, ритмичната система и двигателно-веществообменната система:

Изолирането от света или приемането на света в себе си.

Изпълването вътре в себе си или разпростирането на органите.

Отдаденост на Земята чрез движението.

Като синоними за това можем да поставим вече споменатите душевни сили: мислене, чувстване и воля. Както виждаме на картината от 17-то столетие (виж стр. 8), телесно-анатомичният човек е резултат от дейността на дванадесет сили, които имат своя космически произход в дванадесетте зодии. Макар и да имаме работа с явни анатомични области, въпреки това трябва да съзрем лежащите зад тях творчески импулси като жестове, които формират цялото тяло.

Защото всяка застинала форма предполага едно живо движение, което намира своя край в анатомията. Така в областта на горния главов човек, на средния ритмичен и долния «земен» човек можем да отличим по четири функционални жеста.

Силите на Овен, Телец, Близнаци и Рак са необходими, за да се стигне до «изолирана» от света вътрешност, която е вярна картина на целия Универсум. Това прави така особена главата с различните сетива, мозъка, черепа и обгръщащата го кожа като граница със света. В главата още веднъж може да се породи мисловно целият свят, да, целият Универсум. Дотолкова е разбираемо, че картините на зодиите в «горния» човек представляват чисто динамични жестове:

Овенът, който изскача от Универсума и става самостоятелен, но гледа назад към него, поема индивидуално по този

начин целия Универсум в себе си. Него го намираме в горната област на главата, челото, съответно в мисленето. Затова рогата му, «антените към Космоса» са обърнати навътре.

Телецът, който стои в ларинкса и тила, не гледа като Овена назад, а цялото обкръжение и донася плодотворен живот и движение в мислите, които се проявяват навън през ларинкса като жив език. «В началото бе Словото».

Близнаците, намиращи се в ръцете на зодиакалния човек, ни правят вътрешни, като изграждаме една лява и една дясна страна и можем да се обхванем сами, а не само външния свят. Това е основанието защо имаме две различни половини на лицето, което става ясно, ако се опитаме да направим фотомонтаж и към едната страна прибавим нейното огледално отражение. Още като скръстим ръцете или кръстосаме краката, ние се затваряме навътре в себе си и се изолираме от света. Или нека да помислим как възприемаме света с очите си. Когато фиксираме една точка, лявата и дясната очна ос се кръстосват. При молитва скръстваме ръцете, за да се концентрираме. Всяко осъзнаване на нашия аз, вътрешността ни, всъщност почива на това да обхванем сами себе си.

Нашата вътрешност се изолира чрез кожата като ограничаваща повърхност (също костните капсули): Това е Ракът, който символично седи в горната област на гръдния кош, в областта на ребрата.

От тези четири космични жестове се формира това, което наричаме изолираща се от външното обкръжение главова дейност, която обаче действа със своите сили през целия организъм чак и в ребрата.

Едва сега е възможна една изолирана от света вътрешност, която индивидуално може да се изпълни от света на чувствата. Сега Лъв, Дева, Везни и Скорпион могат да прибавят своята дейност.

Функционалните жестове на Лъва в изграждането на тялото действат в средата, която владее всичко, т.е. в сърцето и кръвообращението, които пулсират през целия организъм.



Сърцето представя при това праобраза на чувството, задушевност и ритъм.

Но всичко, което се поражда вътрешно, се движи към своето съвършенство, става семе за нещо ново, някога трябва да прецъфти, за да стане храна както зърното. Това е Девата с узрелите класове в ръка, която седи в долните тънки черва и в областта на бъбреците и пикочния мехур, където живата храна стига до своя край.

Чрез приетата материя ние ставаме по-земни, внедряваме се в минералния свят, трябва да намерим равновесието между нас и природните сили, като например гравитацията. Затова Везни се намира в областта на бедрата и долните черва.

Но какво бихме били като човек, ако не се съпротивлявахме с всички сили на ежедневно поетото чуждо, идващо от света като светлина, въздух, храна, т.е. извънчовешки влияния, които заплашват нашата вътрешност, могат да останат чужди, да се превърнат в «отрова». Това е Скорпионът с неговото отровно жили, който действа дълбоко долу във веществообмяната и сексуалната област, една сфера – нека помислим например за половите болести или СПИН-а, – която може да стане входна врата за разрушителни сили. Тук един чужд космичен свят навлиза дълбоко в нашата организация, затова, от друга страна, тя е и мястото, където при жената може да се извърши оплождане отвън и планетните сили да се погрижат за изграждането на човешкото тяло. Генерално обаче Скорпионът има нещо общо с отравянето и детоксикацията и с това образува допирната точка за срещата на вътрешността с външния свят. Вътрешността обаче може да се формира едва когато се възпротиви на външното и от това развие собствени сили.

И сега човекът може да встъпи със своите крайници, т.е. с краката си в земния свят и чрез бедра, колена, прасци и стъпала да се потопи в гравитационната сила. Те представляват по най-различен начин чисто земните дейности. Както горе в областта на главата можем да се прострем навън, така като земен човек сме ограничени в краката до определени земни дейности.

От духовнонаучните изследвания на антропософията знаем, че четиричленното разделяне на краката има общо с четирите прапрофесии на човечеството, може да се каже, с постепенното вращаване на човека в цивилизования свят. Така бедрата се формират от Стрелеца, колената от Козирога, подбедрицата от Водолея и стъпалата от Рибите. Тук следователно имаме прапрофесиите: ловец, животновъд, земеделец и търговец, изграждащия се от природния безпорядък до изградения от човека цивилизован свят.

Преследващият дивите животни, живеещ от силата на своите бедра ловец, не се сблъсква още с цивилизования от самия човек свят. Стрелецът е този, който се надига от едно животинско тяло. Едва когато опитоми животните и ги облагороди, той се навежда надолу до тях и употребява колената си, тогава той започва да усяда. Затова първоначалният образ на Козирога е имал опашка на риба като символ, че човекът е опитомил дивите животни чрез развъждане.

Вече е налице усядането и възможността да се обработва почвата и човекът крачи с водните делви по нивите си, стои до подбедриците във водния елемент, за да направи нивите плодородни.

Но какво прави той с набраните плодове? Той трябва да се освободи от тях, да ги продаде. В ранните времена краката на Водолея са били изобразявани с два кораба, като картина за човека-търговец, който пътува през океана. Със стъпалата се движим по света и отиваме до другите хора. В живота трябва да държим на нещо, да застанем на собствените си крака и да «извървим» съдбата си. Със стъпалата сме най-тясно свързани със Земята.

С право можем да се попитаме дали този зодиакален човек е само красив образ от далечни времена или и днес ни носи обогатяване на познанието. В тази връзка нека си спомним за композитора Густав Малер, който веднъж казва: «Традицията не е преклонение пред пепелта от миналото, а предаване по-нататък на огъня.»

Така сме на мнението, че си струва да се занимаем по-отблизо с тази имагинативна картина. Нерядко може да забележим, че и зодиакалните знаци на астрологията имат отношение като по-силна способност или също като органична слабост към съответните им органични области.

Понякога органите области на съответните астрологични знаци са дори особено добре развити като челото при Овена, тилът при Телеца (бичи врат), гръдният кош при Лъва, бедрата при Стрелеца или прасците при Водолея.

По време на моята лекарска дейност съм срещал слабости и дори болести в гореспоменатите отношения на зодиакалните знаци към областите на съответните органи. Така имах няколко случая на тежки заболявания на тазобедрените стави – един с тазобедрена луксация и друг с некроза на тазобедрените стави. Две от пациентките бяха родени под знака на Везни и дори бабата на първата пациентка, също зодия Везни, страдаше от същата болест.

Един друг пациент със зодия Телец имаше типичен бичи врат, говореше добре оформен език, по-скоро силно, но страдаше от тежка болест на ларинкса и изменения на щитовидната жлеза. Спомням си за една личност от зодия Близнаци, при която семейните проблеми винаги се отразяваха в областта на раменете и ръцете или една родена в зодия Козирог пациентка, която имаше много пречки в живота и реагираше с бурни психосоматични болки в колената. Не е задължително, но е възможно всичко това да събуди по-дълбоко разбиране за някои болести.

От особена полза е зодиакалният човек и тогава, когато областите на органите, които в анатомията лежат без връзка една до друга, се поставят в техните полярни взаимоотношения. Тогава някои познати от практиката взаимовръзки могат да ни станат по-разбираеми.

Няколко примера за това:

Полярният знак на Телеца (като жизнен знак) е Скорпионът, и с това областта на ларинкса и сексуалната система.

Най-късно в пубертета, когато настъпи мутирането на гласа и се достигне половата зрялост, виждаме тяхната вътрешна връзка. Това може да се прояви и при потиснати еротични пориви, като в полярната област се изгуби гласът, хронично покашляне или силно увеличаване на щитовидната жлеза. В каква тясна взаимовръзка са гласът и еротичните чувства вярвам, че всеки знае от собствен опит.

Имаме полярност и между Лъва и Водолея, т.е. сърцето с кръвообращението и подбедриците. Не само, че при сърдечна недостатъчност се появяват отоци по подбедриците или при смущения в кръвообращението там се появяват спазми, крампи, но при тях няма по-добро средство за стимулиране и успокояване от масаж на прасците. Понеже подлакътниците съответстват на подбедриците, при смущения на кръвообращението много помагат студени компреси с лимон върху мястото на пулса и подлакътниците.

Що се отнася до полярността на Девата и Рибите и съответно областта на бъбреците и пикочния мехур, корема и стъпалата, то всички познаваме тясната връзка между мокрите студени крака и последствията от това, като заболявания в корема и особено на бъбреците и пикочния мехур. Не знам по-добра терапия при тези болестни състояния от горещи бани на краката. Каквото обаче през краката действа добре на корема, действа здравословно също и на следващия «етаж», главата.

Ницше, един от великите мислители, никога не престава да се учудва от «разума на тялото». Веднъж той пише, че целият този феномен «тяло», сравнен с интелектуалната степен на нашето съзнателно мислене, чувстването и волята, толкова ги превъзхожда, колкото алгебрата превъзхожда смятането.

Той ясно е осъзнавал колко много тялото, което ние усещаме, виждаме, чувстваме, за което се страхуваме и му се възхищаваме, се отличава от «тялото», което ни представя външната анатомия. Според неговото разбиране то е много по-достойно за възхищение от нашето съзнание. Не можем достатъчно да се учудваме как това човешко тяло е станало възможно, как

такова невероятно обединение на живи сили, всяка зависима и подчинена и въпреки това в известен смисъл също заповядваща и действаща по собствена воля, може да живее като хармонична цялост, да расте и да се запази десетилетия наред в тази мъдрост – и това очевидно става не чрез нашето съзнание!

За това според Ницше всичко, произлизащо от чисто интелектуалното самоотражение на духа, е неплодоносно. Защото той не вярва на добрите резултати в напредъка без сигурния лайтмотив на тялото. Философското познание на бъдещето, според неговото схващане, трябва да има нещо «телесно» и тръгвайки от абстрактните понятия «правилно» и «погрешно», все повече да преминава към «здравословното» или «болестотворното».

Ние ще разгледаме света на вътрешните органи, които в своята седморна разчлененост кореспондират с планетните сили, от които споменатите четири са специално «отворени» към външните метеорологични процеси на елементите земя, вода, въздух и топлина. Защото подобно на нашата духовна същност, нашия аз, нуждаещ се от дванадесетичността, за да завладее Земята, нашата душа се нуждае от седморността, намираща се в жизнените сили, за да може да обитава нашето тяло. Поради това ние трябва първо да запитаем: Какво разбираме всъщност под думата «орган»?

## ПЛАНЕТНИЯТ ПОРЯДЪК В ОРГАНИТЕ

*Когато човекът изгуби небето,  
изгубва сам себе си.*<sup>24</sup>

РУДОЛФ ЩАЙНЕР

Можем ли да стигнем до действително всеобхващащо разбиране за отделните органи, ако си ги представим като организирана купчина клетки, като строителни тухли, лежащи без връзка един до друг, подобно на балсамирани членове на едно семейство, които никога не са имали тесни социални контакти помежду си и не са изграждали заедно семейната съдба? Както всеки отделен член от семейството има своята индивидуална история, своя характер, предпочитания, тесни или далечни отношения в дадена социална общност, така и между органите, освен анатомично-физиологичната страна, има отношения и функции, които могат да се видят в общия организъм и те дори се отразяват в душевността на човека. В традиционната китайска медицина се говори и за «органови фамилии».

Да вземем за пример един «небесен орган» като Луната, нашия земен сателит, и да я разгледаме аналогично като един от нашите вътрешни органи.

Като физически възприемаем «предмет», можем да определим нейната отдалеченост и големина и да констатираме някои ритмично протичащи изменения. Но ние никога не виждаме цялата Луна, а винаги само една част, понеже обратната ѝ страна е скрита от нас. Има ли Луната живо функционално значение, което надхвърля границите на физическото ѝ местоположение? Него можем да го констатираме, когато изследваме влиянието ѝ върху времето, прилива и отлива, активността на подземните води, менструацията на жената, растежа на растенията и

---

<sup>24</sup> Рудолф Щайнер: Събр. съч. 209, *Северни и средноевропейски духовни импулси. Празникът Богоявление* (1921), лекция от 14.11.1921 г., Дорнах 1982 г.

дейността на малките насекоми в почвата при пълнолуние или новолуние. В някои европейски области и днес при селяните съществува обичаят да секат дърва само при определени фази на Луната, заради различната влажност на дървесината. Който веднъж е помагал при раждане, познава активността по време на пълнолунието.

Има ли Луната освен жизнения си аспект също и душевен, за да действа върху нас? Известно ни е, че има хора, които не могат да заспят при пълнолуние, имат кошмари и дори са лунатици. Ние чувстваме влиянието на Луната върху нашите копнежи и фантазия, също и върху настроението (на немски *Laune* = настроение произхожда от латинското «*luna*»). Понякога има определени настроения при жените преди или по време на менструацията. В английския език лудият се нарича «луна-тик». В САЩ един психиатър сравнявал болничните листове в тамошните психиатрични клиники в продължение на повече от 30 години с фазите на Луната и констатирал, че при новолуние и пълнолуние хоспитализациите бързо се увеличавали.

Когато разглеждаме влиянието на всяка планета или сателит, можем да приемем и един духовен аспект в хармоничното им взаимодействие с другите планети. Хората от преди хиляди години са означавали този духовен аспект с божествени имена като Сатурн, Юпитер или Меркурий, които повлияват макрокосмичния порядък както на небето, така и на Земята. Нека да разгледаме по-точно този всеобхватен аспект, който действа и до порядъка на човешките органи, но и върху растенията и металите, както и в нашата душевна структура, за да се научим по-добре да разбираме отделните органи и душевни функции при здравето и болестта. Например в САЩ беше направен опит преди известно време, въз основа на психологията на К. Г. Юнг, отново да се подходи космологично към душата, както е правил Марсилио Фицино, универсален учен от времето на Ренесанса (1489), за да се опознаят някои душевни процеси във връзка с влиянията на планетите. С това става разбираемо защо в древните времена душата е била означавана като «звездно тяло»,

така нареченото сидерично или астрално тяло.<sup>25</sup>

Сред човечеството винаги е имало стремежи да се приложи четиристранният начин на разглеждане на тялото, живота, душата и духа също и върху органите и техните болестни процеси. Така е в едно произведение на Парацелз «*Volumen Paramirum*», разказ за четирима лекари, които стоят около един болен от холера, като всеки от тях описва причината за болестта от своя гледна точка: материалните причини за болестта, както днес ние правим отговорни причинителите на инфекциите; конституцията, която има общо с жизнените, съответно имунните сили; душевните смущения, като например грижи, потиснатост, депресии; и равнището на индивидуалния аз, например в неговите страхови състояния, както днес се изследват в така наречената психоневроимунология. При Парацелз всичко това достига кулминацията си в едно стоящо над другите, всеобхващащо пето равнище, «квинтесенцията», законът на индивидуалната съдба, наречен също карма.

Според тези различни аспекти следва да се разгледат и отделните органи, за да се получи възможно пълната картина за тяхната дейност в общия организъм и съответно да се вземат определени терапевтични мерки.

Физическо-сетивният образ на даден орган, неговата големина, форма, цвят или местоположение казват вече много за неговата същност. А още колко повече ни разказва физиологичната и биохимичната жизнена дейност, ритъмът, «часовникът на органите», както казват китайските лекари или дори душевното влияние, което чувстваме, «когато ни се е свил стомахът?»<sup>26</sup>, когато сме ядосани и «отвътре всичко ври», когато «отвътре всичко е отровено», нещо ни «удря в бъбреците» и т.н.? Защо тези, намиращи се в органите душевни сили, да не се подреждат

<sup>25</sup> 21 Томас Мор: *The planets within. The astrological psychology of Marsilio Ficino*, Ню Йорк 1990 г.

<sup>26</sup> На немски се казва от черния дроб: *Leber, frei von der Leber weg sprechen* – говоря откровено; *sich etw. von der Leber sprechen* – изплаквам си душата.



като мозаечни камъчета в цялата картина на душевния ни живот и мозъкът да е само съзнателното място на проекция на тези, произхождащи от органите емоционални нюанси? Китайската медицина от хиляди години асоциира сърцето с радостта и способността да се обича, белите дробове с тъгата, бъбреците със страха и ужаса, черния дроб и жлъчката с гнева, а познатият с неговите радикални изказвания Ницше наложи в живота изречението: «Всички предразсъдъци идват от корема...»

Нека спокойно да си представим нашето съзнание като светло, отразяващо околността езеро, в което се отразяват съответните цветни нюанси на нашите органи, за да можем да развием индивидуален чувствен живот. Но горко ни, ако някоя багра е прекалено доминантна и цялото езеро изведнъж се оцветява в отровно зелено или в тъмносиньо – на английски например изразът за тъжен е *to feel blue*.

На друго място вече споменахме, че жизнените сили на човека са разчленени седмкратно и така душевността намира съответната телесна база. Затова седмортността като «числото на завършека» играе голяма роля за здравословното взаимодействие на жизнената сила и психиката при така наречените психосоматични болестни явления. Тя е винаги необходимият завършек на един отрязък от развитието и с това предпоставка за нова степен на развитието. Това се вижда и при музиката с нейните седем тона като подготовка за следващата по-висока степен – октавата. Затова има седем дни на Сътворението с почивката, неделята, за подготовка на следващата седмица (Парацелз говори дори за четири дни ръчна работа и три дни сърдечна работа). Виждаме го също и в циклите на седемгодишните периоди в биографичното развитие на човека или в отражението на събитията в живота. Самата народна мъдрост посочва седмортността, когато говори, че настинката трае седем дни без лекуване, а с лекуване – една седмица. Към това принадлежи и познатата «проклетата седма година» при брака. В тази взаимовръзка е интересно, че чрез сравнителни изследвания на повече от 30 хиляди човека в САЩ се установява, че за здравето

и душевното благоразположение идеалното време за сън е седем часа, което естествено може да се отклонява нагоре или надолу според възрастта и физическото състояние. Този факт отдавна е познат в антропософски ориентираната медицина. Като число на завършека и подготовката на ново начало седмицата – също и нейното удвояване, утрояване или разполовяване (три и половина) – играе съществена роля чак до социалния живот. Това може да се наблюдава и при развитието на институциите. Чрез икономически изследвания се потвърди, че след «седем богати години» най-често следват седем «бедни» години.

Много митове и приказки открито или скрито обръщат вниманието ни към тайната на седмицата в жизнените и душевните сили. Така в «Снежанка и седемте джуджета» виждаме малки същества, които символизират лекуващите сили, а също и земната мъдрост, свързана с планетите. Те се означават в символичния език на знаците, като всяко джудже споменава своята собственост:

Столчето – Сатурн, солидното, твърдото.

Чинийката – Луната, купата, която носи течното.

Хлебчето – Слънцето, хранещото човека. По-рано хлябът, като образ на Слънцето, се печеше от узрялата на слънце пшеница като кръг.

Зеленчукът – Венера, праобразът на зеленеещия растящ живот.

Ножчето – Марс, агресивното и нараняващото.<sup>27</sup>

Чашката – Меркурий, представен чрез водата, като посредник между Земята и Космоса.

Ако опитаме да опишем вътрешните отношения на органите към седемте планети, трябва да сме наясно, че тези отношения далеч надхвърлят физиологично-анатомичното описание. Защото един «орган» е видимият завършек на един обхванен, действащ в телесните и душевните функции на целия организъм процес, така че по-скоро трябва да говорим за

<sup>27</sup> Артур Шулт: *Мистерийна мъдрост в немските народни приказки*, Битигхайм 1980 г.

«органични процеси» и «планетни процеси», които стигат до своя физически краен израз в седемте «метални процеси» на Земята. В Гьотевото произведение «Западно-източен диван» се казва: «Всичките седем планети отварят металните порти...». В предишни времена – понякога и днес – металите са били свързвани с планетите: среброто с Луната, златото със Слънцето, живакът с Меркурий, оловото със Сатурн. Отравянето с олово е наречено «Morbus saturnicus». Чак до днешния говорим език се е запазило сравнението с някои метали: тежък като олово, желязна воля, златно момче, подвижен като живак, романтичен, сребърен поглед и др.

Първоначално не е така просто да разберем, че всичките дейности на нашите органи, както и металите, имат двойствена, полярна в себе си функционалност. Навън тя е различна от тази навътре. По-късно ще разгледаме това при по-точното описание на отделните органични процеси. Оттам говорим за «дуални планетни процеси» или органични дейности и това можем да го сравним с горящо дърво, което се разпада на отпадъчна пепел и пламтяща горещина. И растението съдържа в корените и цветовете си едновременно земна и космическа дейност. Тази мисъл е важна, за да се коригира едностранчивия, най-често чисто външен възглед за дейността на органите. Така например можем да запитаем: Какво правят бъбреците навътре, след като навън отделят течността? Или черният дроб, мозъкът? Какво става с организма, когато му дам олово (Plumbum) като хомеопатизиран медикамент в ниска или във висока потенция? Не постигам ли точно противоположното въздействие, макар да се касае за една и съща първоначална субстанция?

На това място осъзнаваме, че е необходимо дългогодишно изследване и голям опит, за да се разберат тези органични взаимовръзки и съответните метални процеси, и правилно да се прилагат. Рудолф Щайнер понякога означава човека като «седмочленен метал». Колкото и да е голяма заслугата на хомеопатията с нейното емпирично изследване на влиянието на металите и техните химически съединения върху хората в така

наречените «лекарствени картини», ще видим, че едва духовно-научното разглеждане на органите във връзката им с планетните сили може да основе една духовнонаучна рационална терапия, което в никакъв случай не омаловажава хомеопатията, която авторът дълбоко цени.

## ДАЛАКЪТ КАТО ОРГАН НА САТУРН

Първоначалният всеобхващащ функционален жест за нашето индивидуално земно телесно развитие е отграничаването, отделянето от външния свят, за да можем да развием личен вътрешен живот. Но всичко «падащо» на Земята от Космоса е временно, подлежи на умиране, което е необходимо, за да се завърне духовността на човека отново в своето същинско отечество. Така vyplъщението на човека означава, че духът «умира» в твърдата земна форма и си създава скелет – символичният образ на смъртта, неговото земно втвърдено отражение.

Чрез нашите чисто физически сетивни органи умират и живите впечатления, като се превръщат в мъртви представи, които тогава съхраняваме в «гробницата за мумии», т.е. в нашата памет. Това отграничаване и възможността за индивидуалното ни реализиране в събитията на живота е означавано от предишните хора като «Сатурн» или «Кронос (Хронос)», който действа в протичането на времето, «хронологията». Затова физическата планета Сатурн стои на границата на Космоса, в определена степен между одухотворяване (смърт) и vyplъщение (живот) и е обкръжен от пръстен, който го отграничава от околността, като чрез това му дава възможност за индивидуализирана физическа и душевна дейност. В гръцката митология Сатурн/Кронос създава деца, които накрая изяжда. Тези току-що описани функции ги откриваме в далака, същинския сатурнов орган. Навън той предпазва нашата вътрешност, като представлява голямата крепост срещу нахлуващите чужди тела, значи е един от най-важните имунни органи, а навътре той изяжда своите «деца», кръвта – в чието създаване е участвал някога по време на ембрионалното развитие, – като разрушава старите кръвни телца след 80 до 100 дни и ги предава на черния дроб, който приготвя от тях билирубина – жлъчния пигмент. Чрез този очистителен процес кръвта получава възможност отново да се образува и оживи. Можем ли да си представим по-голяма метаморфоза от протичащата в далака, като в превключвателна

станция, в която от предишната някога жива, сладка червена кръв с помощта на черния дроб се получава гъстата горчива зеленикава, умъртвяваща храната течност – жлъчката? Оттук се вижда колко тясно действат заедно далакът, черният дроб и образуването на жлъчката. В духовнонаучната медицина отдавна е познато, че далакът има и ритмично регулираща функция в горния корем, като той действа уравниващо както в съхраняването на кръвта, така и в нейното отношение към системата на чернодробната вена порта, за да гарантира при нередовно приемане на храна вътрешните ритми, които са ни необходими за органичната самостоятелност. Понеже далакът – наричан в древността орган на меланхолията, темперамента и дълбочините, (гръцки *melanoscholos* = черна жлъчка) – като най-духовния орган може да бъде отстранен сравнително безвредно, той представлява голяма загадка за медицината, както доказва следният епизод.

Един американски професор по патология, Милтон Винтервиц, изисква веднъж от един неподготвен студент да му опише задачите на далака. Между другото студентите му се страхували от строгия му саркастичен характер. Слисаният студент отговаря: «Да, те ми са напълно известни. Снощи четох всичко за далака и знаех всичко за него, но сега в главата ми е напълно празно. Всичко съм забравил.»

Винтервиц подигравателно ухилен му отговорил: «Каква голяма загуба за медицината! Представете си – единственият човек в историята, който е знаел нещо за задачите на далака, а сега той всичко е забравил!»<sup>28</sup>

Следователно в органично и психологично отношение далакът е отговорен за обособяването на органичната и душевната самостоятелност, за индивидуализирането. По отношение на тялото имунната система ни помага да се отграничим като аз от «неаза», т.е. от обкръжението, както веднъж удачно го формулира един имунолог. Така че при имунна и храносмилателна слабост той може да бъде стимулиран, но също когато престане

---

<sup>28</sup> Шеруин Нуланд

да действа несъзнаваната духовност в органите, инстинктите. Интересно е, че описаният здравословен сатурнов жест, когато се отклони нагоре или надолу, води до недостатъчно или до прекалено изолиране – също и душевно. Ако човекът не може да се отграничи достатъчно от външни впечатления и вътрешно те заплашват да го наводнят, се поражда душевна, но и телесна безпомощност, например при иритации от промените на времето или други външни влияния. И обратното, някои хора могат да станат така своенравни, че напълно да се изолират, което познаваме при «сплин, фикс идея, налудничавост», т.е. при душевни своеобразности (на английски далак се нарича сплин, Spleen). Според това здравословната активност на далака означава органично и душевно отграничаване и същевременно душевно «смилане» на поетото отвън, което след това влиза във връзка със собственото същество.

Така става разбираемо защо оловото е свързано със Сатурн и има терапевтично значение като хомеопатизирано лечебно средство. Ако действа прекалено силно, т.е. като отрова, то убива човека, като душевно и телесно го вкостенява, склерозира, охлажда. Действа ли съвсем слабо, то разтваря човека и той не може да стигне до необходимото здравословно, земно образуване на костите. Виждаме, че оловото с неговия «дуален планетен процес», правилно дозирано, може да се предпише както срещу склероза, така и срещу рахит. Както виждаме при оловната престилка, пазеща от рентгеновите лъчи, то ни запазва чрез своя «пръстен» от твърде силното външно въздействие, когато то прекалено много ни иритира душевно и телесно. Затова то помага между другото и срещу алергии. Веднъж в практиката имах един впечатляващ случай. Един пациент дойде при мен, след като при автомобилна катастрофа беше получил не само сътресение на мозъка, но и страдаше от трудности при заспиването, понеже постоянно си спомняше поразителните впечатления от сблъсъка и натрошаването на стъклата. Една инжекция с олово  $D_{20}$  скоро премахна проблема, като парализира живите впечатления.

В областта на главата оловният процес действа най-силно в тилната част, където най-силно се отделяме от света и където при рахит костите най-често омекват. Той навлиза там, където се намира малката фонтанела и монасите имат своята тонзура, а евреите носят своята шапчица, ермолка, и където най-напред окапва косата при мъжете.

Докосне ли се това място, се чувства по-силното излъчване на топлина в сравнение с останалата глава. Става ясно, че за топлинните съотношения в целия организъм, особено при малките деца, но също и при интензивно работещите духовно хора тази област трябва особено добре да се пази.

Сатурновият процес е интересен също и в неговото действие в биографията. Сатурн се нуждае от 30 години, за да се завърти около Слънцето. В човешкото развитие често можем да видим, че около тридесетата година настъпва една криза и нещо старо свършва, за да се появи нещо собствено, индивидуално. Това често се вижда душевно, като инстинктивно близкото или умира от само себе си или несъзнателно бива отхвърлено. Тогава човекът трябва същевременно да премине през една вътрешна смърт, за да бъде отново роден духовно.

Следователно Сатурн е като представител на здравословното развитие във времето, в което човек не бива нито прекалено рано да остарее, нито прекалено дълго да се наслаждава на младостта.

В китайската, както и в антропософската медицина далакът се откроява със своето функционално-енергийно значение, макар като чисто физически орган той да е орган, без който организъмът може да съществува. Освен известна имунна слабост, която най-често бързо преминава, не се очакват значителни усложнения след неговото отстраняване. Затова е основателен въпросът: В какво се състои разликата в сравнение с хормоналните жлези, при които е необходима всяка молекула физическа субстанция? Има ли евентуално органи в човека, чиято духовна енергия да не е още изцяло свързана с чисто физическото?

Според китайската медицина далакът е отговорен за



преобразяването и транспортирането на храната в кръвта и дори може да поеме космическите трептения, т.е. «мислите на Космоса.» Чрез това той може да предаде жизнената енергия на кръвта и чрез своята ритмическа функция индивидуално да хармонизира вътрешните движения на нашите веществообменни органи. Въздействието му върху кръвта се разпростира дори до ритмичното функциониране на матката, като регулира ритъма и продължителността на менструацията. Учудващо е, че азиатската медицина свързва далака, (а също и панкреаса) със сладкия вкус. След храненето често се поражда желание за нещо сладко, което подкрепя храносмилателната дейност и в смисъла на антропософските възгледи засилва азовата дейност в храносмилателния тракт. Главното енергийно време на далака и на панкреаса е преди обяд между 9 и 11 часа, от което се поражда малко намаляване на енергията и както знаем в Англия то се преодолява с малка закуска с чай eleven o'clock tea... Защото от този момент до 13 часа според китайския орган часовник започва циркулацията на енергията на сърдечно-съдовата система. През това време е подходящо при ниско кръвно налягане или умора да се изпие чаша горещ солен бульон. Солта има отношение към главата, помага за концентрацията и намалява някои форми на главоболие, стимулира топлината и повишава кръвното налягане.

Съзнателното дъвчене и преди всичко възможно ритмичното приемане на храната облекчава и укрепва дейността на далака при веществообмяната, в нейната връзка с кръвта. С това той е важен граничен орган между вътрешния и външния свят! Защото границата между вътре и вън е важна за нашата идентичност, както видяхме това при охраняващия «пръстен» на нашата имунна система

Чрез дишането човекът живее в един строг миров ритъм, поради което дишането се смята за «пралечител». Защото средно 18 вдишвания и издишвания в минутата по 60 за един час и по 24 за един ден са всичко 25920 вдишвания, които по брой отговарят на годините, от които Слънцето се нуждае, за

да премине през целия Зодиак (така наречената «платонова мирова година»).

Поради нашето своеволно, т.е. неритмично хранене сме склонни, особено в нашето забързано нервно време, все повече да изпаднем от хармоничната мирова взаимовръзка, «занемаряване на биоритмите». Така далакът е посредник между своеволието и стабилността. «Далакът е всъщност... във висша степен един силен подсъзнателен сетивен орган и реагира в извънредно силна степен на ритъма на човешкото хранене. Хора, които непрекъснато ядат, предизвикват в себе си съвсем друга дейност на далака, отколкото хора, които си оставят почивка между храненето. Това може да се наблюдава особено при неспокойната, нервната дейност на далака при деца, които непрекъснато нещо «дъвчат», тогава се развива много нередовна, неспокойна дейност на далака.» (Рудолф Щайнер, лекция от 05.04.1920 г., в Събр. съч. 312 «Науката за духа и медицината»). Така далакът е включен между оздравяващия дихателен ритъм и клонящата към болест неритмичност при приемането на храната като един вид посредник за ритмизирането. Последствията на такава неритмичност върху веществообмяната ни е позната: оригване, газове в корема, непоносимост към някои храни, киселини в стомаха и т.н., което не засяга само стомаха!

Несъзнателната духовност на далака регулира обаче и една важна способност, от която непрекъснато се нуждаем за нашето телесно здраве: инстинкта за хранене! Инстинктите са «несъзнавани волеви състояния». Поради отслабването на енергията на далака здравословните инстинкти постепенно се корумпират – днес важна тема при възпитанието на детето.

За да се засили или оздравее далакът, в антропософската медицина се препоръчва съответния планетен метал оловото под формата на оловен мехлем (Plumbum), деликатно нанесен в областта на далака, както и допълнително прилагане на един вид втрешен «масаж на далака» – приемане на малки ястия в редовни интервали и след всяко хранене да се прави пауза. С това през далака могат да се лекуват някои слабости на веще-

ствообмяната. В някои страни, например в Швейцария, още съществува традицията хората да се хранят пет пъти на ден: закуска, малка втора закуска в 9 часа (z'Nüni), обяд, следобедна закуска към 16 часа (z'Vieri) и вечеря. Нека още веднъж да чуем един оригинален цитат от Първия курс за лекари, Събр. съч. 312, «Науката за духа и медицината» от Рудолф Щайнер: «Виждате, че в нашето припряно време, в което хората винаги – поне много от хората – са впрегнати в извънредно изтощителна дейност. А чрез тази изтощителна дейност извънредно силно се повлиява функцията на далака, точно защото човекът е деен. Той не прави както някои животни, които се опазват с това, че лягат и не безпокоят храносмилането чрез външна дейност; те наистина щадят дейността на своя далак. Човекът не щади дейността на далака, когато е в непрекъсната външна припряна дейност. Оттам следва, че дейността на далака постепенно става много абнормна при цялото цивилизовано човечество и се налага облекчаването на дейността на далака чрез средствата, които току що посочих.» (Рудолф Щайнер; както по-горе).

Ако в душевно отношение функцията на далака е прекалено дейна, при човека могат да се появят различни форми на странност (Spleen), лошо настроение, недоволство и депресия. Човекът става едностранчив, прекалено закостенял и капсулиран, тъмно-жлъчен, т.е. сатурнов. Противоположността на това, т.е. полярната страна на Сатурн, е издигането от тежката телесност чрез радост и участие в живота на другите, като човек се отвори към света. Като най-духовният орган далакът инспирира една способност, която свързва човека, в качеството му на духовно творческо същество, в най-интензивната топлина със света – въодушевлението, ентузиазмът. Тази способност издига човека над «телесната тежест». При Фридрих Шилер, който до своята конституция и навици е притежавал много сатурнови черти, можем да видим какво оздравяващо въздействие е оказал ентузиазмът дори върху един болен, почти негоден да функционира организъм: След неговата смърт на 09.05.1805 г. му се прави аутопсия. Белите дробове били гангренозни, кашо-

образни и напълно «дезорганизирани», сърцето «без мускулна субстанция», жлъчният мехур и далакът били неестествено увеличени, бъбреците в тяхната субстанция «разградени и напълно сраснали». Д-р Хушке, домашният лекар на ваймарския херцог, прибавя към заключенията от аутопсията лаконичното изречение: «При тези обстоятелства е учудващо как бедният човек е могъл да живее толкова дълго.»

Нима самият Шилер не казва, че духът е този, който изгражда неговото тяло? Очевидно при него той е успешен. Неговият творчески ентузиазъм го е запазил жив извън времето на разпадането на тялото му. Хайнрих Фог, придружаващ го в последните моменти от живота му, записва: «Само при неговия невероятен дух е обяснимо как е било възможно да живее толкова дълго.»

От заключенията на аутопсията се извлича първата дефиниция на Шилеровия идеализъм: «Идеализмът е налице, когато силата на въодушевлението живее по-дълго, отколкото позволява тялото. Това е триумфът на просветената светла воля». (Рюдигер Сафрански: «Шилер, или откриването на немския идеализъм», Франкфурт/Майн, 2015 г.)

## ЧЕРНИЯТ ДРОБ КАТО ОРГАН НА ЮПИТЕР

*«Ако сутринта ми бъде съобщено, че се намирам в директна връзка с черния си дроб и сега трябва сам да поема командата, това много би ме затруднило. По-скоро бих поел управлението на Боинг 747 на 13000 м над Денвър, който ме пренасяше като турист; там бих се надявал, че мога да се измъкна, ако открия един парашут и механизма за отваряне на вратата. Но ако поема командата над черния си дроб, нищо не би могло да ме спаси. Защото аз съм определено по-малко интелигентен от черния ми дроб»<sup>29</sup>*

*«Болката на черния дроб е умората», народна мъдрост*

В гръцката митология Зевс/Юпитер (Jovis) е приемникът на изяждащия децата си Сатурн/Кронос, който е бил измамен, като са му дали да погълне един камък вместо детето – (тук се вижда отношението на Сатурн към минерално-твърдото). Като най-висш бог на едно ново поколение, той защитава правдата, благоразумието, закона, формата и изпълнения с мощ живот, както можем да очакваме от един «йовиален» дружелюбен човек. Той е отговорен за регулирането на жизнените и обновителните процеси в света също както черният дроб, «генералът» в нашия организъм. Юпитеровата планетна дейност внася отгоре форма и структура в организма. Затова в областта на главата, в закръгленото чело, което заради височината му понякога го означаваме като «юпитерово чело», имаме външен израз на интелигентността и мъдростта. Също и мозъчният придатък – хипофизата с регулиращото ѝ влияние върху повечето от подчинените ѝ хормонални жлези – се свързва с тази юпитерова дейност. Както вече беше споменато, в заобленостите на отделните органи и на скелета виждаме израз на една космична,

---

<sup>29</sup> Левис Томас, От: Том Монте: *Петте пътя на излекуването. Китайска медицина, аюрведа, западна университетска медицина, хомеопатия и природолечение*, Мюнхен 1995 г.

заложена в горния човек «пластична» дейност. Ако организмът стане много твърд, съответно склерозира, или остане много мек, не е възможно пластично формиране на физиката. Юпитеровият процес опазва и съхранява структурите между много течното и много сухото. Съответният метал в Земята е калаят (Stannum). В неговите химически реакции той държи идеалния баланс между твърдото и течното и затова се употребява като метал за производството на консервни кутии и в хранителната индустрия (на английски думата »tin« е синоним на консервна «кутия»). Големи залежи от калай се намират на полуострови близо до морето, т.е. там, където водата и сушата най-пряко се докосват. В организма езикът, като орган на вкуса, е богат на калай мускул, който като «полуостров» е обливан с течност, слюнката. Това е феноменологичен знак за факта, че усещането на вкуса има отношение към жизнения процес, защото ние усещаме вкуса само когато разтворим приетото със слюнката. Така напълно можем да кажем, че черният дроб, с неговите разнообразни функции, се държи като чувствителен «орган на вкуса», като «вкусува» приетия външен свят под формата на храна, за да реши като «генерал» за целия организъм какво ще стане с веществата и в съмнителен случай да елиминира вредното за организма. Чрез отношението му към една от най-големите вени в организма, порталната вена, черният дроб може да се означи като венозно определен орган, който управлява всички вени. Китайският меридиан преминава от вътрешната страна на бедрото над голямата вена (vena saphena), в която често се получават тромбози и възпаления, затова при венозни заболявания се препоръчва подпомагаща терапия на черния дроб с лекарства, като семената на магарешкия трън (*Silybum marianum*).

Интересно е, че към този «генерал» черен дроб традиционната китайска медицина причислява, от една страна, пролетта с нейните избуяващи и кълнящи жизнени сокове, а от друга – дървесината, чийто сетивен образ е дървото. Разгледа ли се този образ, може да се стигне до по-обхватно разбиране на чернодробната дейност. Едно здраво дърво солидно е вко-

ренено в почвата, откъдето получава вода и е обградено с кора, която в началото на растежа не е нито много влажна, нито много суха. Едно дърво, предвид годишните времена, е изключително адаптивно, гъвкаво и стабилно. Черният дроб ни показва такава вътрешно-душевна и органична «сочност» и устойчивост. Той ни заземява с това, че трябва да преработваме храната си. Този космически воден и жизнен орган е прикован за Земята чрез нашия стремеж за наслада и алчност, както титанът Прометей е бил прикован за скалата в Кавказ, където един орел – символично означаващ дейността на главата – през деня кълве черния му дроб, който през нощта се регенерира, затова рони горчиви «сълзи» – жлъчния сок.

Здравата чернодробна дейност води органично и душевно до гъвкава личност с инициативна сила. Ако тази дейност е нарушена, човекът изсъхва. Макар той да има много идеи в главата, не може да ги изпълни с волята си. Той става апатичен и трудно подвижен, както това се проявява при депресия, която се нарича също потиснатост, меланхолия. Гласът може да стане студен и сух, на същността ѝ липсва сочното, именно хуморът («humor» = lat. «сок»). Мускули, сухожилия и стави могат да «изсъхнат», също и живата влага в очите. Самият черен дроб страда най-много, когато се втвърди и стагнира, както виждаме това при цироза на черния дроб. Тук играят роля хроничните изстудявания на коремната област (коремен грип), които ограбват топлинната енергия на черния дроб например чрез леденостудени напитки, така че той се «свива» и чрез възпаление (хепатит) формата му може да дегенерира. Но може да настъпи и противоположното, когато «дървото» гори прекалено силно и се появи пламтяща червена глава, разпаленост, избухливост или маниакална летливост на мислите.

Опознали ли сме веднъж юпитеровата функция на черния дроб, разбираме защо при болестни състояния, свързани с телесно-душевно изсъхване, склерозизиране, като артрози, неподвижни стави, екзема или депресии, където липсва импулсивността, инициативата и човек не бива задвижен просто

от корема, се предписва съответният метал калай. Това важи също така при липса на жизненост, свивания, спарушване на сухожилия и мускули, при перде и глаукома, сухота на очите и лигавиците, но също и при водни едеми, които организмът не може правилно да структурира: цисти, кръвоизливи, течения, синусит, възпаление на челюстта.

Накратко можем да кажем, че дейността на черния дроб регулира нормалното протичане на живата вода, «влажността», за да могат да навлязат жизнените сили. Вътрешната взаимовръзка между очи и черен дроб е много интересна. Претоварването на очите със сетивни впечатления уврежда жизнените сили и може да се появи увреждане на чернодробната функция, проявяващо се в лесно уморяващи се очи. Събрал ли е човекът прекалено много гняв и дразнения, увредената чернодробна функция може чрез сълзите дори сама да се лекува. Всички функции на черния дроб показват, че той играе доминираща роля във веществообменните процеси. Както приетите вещества се разрушават в червата, така те отново се изграждат индивидуално в черния дроб.

Особено в обмяната на въглехидратите и захарта черният дроб е единствен по рода си, като той складира захарта, от която сам се нуждае в минимално количество и заедно с панкреаса я отнема от организма, ако е прекалено много, а ако е много малко, я поставя на негово разположение. При това се вижда интересен ритъм, който е зависим от Слънцето. Между два и три часа сутринта фазата на складирането, така наречената асимилация на «животинската» захар (гликоген) достига своята кулминация. След това до следобед за нашата дневна активност и за функционирането на съзнанието ни черният дроб отново отдава захар на кръвта, която с помощта на фосфора се употребява в мускулатурата, в нашите волеви инструменти и мозъка. С това е разбираемо защо захарта и здравословната чернодробна функционалност са гаранция за проявата на нашата воля – фатално е да мамим черния дроб с изкуствените подсладители – и защо черният дроб е свързан с потиснатата



воля, униние, посърналост, меланхолия, която понякога се опитваме да преодолеем със сладкиши.

Според китайския органов часовник, «чернодробното време» е между един и три часа сутринта. Който редовно се събужда по това време или прахосва нощите особено между 23 и 01 часа (времето на жлъчката), след известно време ще получи проблеми във веществообмяната, свързани с черния дроб или жлъчката, които могат да се проявят като смущения в храносмилането, недостатъчна регенерация и сутрешна умора въпреки достатъчно дълго спане, депресивно основно настроение, особено сутрин, жажда или внезапна загуба на виталността, като опадане на косата, които нямат нищо общо с повишаването на чернодробните стойности, но въпреки това представляват тежки функционални проблеми на органа.

Доминиращата роля на черния дроб във водния баланс, който обикновено много едностранчиво се причислява към бъбреците, и неговото отношение към поетите отвън течности, ще ни интересува по-късно, когато описваме метеорологичната страна на черния дроб. Ясно е, че той се представя като централен регулаторен орган за нашата жажда.

В традиционната китайска медицина черният дроб се асоциира с киселия вкус. Кисели ястия ни оживяват, когато сме уморени. Ние се чувстваме повече в нас и разбираме, че «киселото ни прави весели». Стагнацията на течностите, както например при целулитата, се повлияват добре от външни компреси с лимон или също като добавка към водна баня, когато чрез прекалено изпотяване през лятото сме заплашени да се «излеем навън».

Ако разгледаме ритъма на планетата Юпитер, узнаваме, че тя се нуждае от дванадесет години, за да се завърти около Слънцето. Приложено към човешката биография, това ни насочва да вземем много на сериозно душевните прояви на младежите през дванадесетата им година. Нека си припомним дванадесетгодишния Исус в храма, където той впечатлява старите книжници с богатата си мъдрост.

Черният дроб, но също и жлъчката имат важна функция в

душевния живот на човека при упражняването на волята. Ако някакво волево действие е едностранчиво или дори разрушително, говорим за агресия, съответно жлъчност. Ако волята е слабо изразена, говорим за слабоволие или в краен случай за депресия или меланхолия! Волевите сили в човека, проявяващи се навътре, например като активна мисловна дейност и тези, които водят до външни действия, са зависими от добре функциониращата дейност на черния дроб. Защото черният дроб между другото предоставя захарта за мисленето и за мускулната работа. Тази директна веществена връзка обаче е само външната страна на едно важно енергетично отношение – претворяването на мислите в действия. При депресията мислите засядат в главата и парализират действията. Затова при депресивните чувства телесната работа винаги е лечебно средство! При агресията е точно обратното. Там действията експлодират, без да са ръководени от съдържаност и благоразумие. При двете едностранчивости черният дроб и жлъчката могат да се подсилят медикаментозно. Това отношение към волевите действия е затова така важно, защото хора с увреждания на черния дроб, предизвикани от наркотици, медикаменти, много наркози, хепатит или други натоваарвания, могат да имат точно тази симптоматика, при която те развиват много идеи и решават да ги осъществят, но не стигат до реализирането им. В този случай не е необходимо показанията на черния дроб да са увеличени. Увреждането на органа се изразява повече енергетично и психично. «Проблемът е, че черният дроб не е само органът, който описва днешната физиология, а той в изключителен смисъл е този орган, който дава куража, смелостта на човека действително да изпълни и реализира взетото решение.» (Рудолф Щайнер, лекция от 25.06.1924 г. в Събр. съч. 317, Лечебно-педагогически курс).

Ако подобни задръжки се появят във волевия живот, трябва да е налице фин дефект на черния дроб. «Черният дроб е посредник за реализирането на хрумналите идеи в изпълнени чрез крайниците действия.» (Р. Щайнер, също като по-горе.) Едно важно изказване, което ни довежда до психическа органа

диагноза, наречена от Рудолф Шайнер «интуитивна медицина»!

В световната литература има дори един прочут пример на такова конституционно поведение, при което многото идеи водят до бездействие и вместо движение и работа, се предпочита повече леглото – в майсторското произведение на Иван Гончаров «Обломов». Закръглената, мека и водниста конституция на протагониста извиква картината на един чернодробен тип. Ако някой знае какво е необходимо и въпреки това не го прави, понеже многото идеи дори му пречат, той страда от една болест, която днес официално се означава «обломовщина» – летаргия, бездейно мечтателство.

## ЖЛЪЧКАТА КАТО ОРГАН НА МАРС

С жлъчката асоциираме най-често ядосване и гняв, което се вижда от поговорки като «бълва жупел и жлъч», или на някого му «прелива жлъчката». Също и типичният, повлиян от черния дроб или жлъчката глас е най-често прекалено силен и често крещящ. Чрез разграждането на старата кръв в далака се подготвя жлъчната течност, преработва се по-нататък от черния дроб и се събира в жлъчния мехур, където още жълтата жлъчка се сгъстява до кафяво-зеленикава течност, която е необходима в тънките черва главно за преработването на мазнините. Там приетите с храната мазнини биват емулгирани от жлъчните киселини, които черният дроб приготвя от холестерола, за да могат по-нататък да се преработват от секретите на задстомашната жлеза. Жлъчният канал и каналът на задстомашната жлеза най-често се вливат заедно в тънките черва.

С нейната връзка с желязото в кръвта, хемоглобина – което се вижда от това, че цветът на жлъчния сок произхожда от разграждането на съдържащите желязо червени кръвни телца – и с нейната агресивна, но необходима разрушителна сила по отношение на храната, жлъчката се причислява към Марс, съответно към желязото.

Психосоматичните изследвания показват, че особено ядосването има негативно влияние върху черния дроб и жлъчката, дори те се променят в техния химичен състав. Ядосването като «стаена воля» се изживява душевно като силна пречка и възпрепятства необходимото изливане на жлъчката. Оттам може да се получи застои на жлъчния сок и като резултат жлъчни камъни.

Желязото обаче е също така необходимо за нормалния душевен и телесен защитен процес, както отровата е необходима на пчелата или бодлите на кактуса. Ако душевно-органично човекът има твърде малко желязна сила, гласът му става матов, той не може да се противопоставя на инфекции, изглежда блед, лесно се уморява и поглъща без възражение всяка обида, понеже не може да се наложи над външния свят.

Следователно за човека не е зле, ако е малко «жлъчен». Това обикновено се показва и в кръвта, където винаги циркулират малко жлъчни киселини.

Искам тук да спомена един пациент, който трябваше да изживее като телесна болест физическите последствия от задържането на волята по външни причини. Той беше човек с много идеи и инициативи, на когото ръководството на фирмата винаги пречило да приложи практически волевите си импулси. Продължително време той преглъщал яда си и изведнъж получава инфекциозна жълтеница, при която не може да се констатира нищо органично нито при черния дроб, нито при жлъчката. Жлъчката му буквално преляла и блокираната да се прояви навън воля, свързана тясно с жлъчната дейност, се обръща срещу него.

Жлъчният меридиан в китайската медицина протича между другото по продължение на страничния череп и над слепоочието. Болки или обриви в тази област сочат участие на жлъчката. В природата откриваме две много въздействащи върху жлъчката билки, които регулират не само храносмилателната дейност, но действат далеч извън областта на веществообмяната в мозъчно-нервната система и кожата: змийско мляко и цикория.

Можем да се запитаме с какво още служи жлъчката, която се разпростира в целия организъм, освен за смилането на мазнините? «Ако нямахте жлъчка, щяхте да сте ужасни флегматици, ръцете и главата ви щяха да висят... Човекът трябва да има жлъчка; жлъчката трябва да идва от черния дроб. И ако черният дроб е сравнително малък, човекът става флегматичен; ако черният дроб е сравнително голям, човекът има много огън в себе си, защото жлъчката произвежда огън... Именно при гневните хора от черния дроб протича много жлъчен сок; в хранителните сокове и в кръвта навлиза много жлъчен сок.»<sup>30</sup>

---

<sup>30</sup> Рудолф Щайнер Събр. съч. 351, *Човек и свят. Дейността на духовете в природата. За същността на пчелите* (1923), лекция 13.10.1923 г. Дорнах 1988 г.

## СЪРЦЕТО КАТО ОРГАН НА СЛЪНЦЕТО

*«...така сърцето е праизворът на живота и слънцето на малкия свят, както Слънцето в същото съотношение заслужава името <сърце на света>. Чрез силата и пулса си то задвижва кръвта, довежда я до съвършенство и тя храни и пази от гибел и разпад. Чрез храненето, топлината и оживяването този домашен бог, основата на живота, праизточникът на всяко съществуване обслужва от своя страна цялото тяло. Сърцето на съществата е основата на техния живот, князът на всички, малкото световно слънце, от което е зависим всеки живот, свежест и сила.»<sup>31</sup>*

Който иска да напише нещо за сърцето, нашия централен жизнен и чувствен орган, е в съзвучие с възгледа на Леонардо да Винчи: «Как да опишем сърцето, без да се получи цяла книга?»

Затова във времето на сърдечните инфаркти, високото кръвно налягане, трансплантациите на сърце, нередовния живот и «безсърдечността» е важно да научим нещо повече за този наш орган и да разберем, че трябва да се отнасяме критично към механичния модел на «помпата», приложен към обяснението на нашия централен жизнен орган, който с ритмичното си пулсиране винаги леко присъства в съзнанието. Това все повече става и от страна на науката.

В литературата, приказки, митове и легенди няма орган, който да играе толкова голяма роля като сърцето – също и в символиката. То може «да падне в петите», да «подскочи» от радост, човек може да «изгуби» сърцето си по някого, може да има «храбро сърце», (на немски «beherzt», френската дума за сърце е «cœur», от която произлиза «courage» = кураж, смелост),

---

<sup>31</sup> Уилям Харвей: *De motu cordis et sanguinis in animalibus*, 1628 г. (Класици на медицината. Том 1, Лайпциг 1910 г.), цитирано по Фритц-Хайнц Холер: *Аналогии в историята на учението за кръвообращението. Антропософско-медицински годишник*, том 2, Щутгарт 1951 г.

или да стане «коравосърдечен». Вътрешното разглеждане на събитията, а именно за спомнянето, както в английския, така и във френския език има нещо общо със сърцето («to learn by heart» и «apprendre par coeur» = учене наизуст). Дейността на сърцето с нейната работоспособност надхвърля всяка представа. То пулсира средно 100 000 пъти на ден и при трайност на живота от 70 години, почти три милиарда пъти без да се умори, въпреки кафето, цигарите и алкохола. Ден след ден то трябва да свърши своята работа, която отговаря на качването на десетлитрово буре до върха на двеста метрова кула.

Според египетското схващане, сърцето е седалището на паметта, съвестта и чувстването на съдбата. Нашето сърце може да се «разбие», когато изживяваме тежки съдбовни кризи или не можем да се справим с една житейска ситуация, която ни изпитва «по сърце и бъбреци».<sup>32</sup> И обратното, едно органично изменение в сърцето може трайно да повлияе нашия душевен живот. Изследванията показват, че след коронарна базисна операция често се влошава паметта, способността за ясно мислене и животът на чувствата, като въпросните хора дори след една година страдат от тежки депресии и променливи настроения. Да не говорим за промени след трансплантация на сърцето, когато се появяват дори съществени изменения в личността. При това могат да се появят масивни дългосрочни ефекти и от прилаганите лекарства, вариращи от високо кръвно налягане, бъбречна недостатъчност, тежки инфекции, остеопороза до стократно по-висок риск от ракови заболявания в резултат на необходимата имуносупресия. До 15% от пациентите с трансплантация на сърцето страдат също от церебрални гърчове.

Един от най-често задаваните въпроси след лекции за вътрешните органи е този за душевните последствия от трансплантацията на орган. Дали се заменя само едно парче месо с друго или се пренася още нещо от органа, като седалище на душевни способности? Промените в характера след трансплантации на

---

<sup>32</sup> Изпитва по сърце и бъбреци, auf Herz und Nieren – немска поговорка. – Бел. пр.

органи ни карат да предполагаме, че се пренасят и други въздействия, които със сигурност са различни от орган на орган. Известно е, че пациентите с трансплантация на сърцето изведнъж показват навици и черти на характера, които не са имали преди. След проучване, се оказа, че това са характеристики на починалия донор.<sup>33</sup>

В следната приказка от южните области на Германия въпросът за «трансплантирането на орган» се описва с много хумор, но и по достоен за осмисляне начин.

Трима отслужили войници срещат в една гостилница един лекар и изказват съмнения относно лекарското му изкуство. За да им докаже своите способности, той им предлага, когато заспят, да отреже на един ръката, да извади на другия сърцето и очите на третия и преди да се събудят, отново да им ги върне, без те нещо да забележат. Речено, сторено. Когато тримата заспали, лекарят си свършил работата и им отнел органите, както било уговорено. След това ги дал на гостилничаря да ги съхрани до полунощ. Но котката ги открила и отвлякла. Какво да прави сега, откъде да си набави нови? Гостилничарят си спомнил, че човешкото и свинското сърце си приличат, заколил набързо едно прасе и взел сърцето му. Но откъде да вземе очи и ръка? «Човешките и котешките очи си приличат», казал си гостилничарят и извадил очите на котката. След това бързо отишъл до бесилката и отрязал ръката на един току-що обесен крадец, прибрал всичко и зачакал. В полунощ дошъл лекарят, взел органите и отново ги поставил на старите им места. Войниците изобщо не усетили нищо от тази процедура и на следващата сутрин похвалили лекарското изкуство. Те се уговорили след една година отново да се срещнат на същото място и така направили. «Е, как сте?», запитал лекарят войника с ръката. «Всичко

---

<sup>33</sup> Елизабет Велендорф: *Да живееш със сърцето на друг човек. Душевни последствия от трансплантирането на органи*, Цюрих 1998 г. Виж също Паоло Бавастро: *Имплантация на сърцето – критично разглеждане*. От: *Сърцето на човека*. Изд. Паоло Бавастро и Ханс Кристоф Кюмел, Щутгарт 1999 г.



е наред, но ръката ми прави весели номера. Погледна ли нещо, което принадлежи на друг, тя все иска да го вземе.» Докторът се учудил и запитал втория с обработеното сърце: «А вие как сте? Какво правихте през изминалата година?» «Ами, добре съм, но видя ли някоя нечистотия, ми се иска да се търкалям в нея.» «Чудна работа!», възкликнал докторът и запитал третия: «А как са вашите очи?» «О, добре съм, но не зная какво става от една година насам. Щом видя някоя мишка, ми се иска да скоча върху нея като гладна котка.»

Лекарят наистина заподозрял, че тук има нещо не наред и гостилничарят трябвало да си признае какво се е случило с поверените му отрязани части. След като той заплатил хубава сумичка на войниците, те останали доволни и понеже нямали други оплаквания, си тръгнали мирно по пътя.<sup>34</sup>

Как обаче са се справили с душевните си промени по-нататък, за съжаление не се разказва в приказката.

Нека накратко да разгледаме анатомичното сърце и неговите особености в човешкия организъм и преди всичко кръвоносната система.

Сърцето е първият орган, който около третата седмица от бременността се изгражда извън ембриона и след това постепенно слиза отгоре към средата, следователно от периферията към центъра, като първоначално лежи под зародиша на мозъка. Оттук можем да видим как мозъкът и сърцето са взаимно свързани. Някои анатоми виждат в това знак, че човекът пристъпва от «отвъд» в своето телесно «тук», централната точка на азовата си същност.<sup>35</sup>

В сърцето реално се кръстосват кръвните потоци от горе, долу, ляво и дясно и така протичат в целия организъм. Дори в горната част на сърцето анатомично откриваме така наречения «венозен кръст» и чрез системата на четирите камери (две

---

<sup>34</sup> *Тримата войници и докторът*. От: *Приказки за болест и лечение*, изд. и послеслов от Стефан Маркс, Франкфурт/Майн 1996 г.

<sup>35</sup> Йоханес В. Роен: *Органи на ритмичната система*. В *Морфология на човешкия организъм*, Щутгарт 2002 г.

предсърдия и две камери) един кръст и в самото сърце. Така е основателна представата за една лемниската, в която, от една страна, сърцето е центърът на горния, малък кръг, който минава през белите дробове и главата и свързва човека с външния свят, а от друга страна, на големия кръг, свързващ човека с вътрешните органи. Освен това сърцето е и центърът на кръвообращението. В него кръвта е максимално компресирана и с това подлежи на гравитацията. От друга страна, в периферията, в най-малките кръвоносни съдове на кожата, капилярите, тя попада под влиянието на всмукващото въздействие на левитацията. Когато лекарят взема кръв от пръста и поставя стъклената тръбичка в капката, може да се види как кръвта се изкачва в нея без чужда помощ отвън. Движенията на сърдечно-съдовата система с кръвообращението се състоят от тези четири динамични силови комплекси на гравитация/левитация, вън/вътре. Когато си представим, че сърцето на ембриона, заложено като малка тръба без мускулатура, започва вече да пулсира и кръвни островчета без връзка със сърцето също са в движение, тогава редом с многото физиологични данни като гъстота, скорост на течението или налягане не можем повече да се съмняваме, че сърцето като централен орган на ритъма, не е механичната причина за пулсирането на кръвта. Още Аристотел наблюдава пулсиране в кръвните островчета при кокоши ембрион и ги означава като «изворна точка».

Механичният възглед за сърцето трябва да бъде сменен днес с един «растително-жив модел». С това сърцето ще се разглежда като регулиращ «задържащ орган» и първопричината за неговата дейност ще се премести в кръвообращението, което е във връзка с периферията, мускулатурата и необходимостта от кислород в отделните органи. Междувременно това се доказва от различни изследвания и експерименти. Така полският сърдечен хирург Леон Мантойфел–Соеге описва: «Като обобщение може да се каже, че при описаните в първата част от това изложение експерименти и от резултатите от описаните преди това опити следва, според становището на автора, сигурното

доказателство, че кръвта притежава своя собствена двигателна енергия. Опирайки се на нашите наблюдения, може да се каже, че кръвта притежава специфична и спонтанна способност за придвижване в циркулационната система (кръвообращението), която не зависи от сърдечната дейност.»<sup>36</sup>

Така кръв, артерии и сърце образуват една вътрешна цялост и са свързани, както с най-вътрешната същност на органите, така също и с целия периферен външен свят. В ритъма на пулсиращото сърце и изобщо вълните на пулса се отразяват всичките органи. Това е било познато в китайската медицина при древната диагностика на пулса и освен това то е познато от някои методи при изследването на сърдечната аускултация.

По този начин ритъмът на сърцето изразява отношението на горната нервно-сетивна дейност към долната двигателно-веществообменна дейност. Удря ли сърцето много бързо, както при висока температура (треска), или замира, както при сърдечна недостатъчност, означава, че динамичните веществообменни сили са много доминантни.

Ако пулсът се забави, както в старостта, или се свива, както при ангина пекторис, при коронарната склероза или сърдечен инфаркт, тогава доминира главната разграждаща и забавяща главова дейност. Аритмията на сърцето също трябва да се смята като следствие на недостатъчното синхронизиране между горе и долу. Оттук става ясно, че при лечението на сърцето винаги трябва да се взимат под внимание другите органи и телесната подвижност.

Нека да се занимаем с душевно-духовната страна на нашия «слънчев орган».

Като централен орган на живота и психосоматичен орган, в течение на времето сърцето постоянно се интерпретира от нова гледна точка. Както светът съдържа различни слоеве, така можем и при всеки орган да опишем четири страни – ана-

---

<sup>36</sup> Леон Мантойфел–Соеге: *За движението на кръвта. Хемодинамични изследвания*, Щутгарт 1977 г.

томично-физическа, витална, душевна и дори духовна. Това е особено очевидно при сърцето.

Като анатомичен орган, който не е механична «помпа», то е извънредно забележително още със своето образуване и физическа структура. Така сърдечните камери (вентрикулите) с техните мускулни стълбове и сухожилни влакна са сравнявани дори с «катедрала».

Ние усещаме сърцето, като жизнен орган, постоянно да пулсира. Дори прескачането или засичането на пулса го изживяваме като сериозна заплаха, да не говорим за чувството за унищожение, появяващо се при ангина пекторис или сърдечен инфаркт.

Като духовен орган и център на гърдите, сърдечната област е пространството на нашите диференцирани чувства, например притеснение, тъга, страх, до душевна бронираност, но и чувства на обич, сърдечност, радост и топлина. Ние познаваме, когато сърцето ни «подскочи» от радост или «удря» от вълнение.

Като духовен орган, то е центърът на нашия аз и резонаторът на нашата съвест и интуитивно усещаната истина. «Сърцето има своите основания, които умът не познава» (Блез Паскал). Като «глас на съвестта», като орган на «угризенията на съвестта» и напомнянето от страна на съдбата и център на душевността, то винаги е заемало значително място в изкуството и поезията. В някои китайски приказки и легенди сърцето играе изключителна роля за силата на паметта. Така един студент, който никога не успявал да издържи изпитите си, получил от един съдия на подземния свят едно ново «по-умно» сърце, защото «старото не било годно за съчиняване на есета, понеже дупките му били запушени». След като съдията успешно му поставил ново сърце, избрано лично от него от многото хиляди сърца от долния свят, студентът имал голям напредък в писателството и «каквото веднъж прочитал, той не го забравял повече»<sup>37</sup>

---

<sup>37</sup> Съдията, от *Китайски истории за духове и любов*. Избрани от

От 17-ти век нататък в Европа започва «механизирането на сърцето» и доминирането на хладната глава над топлото сърце.<sup>38</sup>

«Сърцето беше приветствано като слънце, да, като цар, докато, ако се погледне по-внимателно, не се открива нищо друго освен един мускул», така скоро започнало да се говори сред официалните издания. От това време нататък сърцето като механична «помпа» се отделя от душата и завършва като медицински проблем при трансплантациите му, слагане на байпас, опити с трансплантиране на сърце от павиан, прасе или изкуствено сърце.

И в съвременната интензивна медицина сърцето като орган на живота абдикира: Медицинските сестри и лекарите трябва да свикнат да разглеждат като труп <пациента с мозъчна смърт> с розова кожа и пулсиращо сърце.»<sup>39</sup>

Но душевното човешко сърце никога не е престанало да пулсира и редом с проблематиката относно липсата на движение, стреса и наднорменото тегло, следствията, породени от страх, амбицията, конкуренцията, потискането и обедняването на чувствата, коравосърдечие и самотата, сърцето като психосоматичен орган, но и орган на радост, състрадание, сърдечност и топлина отново печели засилващо се значение. Така редом със сърдечния инфаркт се появява като понятие и сърдечната невроза.

Закоравяването на душевното сърце (склерокардия) днес се приема от някои автори като съществена психическа предпоставка за органично проявяващата се атеросклероза на коронарните съдове на сърцето. Така американският лекар Дийн Орниш успява да постигне «само» чрез душевно отваряне на сърцето, чрез емпатия, разглеждане на собствените чувства,

---

Мартин Бубер, Цюрих 1948 г.

<sup>38</sup> Томас Фукс: *Механизирането на сърцето. Харвей и Декарт – Виталният и механичният аспект на кръвообращението*, Франкфурт/Майн 1992 г.

<sup>39</sup> Томас Фукс: *Сърдечни истории*, NZZ Folio, списание на *Нов цюрихски вестник: За сърцето*. № 2, февруари 1977 г.

преодоляване на егоцентричността или възстановяване на способността за състрадание, не само спиране на развитието на коронарната склероза, но дори нейното оздравяване дотолкова, че операцията за байпас станала излишна. Междувременно един признат и изпитан по света метод.

Съответният на сърцето и кръвообращението метал е златото. Със Слънцето ние свързваме светлина, топлина и живот. Слънцето държи равновесието между ден и нощ, топлина и студ, разширяване и свиване, бихме могли също да кажем между дух и материя. Здравословната жизнена сила, добрата циркулация на кръвта, топлообразуването и куражът са положителните въздействия на златото. Организмът може да се отклони към една или друга страна: към възпалението, при което кръвта «завира» в артериите, или понижената температура, при която кръвообращението се срива и човекът се изплашва до смърт. Понеже сърцето има общо с усещането на съдбата, златото може успешно да се приложи и при депресии, «тъмната нощ на душата», сърдечни неврози или високо кръвно налягане заедно със светлия и топъл кантарион.

Както черният дроб действа като «генерал» в човешкия организъм, който регулира навътре всичко и се нуждае от агресивния жлъчен процес като «оръжие» за отбрана от чуждите влияния на приетата храна, така сърцето със златото е животворящият «слънчев цар» в органичното царство, който вижда и обхваща всичко, и разпространява живот «в цялата страна».

Ако златото се разстели на много тънки листове и се поднесе на светлината, може да се види, че вътрешната същност на златото има нещо общо с цвета на живота – зеленото.

В традиционната китайска медицина сърдечният меридиан и меридианът на тройния нагревател завършват при малкия и безименния пръст. Опитът показва, че при слабост на сърцето и кръвообращението е добре да се работи малко, или изобщо да не се работи на пишеща машина и компютър с малкия и безименния пръст.

Лютивият или също горчивият вкус се отнасят в китайска-

та медицина към сърцето и свързаната с тях *течност* е потта. В това имаме указание колко са подходящи лютивите храни за сърцето и кръвообращението в тропическите страни, за да може човек по-добре «да остава при себе си».

Относно специфичното отношение на сърцето към топлината ще говорим, когато описваме метеорологичната му страна.

Сега да навлезем в света на така наречените «подслънчеви» планети. Венера, Меркурий и Луната, с техните планетни влияния, ги откриваме в бъбреците, белите дробове и възпроизводителните, съответно обновителните органи. Към Венера принадлежи медта, *Си*, най-цветният и затоплящ метал, който между другото се употребява в техниката като кабел за комуникации и при окисляване се оцветява в зелено – цветът на живота. Към Меркурий принадлежи функцията – не вътрешният строеж – на свиването и разширяването на белите дробове, а към Луната – металът, който има общо с отразяването, обновяването на живота и оттам с нашата организация за възпроизводство и клетъчната регенерация, т.е. среброто, което намираме с тонове в разтворената му форма в животворящото световно море.

Нека да разгледаме тези три органа.

## БЪБРЕЦИТЕ КАТО ОРГАН НА ВЕНЕРА

*«Картината Раждането на Венера, нарисувана от Ботичели през 1486 г., е една възшебна картина на богинята на любовта, която, плувайки върху мида, стига до Кипър. Кипър е името на медта, Си (Cyprium, Cupfer), която е открита на този остров и като метал на любовта е причислена към Венера. В средата на 15-то столетие Ботичели не е можел да знае, че мидите и всички мекотели, според по-новите биохимични изследвания са Cupferatmer (при дишането си поемат медни съединения от водата). Ние можем само да се учудваме с каква пророческа гениалност той рисува Венера, пътуваща с една мида, а не върху гърба на риба, още повече, че рибите принадлежат към Eisenatmer (при дишането си поемат железни съединения от водата). По този начин медта, извънредно интересен метал в биохимичната област на живота – се появява в изкуството още стотици години преди да се открие в човешкия организъм като катализатор на дишането.»<sup>40</sup>*

Историята на появата, функцията, анатомията и психосоматичното значение на бъбреците в човешкия организъм са извънредно интересни. Който дълги години се е занимавал с хора със слаби бъбреци или дори с болни бъбреци, той непосредствено разбира защо в китайската медицина «грижата за бъбреците» играе така значителна роля за цялата телесна конституция и за свързания с това душевен живот именно в нашето съвремие, характерно с нервността, страха, стреса, притеснението поради липса на време, като понякога ежедневно трябва да понасяме, че нещо «ни удря в бъбреците»<sup>41</sup> и с това има въздействие чак до кръвното налягане и сърцето ни. Не е чудно, че бъбреците днес стават все «по-поръозни» и

---

<sup>40</sup> Вилибалд Гавлик: *Картина на лекарството и портрет на личността. Конституционни средства в хомеопатията*, Щутгарт 1990 г.

<sup>41</sup> An die Nieren geht – немски израз, че нещо дълбоко ни засяга. – Бел. пр.



отделят чрез урината все повече белтък, захар и кръв, когато са малтретирани чрез съвременния стил на живота, който не оставя простор за здравословно душевно и органично дишане (в буквален и преносен смисъл, бел. пр.).

В разговор с една китайска лекарка в Тайван ми беше споделено, че според китайските възгледи всичко, което човекът и неговите предци някога са изживели душевно, все някога «стига» до бъбреците и с това определя телесното и душевното му равновесие. «Грижата за бъбреците всъщност е грижа за душевността.» По-късно ще се върнем и на проблема на днешната «психо-неврология».

Също и без особени медицински познания, а напълно от собствените изживявания знаем колко чувствителни срещу студ и механични въздействия са бъбреците, които лежат в задната област на нашия организъм над талията и под дванадесетото ребро! Който веднъж го е изпитал, разбира защо болните от бъбречни болести искат по-скоро да си изскубнат косите или да скочат от прозореца.

Какво е особеното в образуването на бъбреците?

Природата прави три опита, за да постави бъбреците на мястото, където те се намират днес. По време на ембрионалното развитие положението на бъбреците слиза от горе, от областта на гърлото през гърдите и стига до таза, след което отново се изкачва и накрая стига до своето място. Медицината нарича тези три стадия пронефрос, мезонефрос и метанефрос.

Една част от старата бъбречна заложба по-късно се слива с възпроизводителните органи. Забележително е, че един орган от горе, т.е. от областта на сетивните органи се «смъква» надолу и влиза в отношения със сексуалните органи, поради което в медицината говорим за «урогенитална система». Това ни напомня на смъкването на Орела в астрологията, който става по-късно Скорпион и в зодиакалния човек управлява сексуалната област.

Извън топлото пазещо коремно пространство с веществообменните органи, бъбреците установяват своето място в областта отзад до гръбначния стълб, която е малко по-хладна

при докосване, и се обграждат с дебело «зимно палто, мастната тъкан около тях. Горко ни, ако тя се стопа поради гладуване или болест! Тогава те си спомнят своята вродена склонност да странстват, напускат местоположението си и стават паднали или плаващи бъбреци.

Областта на съзнанието на главата със сетивните органи анатомично е областта на най-строгата симетрия. При белите дробове тази симетрия се измества малко и в метаболизма изобщо не съществува, освен чифтовете нерви и половите жлези – тестисите и яйчниците. С право можем да предположим, че бъбреците, подобно на нашите сетивни органи и белите дробове, са запазили нещо от съзнанието и са станали повече или по-малко смътно възприемащи, ориентирани навътре сетивно-душевени органи, които като вътрешни «очи» наблюдават вегетативната област в стомашно-чревния тракт и бурно реагират, когато човекът душевно излезе от равновесие. Заради отделителната и филтриращата им функция можем да разберем защо китайската медицина ги третира като синоним на прилежни «чиновници», които активно работят, проверяват, взимат решения и имат способността да елиминират ненужното, за да може «държавата» безпроблемно да функционира.

Нека по-отблизо да разгледаме същинските функции на бъбреците. Тяхната главна задача е прочистването на кръвта от соли и утайки, преди всичко от това, което би натоварило кръвта с излишни вещества. Подобно на анатомичното си образувание те се придвижват нагоре и надолу, така и тяхната фина структура, бъбречните каналчета, имащи форма на завои, се придвижват от горе надолу и отново нагоре. Там чрез отделяне, обратно всмукване, филтриране, резорбиране и отдаване, поемане обратно и отново отделяне се създава концентратът, който наричаме урина и който се всмуква от празния отвътре орган – пикочния мехур. Проникнати от огромно количество богата на кислород артериална кръв, бъбреците противно на черния дроб, където има предимно венозна кръв, са стремящ се към вътрешно дишане полусъзнателен орган, подобен на белите

дробове. Дали бъбреците имат още една вътрешна скрита страна, която фундаментално се различава от външното образуване и отделяне на урината?

Както споменахме, това е отношението им към кислорода. Интересен феномен е – както видяхме при черния дроб в приемането на захарта, – че от една определена субстанция, при бъбреците е кислородът, се поема повече, отколкото се употребява от самия орган. Само сърцето и мозъкът приемат повече кислород от бъбреците. Към това се прибавя, че при загуба на кръв и високо местоположение, когато организъмът страда от липса на кислород, те са в състояние да образуват една субстанция, която стимулира в костния мозък производството на червените кръвни телца – еритроцитите, които транспортират кислорода. Някои заболявания на бъбреците обаче водят до анемия. Бъбреците се стремят по правилния начин да проникнат с въздух организма, това обаче означава да го одушевят. Така е разбираемо, че редом с тяхната функция за отделянето на течностите, съдържащите азот съставки и солите са регулиращ фактор на въздуха в човека и тяхната «дишаща» дейност се простира до белите дробове и по-нататък. Защото дишат не белите дробове, а диша надареният с душа човек и според душевната си нагласа той поема въздуха по-дълбоко в себе си, когато например е възмутен или диша облекчено, когато отпочива. За сравнение можем да си представим белите дробове като портмоне, което само съхранява парите. «Парите» са въздухът, който не се поема автоматично, когато «портмонето» бели дробове е отворено, а трябва да дойде отнякъде другаде.

Тази динамичност на въздушните сили изсмуква с помощта на празния пикочен мехур водата от тялото. Макар за някои хора това да е необикновена мисъл, това познание е доказано и намира приложение в лекарската практика на китайската и антропософски ориентираната медицина. Регулирането на въздушния организъм чрез организацията на бъбреците се простира от червата през белите дробове до синусите и ушите. Разгледаме ли анатомичната форма на бъбреците, виждаме

поразителна прилика с ушите. Същото се отнася и до връзката на пикочните пътища и евстахиевата тръба, пикочния мехур и горното небце.

При кърмачетата, в случай на инфекция, ушите и бъбреците често са едновременно засегнати. Има наблюдения, че при определена аномалия на бъбреците паралелно се появява деформиране на ухото.

Понеже според китайското схващане бъбреците съхраняват жизнената сила и наследствената енергия на предците, големите уши показват силна жизненост и съответно здрави бъбреци, както можем да видим това при повечето статуи на Буда. Макар в китайската медицина да се подчертава регулирането на течностите от бъбреците и те да се смятат за «водни органи», тя също недвусмислено казва, че вътрешната дейност на бъбреците е да внесат дишането дълбоко в тялото и дори че те са «изворът» на дишането. Хора с повърхностно дишане често изпитват нервно напрежение, страх и грижи. И обратното, тези душевни състояния от своя страна водят до повърхностно дишане. Слаби бъбреци правят човека страхлив, а страхът и шоките състояния засягат бъбреците, затова при драматични жизнени ситуации или тежки наранявания дори говорим за «шокови бъбреци». Тук антропософската и китайската медицина се срещат и от разширеното и задълбочено познаване на бъбреците и функцията на пикочния мехур могат първопричинно да се лекуват газове в червата, астма, шум в ушите (Tinnitus) и внезапна загуба на слуха, последните две най-често причинени от стрес, както синусит и ушни инфекции.

Нека още веднъж да разгледаме бъбреците от гледната точка на източната медицина, която ги означава като «зимни органи», които също като Земята акумулират енергия през зимата, за да я предадат през пролетта, когато са необходими изграждащи сили, на черния дроб, сърцето и кръвообращението. Следователно ние се нуждаем специално от нашата бъбречна енергия, когато при силно натоварване или по време на почивка искаме да призовем регенерационните си сили. В

учебника на китайската медицина «Жълтият император», който е няколко хиляди години стар, се казва: «Грите месеца на зимата се наричат период на затваряне и съхраняване. Водата замръзва и почвата се напуква. Човек не бива да безпокои и пречи на собствената янг енергия (мъжката активна енергия), която почива през зимата. През това годишно време трябва да се ляга рано и на следващия ден да се става късно. Собствените желания и страсти трябва да се задържат така, като че ли няма повод и те вече са изпълнени. Студът да се избягва и да се търси топлината. Изпотяването на кожата трябва да се избягва и човек изобщо да се пази от студа. Всичко това е в хармония със закономерностите на зимата и допринася за запазване на съхраненото. Онези обаче, които не следват правилата на зимата, увреждат бъбреците си, през пролетта им липсва енергия, не са продуктивни и малко ще постигнат.»<sup>42</sup>

За нашето разбиране обаче «зима» означава винаги състяване и концентриране, както видяхме това в разтварящата солите дейност на бъбреците и в концентрираната урина. Затова бъбреците се причисляват към соления вкус. Малки или умерени количества сол стимулират бъбреците и една солена гореща супа е добро средство срещу циркулярни нарушения или ниско кръвно налягане. Премного сол свива бъбреците, което с течение на времето може да доведе до повишено кръвно налягане и като следствие да се стигне до прекалено силно минерализиране и с това склерозиране. Като следствия могат да настъпят дегенерация на очите и обща атеросклероза.

Като зимни органи бъбреците трябва да се държат топли. Облекло, което оставя бъбречната област разголена, трябва по възможност да се избягва, както студени и мокри крака. Защото според ориенталското учение за меридианите, бъбречният меридиан преминава от средата на стъпалата през прасците и вътрешната страна на бедрата, през слабините до ключицата.

---

<sup>42</sup> Волфганг Г. А. Шмидт: *Класически учебник по вътрешни болести на Жълтия кайзер. Основен учебник на китайското лечение*, Фрайбург в Брайсгау 1993 г.

Лесно уморяващи се и парещи, но и хронично студени крака, крампи на прасците и тежки крака се дължат на слаба бъбречна енергия, затова горещи бани на краката са добро лечение за хронични възпаления на бъбреците и пикочния мехур. Както вече казахме, бъбречната организация и свързаният с нея меден процес подсилват проникването на дишането и с това одушевляването на целия организъм, така че отслабването на този процес се придружава със спазми, застои, посиняване и изстудяване на крайниците и устните (цианоза) и изобщо простуди. Венера остава със своята долна част на тялото същевременно «като русалка» в мокро-студеното. При задух, страх и спазми «Венера се издига нагоре и припряно се бори за глътка въздух като риба на сухо»<sup>43</sup>

Нека да разгледаме физическата страна на бъбреците. Те имат общо с подсъзнателния душевен живот и повлияват като органи с притъпено съзнание емоционалния душевен живот и темперамента, това ще рече «вятъра» в нашата душевност. В психосоматичната медицина те са означавани като «партньорски органи», които регулират душевното отношение към обкръжението, противно на сърцето, което има влияние върху отношението към съдбата. Затова има фундаментална разлика дали нещо лично засяга някого и го удря в бъбреците или при сериозно съдбоносно изживяване му се «къса сърцето». Колко много отделните органи работят свързано, се вижда между другото от това, че черният дроб произвежда една субстанция (ангиотензиноген), която с помощта на бъбреците (ренин) се преобразува в едно вещество (ангиотензин), което въздейства върху мускулатурата на капилярите и с това повишава кръвното налягане. Някои от използваните днес свалящи кръвното налягане медикаменти, така наречените АСЕ-инхибитори, се намесват в тази обмяна на веществата, т.е. започват от бъбреците.

При емоционални проблеми виждаме засегнати и двете функции на бъбреците: отделянето на течностите и дишането.

---

<sup>43</sup> Ана Селаври: *Метал – функционални типове в психологията и медицината*. Хайделберг 1985 г.

Всеки познава емоционални ситуации, когато буквално «спира дъхът», гърлото се свива или пък човек се нуждае от глътка въздух.

От друга страна, известно е колко много емоционалните ситуации влияят на уриноотделянето. Това се вижда при изпити или други напрегнати моменти. И обратното, има и задържане на урината при шокови изживявания. От психосоматичната медицина е познато, че неизживени и потиснати чувства при децата могат да доведат до напикаване през нощта, ето защо това нарушение се нарича «неизплаканите през деня сълзи». Ако потиснати чувства се разтоварят в сълзи, веднага се премахва увеличеният натиск за уриниране.

В източно ориентираната медицина бъбреците се разглеждат като седалище на волята, това означава като органичната основа да се концентрираме в една цел и без да вземаме предвид външните трудности да я реализираме.

Чрез съвременни изследвания при пациенти с хронична бъбречна недостатъчност напълно се потвърждава отношението на бъбреците към душевността. Могат да се наблюдават липса на воля и мотивация, както и резигнация, депресия и вътрешна празнота.<sup>44</sup> Тогава душата не е повече в състояние правилно да обхване тялото през бъбречната организация. Така да се каже, настъпва душевно затишие. И обратно, могат да се появят силни, неовладяеми изблици на гняв (бури) и бесни емоции.

Бъбречната организация се нуждае както физически, така и душевно-социално от една обвивка. В бъдеще ще е необходима повишена способност за наблюдение от страна на лекари и лечители, за да се открият органични слабости още в техните душевни дисхармонии, преди да се проявят телесно – още докато се намират в душевно-функционалния стадий, – а не всичко само абстрактно да се приписва на така наречената «психика» или често дори на мъглявото потиснато «подсъзнателно». Колкото

---

<sup>44</sup> Виж също Ернст-Михаел Краних: *Промяна на личността при бъбречна недостатъчност*. Във: *Вътрешният човек и неговото тяло*. Антропософия, Щутгарт 2003 г.

повече в бъдеще прозрем «психологията на органите», толкова по-рано и по-добре ще можем да се намесим медикаментозно и толкова по-всеобхватно ще стане и нашето разбиране на човека, което ни е необходимо в социалните отношения, за да разберем индивидуалния човек с неговата телесно-душевна организация. Как например предварително може да се прояви една бъбречна личност органично и душевно, без веднага да се забележи съществуващата болест?

Нека да вземем един човек, който в младостта си е преживял тежки шокови състояния и страхове, може би през войната, и чрез смяна на местожителството си от рано му е липсвала социална обвивка. Или родители, които сами са страхливи и буквално са насадили страха в костите на своите деца. Още в детството могат да се появят нарушения в дишането, които да не показват органични изменения в белите дробове. Гласът е по-скоро колеблив, предпазлив и страхлив. Краката и сухожилията често са слаби, краката лесно се подгъват или бързо се уморяват при по-дълго вървене. Характерът е по-скоро чужд на Земята, въздушен, душевният живот се повлиява много лесно от външните събития. Докато в началото на живота преобладава склонността към ниско кръвно налягане, в късна възраст се констатира по-скоро повишено кръвно налягане, свързано със силни емоционални колебания («скача от радост, умира от мъка»). Пикочният мехур реагира извънредно чувствително на прекомерни душевни изисквания и проявява слабост в горната въздушна област със склонност към възпаления на синусите и ушите. Стресът лесно води до шум в ушите.

Ако си представим бъбреците като две ръце, които се свиват, за да обхванат едно дърво, и с това образуват вътрешно запазващо пространство, тогава имаме съответния душевен жест. Хора с бъбречни възпаления, според дългогодишен опит, трябва да останат продължително време на легло, за да могат бъбреците да се излекуват по правилния начин чрез равномерната обвивка от топлина и душевно съпричастие

Защо древната космологично ориентирана и съвременната



духовнонаучна медицина свързват бърбреците с Венера и медта като метал и медикамент?

В митологията Венера/Афродита е богинята на красотата, пролетта и любовта. Като «родена от морската пяна» тя се издига нагоре от Океанос и приятелски е приета от ветровете. С това се показва двойното ѝ сродство с водата и въздуха, както го виждаме при всяко образуване на пяна като смесица от вода и въздух. Основната характеристика на тази богиня е обновяването, затоплянето, получаването, изграждането и душевното отношение към обкръжението. Съответният ѝ метал в Земята е червено-златната мед с нейната топлопроводимост, разтегливост и различни вариации на цветовете в минералите като например медните съединения борнит, малахит, оливенит и др. Медицински медта действа в човешкия организъм, като го затопля и чрез това има общо с цялата веществообмяна. Богатото съдържание на мед в черния дроб, нашия орган на живота, насочва именно в тази посока.

Някои форми на анемията се нуждаят от мед, за да може желязото да се включи в червените кръвни телца. Тя има особено отношение към венозното кръвообращение и външно и вътрешно е добро лечебно средство при застои, спазми и студени крайници. Затова не винаги следва да мислим за магнезия при нощни спазми в прасците.

В кръвния серум човекът има желязо и мед. При хронични възпаления обаче, също при патологичен растеж, както при рака, се покачват медните стойности в кръвта. Забави ли се метаболизмът, както това е например при намалена функция на щитовидната жлеза, намалява и медта в кръвта.

Медта е интересна и в психическо отношение. Открито е покачването ѝ при специални «душевные болести» като шизофренията, маниакално-депресивните състояния и епилепсията. При това трябва да споменем, че при шизофренията особено се натрапват слуховите халюцинации.

Това е указание, че съществува връзка с бърбречната организация, защото, както казва китайската медицина, чи-ренал-

ната енергия, бъбречната енергия се издига нагоре и «отваря» ушите.

Нека накрая още веднъж разгледаме бъбреците в тяхното фино структурирано образуване на бъбречните телца, които, като получаващи ръце или цветове, възплъщават «женската» същност на този особен орган: именно получаването на космична топлина, любов, въздух и светлина, които помагат на човека да одушеви приетите от него субстанции.

Затова медта принадлежи също към нашите най-важни микроелементи. При човека липсата на мед води до остеоопороза и ранно посивяване на косите. Ако растенията имат много малко мед, се стига до кафяви краища на листата и плодовете са недоразвити или изобщо не се образуват. Медна тел около коренището на домати предотвратява угниването.

Отношението на медта към топлината и с това влиянието ѝ за по-добро кръвоснабдяване и отпускане на човешкия организъм е изследвано преди години в университета на Турино. Доказано е, че медната кърпа във възглавницата или завивката намалява предизвиканите от стрес болки на главата и врата, както и медни подложки в обувките са отдавна познати и изпробвани при студени и лесно уморяеми и неподвижни крака.

## БЕЛИТЕ ДРОБОВЕ КАТО ОРГАН НА МЕРКУРИЙ

Животът и въплъщението на Земята непосредствено ги свързваме с белите дробове и с нашето дишане. Защото всичко, което живее, трябва по някакъв начин – с малко изключения – да поема «жизненото вещество» кислород. Така ние слизаме в нашето тяло с първото поемане на въздух и го напускаме с последното. Но ако вдишваме само чист кислород, нашата телесна субстанция скоро би била консумирана. Затова с въздуха поемаме голямо количество азот (около 79%), който в известна степен «задушават» едностранчивото изгаряне на чистия кислород, от който също така голямо количество се вдишва и издишва. Редом със сърцето, белодробната дейност, т.е. дишането, също е израз на един ритмичен процес. Защо дишането, като «врата към Космоса», където се намират лечебните сили, е било свещено още в древни времена? Защото човекът диша около 18 пъти в минута, което за 24 часа (18 x 60 x 24) са 25900 дихания. Това число като години е времето, за което Слънцето преминава през целия зодиак, наречено в древни времена «платонова мирова година». Средната възраст на човека, погледнато космически, е 72 години, умножено по 360 дни, се получава същото число, така да се каже, «едно дихание» на Космоса. Регулирането на дишането играе извънредно важна роля собено в учението на йога.<sup>45</sup>

С белите дробове, редом с кожата, сме най-тясно свързани с нашето обкръжение и сме най-незащитени, изобщо сме оставени на неговото благотворно или разрушително въздействие.

---

<sup>45</sup> Трябва да се има предвид, че регулирането на дишането при различните степени на йога не е подходящо за съвременния човек. Тогава йогата е вдишвал своя аз, който е бил още извън човешкото тяло. В днешно време азът е свързан силно, дори понякога прекалено силно с човешкото физическо тяло и йогисткият метод на дишане може да доведе до безпорядък и дълбоки увреждания в сегашния човешки организъм... Виж Рудолф Щайнер, Събр. съч. 313, стр. 166; Събр. съч. 78, стр. 122 и сл.; Събр. съч. 145, стр. 92 и сл. – Бел. пр.

Обкръжението навлиза директно в нас и ние дори трябва да вдишаме това, което други са издишали, затова и по пътя на дишането можем да се заразим с различни болести. При имунната слабост, както е при СПИН, първо се нападат белите дробове.

Когато разгледаме образуването на белите дробове, виждаме, че те са жлезист потомък на чревната стена, който по време на ембрионалното развитие се движи нагоре, и потапяйки се в нас като обърнато дърво със стъбло и корона, образува една кухня. Тяхната жлезиста, произвеждаща секрет същност, «се жертва» при поемането на външния въздух. Но ако белите дробове отново започнат прекалено да се превръщат в жлеза и да отделят прекалено много секрет, човекът се разболява. Средството им с червата не може да се отрече и при нормалното им състояние. Във възгледите на китайската медицина те стоят в полярна връзка с дебелото черво, а в антропософската медицина се посочва, че кашлицата и разстройството си съответстват. Към това ще се върнем по-късно.

Белите дробове, с тяхната дихателна функция и ритмично движение имат отношение към обмяната на веществата и към мозъка, като при вдишване и издишване диафрагмата слиза надолу и се издига нагоре, и при всяко дихание гръбначно-мозъчната течност ритмично овлажнява мозъка. Така ритмичният дихателен процес е същинската среда на човека и както животът на чувствата, тя стои между волята и мисленето.

Чрез дишането по сложен начин се задвижват веществообменните процеси, които поддържат нашия живот. Вече видяхме, че нашият душевен живот регулира с помощта на бъбречната организация бързината и дълбочината на дишането ни. При това е интересно, че белите дробове са единственият вътрешен орган, който можем съзнателно да управляваме от страна на главата. За известно време можем да спрем дишането или да го ускорим, можем да дишаме ритмично или дори неритмично, което естествено има въздействия върху веществообмяната и циркулацията. Силите на главата забавят функциите в организма, докато веществообмяната ускорява всичко. Отношението между

дишането и сърдечния пулс е 1:4, което означава, че на едно дихание отговарят четири пулсации на сърцето. Това отношение може да се измести и тогава можем да установим дисхармония между дейността на главата и веществообмяната.

Дишането е посредник между горе и долу, Земя и Космос, между влажното и въздушното съдържание на вдишания въздух и затова със съответния му метал живак то се причислява към бог Меркурий, който като божи пратеник е посредник между небето и Земята и със своите крилати крака е във вечно движение. В органичното развитие е бил отнет собственият живот на белите дробове, за да могат безкористно да поемат космичен живот.

Всички ритмични функции в организма между застои и протичане, както например е при жлезите, общо взето са свързани с тези меркуриевы въздействия. Оттам ни става ясно, че всички ритмични процеси имат полуземна, полукосмична природа. В дишането можем да видим космичния лечител на човека и особено в детството трябва да внимаваме дишането и белите дробове да се развиват добре. Понеже дихателната дейност е тясно свързана с душата, интелектуалното претоварване води до нарушения като повърхностно дишане. Издишването винаги означава отдаденост на света, а вдишването е винаги връщане към себе си. Ако в ранното детство се натрапи на душата прекалено здрав «корсет на поведението», дишането се задържа в белите дробове при издишването и като следствие може да се появи астма. Грижата за дишането е грижа за душата и обратното, грижата за душата, т.е. задушевното отдаване на света и вътрешното свързване с него, е най-добрата грижа за дишането.

В древността гръцките лекари са свързвали жизнените периоди от всеки седем години с определени планети. Така първите седем години, когато детето, спейки и сънувайки, се вращава в света, справя се с наследствените сили, когато е отражение на обкръжението си, телесно то е закръглено и воднисто, тогава се намира под влиянието на лунните сили. Вторият седемгодишен период, началото на училищното обучение до

пубертета, се намира под знака на Меркурий. Тук господства движението, любопитството, ритъмът, волята за учене и дейността на крайниците, докато с пубертета настъпва земната и съответно дихателната зрялост, времето на Венера, в което се събужда еротиката и сексуалността. Между седмата и четиринадесетата година детето действително показва нещо подобно на живака, както го познаваме от живачния термометър: бърза реакция, породена от външните «промени на температурата» и с това известна душевна лабилност. Младежът започва постепенно все повече да завладява Земята.

Оттам се вижда, че за здравословното развитие на цялата ритмична организация правилно разбиращата човека педагогика е «истинската медицина», която не засипва децата с факти и не им дава да дишат душевно. Статистически е изследвано, че в тази меркуриева възраст от човешкото развитие човекът се намира в най-здравословния си период, ако отвън не идват разрушаващи душата влияния, които се превръщат в болести много години по-късно.

Живакът в хомеопатичната медицина, колкото и иначе да е проблематичен като отрова за околната среда, е важно лечебно средство.

Добре си спомням един случай на дете с висока температура, което не можеше да се поти и при което температурата не искаше да спадне. Една инжекция с хомеопатичен живак сложи край на това състояние. Може да е много опасно, ако не избие спасяващата пот («меркуриевите капки» по кожата) и възпалението се прехвърли върху вътрешните органи като белите дробове или дори мозъка.

## РЕГЕНЕРАЦИОННИТЕ ОРГАНИ И СРЕБРОТО

Когато размислим над регенерацията, ни хрумват размножителните органи като първообраз на всяко обновление в човешкия организъм. Там е създаден един анклав, чрез който човекът е в състояние да даде нов живот по-нататък чрез наследствеността. В тази специфична сфера в мъжката организация ежедневно се образуват милиони сперматозоиди, които да оплодят образуваната в ритмични цикли в продължение на един месец женска яйцеклетка. Средно траещата бременност се пресмята още в лунни месеци от 10 пъти по 28 дни и има общо със земния спътник Луната, която се пълни и празни за около 28 дни, с ритмично покачващата се и спадащата вода – приливи и отливи, с растежа, с менструалния цикъл и плодовитостта.

Луната е вярно огледало на слънчевата светлина и е интересно, че в техниката се употребяват сребърни съединения за производство на огледала и сребърни соли за фотографията. Следователно силата на среброто е необходима там, където се произвеждат и възпроизвеждат милиони картини. Най-много разтворено сребро се намира в океаните. Среброто ни изглежда като противоположност на оловото. В природата и двата метала ги намираме заедно в металните съединения. В процеса на оловото се вижда изолиране, заключване, старост и умиращ живот, а при сребърния процес имаме хилядократно обновяване и образуване на нови клетки, отдаденост, младост и изграждаща сила, общо взето можем да кажем, витализиране. Среброто е лунен метал, който присъства в изграждащите сили на водния елемент и Луната е майка на безграничното изобилие. Защото покачването и слизането на соковете принадлежи към всеки растеж, както и към сексуалното изживяване на мъжа и жената. Луната винаги е вълнувала душата и е била предмет на фантазията и визионерното.

Както при всички планети и органи, така също и при Луната имаме двоен аспект в новолунието и пълнолунието. От една страна, тя има отношение към мозъка, нашата вътрешна

«шлака», която е втвърдена и изпаднала от жизнените процеси, и както при Луната той само отразява външния свят и не бива да има собствен живот. Ако въпреки това го проявява, както например при мигрената, тогава се чувстваме болни. От друга страна, Луната се намесва в живота ни в наследствените сили на нашата организация на възпроизвеждането. Чрез това сексуалната и мисловната сфера, въпреки тяхната полярна противоположност, получават вътрешна взаимосвързка, като телесното плодородие в долния човек отговаря на пораждащата се в горния човек плодовитост на фантазията и имагинативния елемент. Едното импулсира другото, както това ни показват любимите ни поети в техните поетични творения. Нека си спомним като представител само Гьотевия «Западно-източен диван» и ще можем да констатираме вътрешната взаимосвързка между създаване и убеждаване.

Както всички органи и техните съответни планети, също и възпроизводителните органи имат многостранни отношения с другите органи. Съотношението между Слънцето и Луната в Космоса се отразява в човешката организация на жената в отношението между сърцето и матката (Uterus). И двата органа като ритмични органи са интензивно свързани с кръвта, съответно с кръвния ритъм и с живота на чувствата и изобщо душевността. Както слънчевата светлина се отразява от Луната и след това пада на Земята, така животът на чувствата на бъдещата майка се отразява в матката и повлиява живота на бъдещето дете. Така матката с право може да се нарече «сърцето на долния корем». Но не само по време на бременността съществува тази връзка между сърцето и матката. Течения, менструални образувания (миоми) могат да са физически израз на неразрешени проблеми в чувствата на жената. Авторът често е наблюдавал, че съществени психични проблеми, съществуващи и след отстраняването на болната матка, се преместват на съответния следващ «етаж», засягат именно сърцето. Тези взаимосвързки са познати и на научната медицина. Има американски и финландски изследвания, които показват, че след отстраняването



на матката преди менструалната пауза съществува 2,7 до 5-пъти по-голям коронарно-сърдечен риск. Това е указание, че не могат така просто да се отстраняват органи, свързани с неразрешени душевни проблеми, без да се открие същинската причина, която обикновено лежи в душевността.

Като пример споменахме седмортността на органите процеси, металите и отношенията им към планетите. Можем да си представим какъв невероятно богат лечебен потенциал лежи в хомеопатизираните метали и разнообразните им съединения.

Тук още веднъж представяме обобщено отношенията им.

Далак – кости – олово – Сатурн

Черен дроб – калай – Юпитер

Жлъчка – желязо – Марс

Сърце/кръвообращение – злато – Слънце

Бъбреци – мед – Венера

Бели дробове – живак – Меркурий

Възпроизводителни органи – сребро – Луна

Както можахме да открием полярности в зодиакалните области, така те съществуват и при планетите и съответните им метали. При това в центъра се намират Слънцето и златото, които са във връзка с цялата циркулация и оттам с всички органи. Сатурн и оловото, като умиращ живот и необходим процес на стареенето, са противоположност на Луната и силите на среброто като пазители на обновяващия живот и младостта. Юпитер с калая носи формиращ и съхраняващ живот в организма, а Меркурий с живака привежда всичко в движение и разтваряне. Мъжкният марсов-железен процес има общо с червените кръвни телца, силата, активността, съзнанието и вдишването, женският венерино-меден процес – с получаването, изхранването, издишването, одушевяването и затоплянето. В духовнонаучната медицина те се наричат: «седемте жизнени процеси».

Сега стигаме до една четворност, която като представителка на земните сили има общо със света на четирите елемента.

Няма да се занимаваме повече със скритите астрономични сили на планетите в отделните органи и техните метални лечебни субстанции, а с откритите, свързаните със Земята метеорологични сили, намиращи се в елементите земя, вода, въздух и топлина, и как в смисъла на древната диетика и здравните правила можем да ги приложим в съзнателно практикуваните лечебни действия. Ние сме в състояние в смисъла на един нов съзнателен живот чрез нашето собствено отношение към профилактиката и при наличните вече болести редом с медикаментите активно да подпомогнем нашето собствено здраве, ако разберем, че белите дробове имат връзка със земята, черният дроб – с водата, бъбреците и пикочният мехур – с въздуха и сърцето – с външната и вътрешната топлина.

Можем вече да стъпим на пътя към салутогенезата!

## ЗАДСТОМАШНАТА ЖЛЕЗА (PANKREAS)

В китайската медицина задстомашната жлеза се разглежда в единство с далака. Също като далака тя е «граничен орган», който ни помага да преработим навлизащата в нас чужда храна в собствена плът и кръв. Затова приетата храна под формата на мазнини, белтъчини и въглехидрати трябва правилно да се разгради, за да се изгради наново, но индивидуално. Защото всичко чуждо застрашава организма като «отрова». В арабската медицина затова правилно се казва, че «човек се храни до разболяване и храносмила до оздравяване». Разграждане и изграждане следователно са предпоставките за здравата веществообмяна. Задстомашната жлеза, панкреасът, представя и двете. В тънките черва се отделят «навън» (екскреторно) ензими, които разрушават чрез разграждане мазнините, белтъчините и въглехидратите, а навътре, в кръвта, се поставя на разположение инсулин, който участва във веществообмяната при изграждането. Този произхождащ от панкреаса инсулин произвежда в черния дроб гликоген от глюкоза и също там води до изграждането на белтък от аминокиселините и на мазнини от мастните киселини (инкреторно). С това панкреасът е най-важната главна инстанция във веществообмяната и е подчинен на азовата организация, което между другото може да се опознае в това, че той представлява най-важният регулиращ захарта орган в тялото. Защото захарта и мазнините са носителите на нашата азова и душевна организация и са отговорни за образуването на топлината, будното съзнание и мускулната дейност. Те могат да преминават едни в други, т.е. от захарта могат да се образуват мазнини в организма, а от мазнините – захар. Това е важно указание за диетата при диабета! В течение на деня около 140 грама глюкоза се употребява в мозъка. Потребността от глюкоза се увеличава в мускулатурата чрез телесна работа и концентрация, като се поражда топлина!

Азовата дейност е телесна и физическа и винаги е свързана със свиване на границите. Затова задстомашната жлеза е

най-важният представител на вътрешната и външната дейност в обмяната на веществата, както сърцето е в кръвния поток, който също трябва да има една физическа граница, сърдечната преграда<sup>46</sup>, за да раздели строго външната, обогатената с кислород кръв от белите дробове, от вътрешната, съдържаща въглероден диоксид, произхождащ от горивните процеси в органите. Интересен феномен е, че подобно както е при далака, при панкреаса също може да се породи прекалено силна душевна изолация, така че при някои форми на аутизъм настъпва подобрене, когато жлезата се стимулира чрез секретин<sup>47</sup>, стимулиращ панкреаса ензим.

Виждаме, че не само чисто външните въздействия разболяват или оздравяват органите. Задстомашната жлеза може да бъде отслабена в нейната жизнена функция още в ранното детство чрез душевни «наранявания на границите» и да доведе поради това до диабет, понеже границата между вън и вътре бива дестабилизирана чрез повтарящи се вълнения, шок, интелектуално претоварване, наследствени слабости и др. Тогава в антропософската медицина с право говорим за слабост на аза във веществообмяната. Заболяванията на задстомашната жлеза са затова сериозни – не само диабетът с неговото разрушително въздействие върху нервите и артериите (склероза), но също ракът на панкреаса и дори възпалението, панкреатит.

«Гневът засяда в корема». Тази народна поговорка трябва да се приема съвсем сериозно. Неизживените волеви импулси, които може би в ранна младост са били потиснати или липсата на «душевна храна», могат по-късно да доведат до слабости или дори до хронични възпаления на този орган. Потискането на волевите сили при една силна личностна структура, които

---

<sup>46</sup> Човешкото сърце е разделено от преграда, наречена септум, на лява и дясна половина (понякога наричани ляво и дясно сърце). – Бел. ред.

<sup>47</sup> Пептиден хормон, произвеждан от клетки на дванадесетопръстника, който регулира водната хомеостаза в тялото и повлиява средата в дванадесетопръстника, като регулира секрецията в стомаха, панкреаса и черния дроб. – Бел. ред

чрез погрешно възпитание или липсваща духовна храна водят до намалено самочувствие и слабо доверие в себе си, могат да предизвикат такава автоагресивна тенденция на панкреаса, т.е. да се проявява разрушително срещу самия себе си, съответно срещу собствения аз. В антропософската медицина според болничната картина има различни хомеопатизирани органични препарати от животински панкреас, които, комбинирани с метални соли като сребро, барий и особено с космическото желязо, метеорното желязо, могат да се намесят лечебно в процесите на веществообмяната. Точно чрез метеорното желязо е възможно да се повлияе добре след тежки шокови състояния, но също при депресивни изтощителни състояния и при проявил се диабет.

Всъщност веществообмяната може да се разбере истински само тогава, когато се разглежда като масивен разрушителен процес, който започва още в устата и достига своята кулминация в тънките черва с жлъчната течност и ензимите на панкреаса. Душевната реакция на това насочено навътре необходимо разрушение е човекът общо взето да бъде умиротворен след яденето, понеже там се извършва един вид оковане на разрушителните волеви сили в долния човек. Гладува ли, човек може да забележи как тези разрушителни сили действително се освобождават и действат навън под формата на агресии или лошо настроение. Ситостта омиротворява, гладът прави човека агресивен, естествено, с различна интензивност в зависимост от типа. Чрез състоянията на разхлабване на връзката на аза във веществообмяната може да се породи известно коремно ясновидство, каквото между другото можем да наблюдаваме при приемането на наркотици, пост или при конституционни слабости, а също при хистеричната конституция. При това вегетативната нервна система играе специфична роля, особено коремният мозък, слънчевият сплит (solar plexitis). Нанасянето на мехлем с метала мед в областта на стомаха може да предизвика известен ред и закрила срещу прекалено силни външни въздействия. Егоистичният аз се намира в коремната област и там не бива да бъде твърде свободен. В тази взаимовръзка

може да се разгледат вегетарианци, които, ако желанията им са задоволени, са много миролюбиви, но ако не получат своята подходяща за тях храна и останат гладни, могат да изпаднат в лошо настроение и дори да действат асоциално. Казаното не следва да се приема като агитация срещу вегетарианското или веганското хранене, доколкото такова хранене не служи като заместител на религията. Относно такава понякога дразнеща едностранчивост народът реагира със съответния хумор.

*Въпрос:* По какво се познава дали някой е веган?

*Отговор:* Той ви го казва!

## ХОРМОНАЛНАТА СИСТЕМА

Хормоните или така наречените «вещества-пратеници» се образуват не само в големите хормонални жлези, а в целия организъм, например като тъканните хормони. Така, когато изпитваме удоволствие или се радваме, в сърцето се образува така нареченият хормон на връзката или на обичта, Охутосин, който въздейства върху нашия емоционален мозък. Хормоните имат огромно влияние върху нашето общо телесно и душевно-духовно битие.

Можем с право да ги наречем веществени «посланици» на мировия дух. Затова изразът «виновни са твоите хормони» би трябвало да се разглежда като доказателство за чист веществен материализъм. Макар на това място да не можем да разгледаме комплексните взаимовръзки на отделните жлези и техните секрети (това изисква отделна книга), нека въпреки това да посочим някои важни факти, които са ни дадени чрез антропософското духовнонаучно изследване.

В класически смисъл има седем главни жлези в човека, които почти се покриват с така наречените седем енергитични центрове, чакрите, разположени по средната ос на тялото. Хормоналните жлези са разположени от горе надолу в следния ред: пинеалната жлеза, епифизата – мозъчният придатък, хипофизата, щитовидната жлеза – тиреоидеата, паращитовидните жлези – паратиреоидеа, тимусната жлеза, надбъбречните жлези (Suprarenales) и половите жлези – яйчници и тестиси. По-горе вече видяхме, че с числото седем винаги е свързано отношението на душевността, астралното тяло към живота, т.е. етерните сили.

В хормоните двете същности ги откриваме в чист вид. Липсата на хормони е катастрофално за тялото и за душата и винаги повлиява душата и тялото, също и при субституция (заместването им)! Разгледаме ли ги от горе надолу, т.е. от структуриращите главни сили до долу в областта на вещество-обмяната, забелязваме един феномен: епифизата е малка, свила

се, спарушила се и дори съдържа малки калциеви камъчета, така наречения мозъчен пясък. При хипофизата имаме двойственост: една нервна част неврохипофиза и една ориентирана към веществобмяната част – аденохипофиза. При щитовидната жлеза се получава една триделност чрез свързващото мостче между двата дяла, която завършва в четириделността на големите като лещени зърна паращитовидни жлези. При тимусната жлеза, надбъбречните жлези и половите жлези имаме ляво и дясно: тимусната жлеза, която е отговорна главно за имунната система и е разположена над сърцето, след пубертета бавно закърнява и се замества от мастна и съединителна тъкан. Тя завършва своята работа в ранната младост. Интересното е, че «thymos» на гръцки означава «душевност, жизнена сила», т.е. сърдечната връзка със света.

Хормоните работят скрито и най-често видимо се появяват навън, физически и/или в своите симптоми при две жлези – щитовидната жлеза и половите жлези. Първата се намира в гърлото, където в нашето днес прибързано, нервно ежедневие винаги трябва да преглътнем нещо душевно и понякога то засяда в гърлото ни. Днес не са рядкост базедовата болест, автоагресивното възпаление (Хашимото), други анормалности, разрастване на тъканта, тумори.

Какво представляват хормоните в духовнонаучен смисъл? Хормоните са вещества и с това, носители на енергия, които поддържат организма, клонящ постоянно към разпадане и поради това заплашващ да складира отровни продукти от веществобмяната, поддържат го жизнен и млад, което особено се констатира при половите хормони, които имат общо с жизнените сили на Луната (среброто). По диференциран начин те въвеждат космическата астралност в жизнените, етерните сили, които преформират, съответно трансформират чак до физическото. Едва през 20-ти век се откри тяхното превъзходящо значение. Те са мостът между духа и материята! Затова има смисъл да се изучават отношенията на седемте хормонални жлези в тяхната връзка с планетните сили, съответните им метални процеси и



седемте отделни етерни функции, както относно физическото се опитахме да направим при дванадесетте зодиакални съзвездия. Задача за през целия живот, но пък много интересна.

Преди да опитаме от патологична и терапевтична гледна точка да разгледаме по-отблизо щитовидната жлеза като представител, бих искал да разясня нещо относно седемте жизнени периода и тяхната връзка с органите и жлезите.

Би трябвало да прибавим и «пазача на седемте», осмия, хипоталамуса, един малък участък в мозъка, който според вярванията на средноевропейците почти не играе повече роля във функциите на жлезите, но той е висшестоящият център, който образува най-висшите управляващи хормони. В устата имаме от всяка страна и пазача на седемте постоянни зъба, осмия зъб, мъдрецата, и дори осем костици на китката. В духовната наука осмата сфера се означава като важна област, а в будизма осмицата е позната от осмочлениния път. Сферата на постоянните звезди е като пазач над седемте планетни области.

Всяка от седемте жлези има своята собствена космическа задача и тяхната взаимна дейност е много важна. Епифизата с мозъчния пясък е един рудиментарен сетивен орган, което отговаря на топлинните и минералните сили на Сатурн. При нас, хората, тя действа в обмяната на светлината (мелатонин). При влечугите тя е още сетивен орган за възприемане на температурата. При хората някога тя е била възприемателен орган за топлината, за духа! Епифизата (олово) се грижи за здравословното хармонично развитие. Ако тя бъде изключена, се поражда преждевременно забързано развитие (акселерация, Pubertas praesox). С това тя е важен задържащ фактор за дейността на половите жлези, които забързват половото развитие. Тук виждаме една полярност на Сатурн и Луната – оловото и среброто. Така при всяка от хормоналните жлези можем по-добре да разберем и нейния антагонист, нейния противоположен образ. Рудолф Щайнер свързва със седемте отделни жизнени периода дейности, които могат да се отнесат към отделните хормонални жлези:

сетивен живот – умиращ живот – епифиза  
нервен живот – съхраняващ живот – хипофиза  
дишане – изграждане– щитовидна жлеза  
циркулация– разпространение– парацистовидни жлези  
веществообменен живот – веществени органи – тимусна  
жлеза  
движение – сила – надбъбречни жлези  
репродукция – регенерация – полови жлези

Да се разберат малко повече вътрешните дейности на жлезите в този аспект е една задача, разбираща се не в повърхностния банален смисъл:

епифизата с нейното отношение към сетивните проявления на светлината и топлината и с нейната тенденция да образува вкостеняване. Сетивата са общо взето «умиращи» т.е. станали физически;

хипофизата като доминираща жлеза, която като един орел, като Юпитер (Зевс) управлява всичко отгоре и космически съхранява всички земни функции, както и нашия мозък;

щитовидната жлеза с нейната връзка с душевността, съответно с въздуха до продължението му във веществообмяната;

надбъбречните жлези като динамичен фактор, който, ако липсва, води до тежка адинамия (болестта на Адисон).

Рудолф Щайнер веднъж нарича щитовидната жлеза «мозъка на веществообмяната» и органа, който регулира душевната връзка на човека с външния свят. Нейното вещество е йодът, който е в състояние да унищожава нисшия живот (бактериите), да «изгаря» и с това да направи възможно преобразуването на жизнеността в по-висши душевни способности.

Имаме ли пълно изключване на щитовидната жлеза, човекът се удавя в известен смисъл в живот, във вода; той подпухва, страда от идиотизъм, кретенизъм и затъпява спрямо обкръжението си. Почти можем да говорим за чисто растително съществуване. При свръхфункция човекът изгаря бързо

материята, става нервен и отслабва, а очите му изпъкват навън, като че ли те не могат да получат достатъчно много от света (базедова болест). Йодът се грижи за нашето душевно развитие и за трансформацията на жизнените сили (водата) в душевни способности (дишане). Ако например попови лъжички бъдат хранени със субстанция на щитовидната жлеза, се ускорява тяхното развитие до жаби, следователно от водно до дишащо земно животно! В антропософската медицина между другото се използват като помощ при слабости в тялото и душата съответните хомеопатизирани екстракти от жлези на животни, като те се свързват със съответните метали. Това в никакъв случай не е някакъв заместител!

При увеличение на щитовидната жлеза се прилага едно доказало се средство от една част на есенния минзухар, металът мед и железни съединения. Точно при жлезите със съответните им метали може да се предизвика етерно-космически порядък в организма.

## БЕЛИ ДРОБОВЕ, ЧЕРЕН ДРОБ, БЪБРЕЦИ И СЪРЦЕ КАТО ЧЕТИРИ МЕТЕОРОЛОГИЧНИ ОРГАНИ

*Древните са казвали: Животните се обучават чрез техните органи. Аз обаче добавям: Човекът обучава своите органи.<sup>48</sup>*

ГЪОТЕ

Познанието, че нашите вътрешни органи имат нещо общо с четирите елемента и четирите темперамента, не е нещо ново. Белите дробове, като земен орган, се свързват с меланхолията, черният дроб, като воден орган – с флегмата (гръцки «слуз»), бъбреците, като въздушен орган – със сангвиничния темперамент и сърцето – с топлината и оттам с горещия холеричен темперамент. В древните медицински системи съществува опит да се намери аналогия на вътрешните човешки органи във външната природа. Така в китайската медицина е познато отношението на четирите споменати органа към годишните времена: черният дроб към пролетта, сърцето към лятото, белите дробове към есента и бъбреците към зимата. Оттам се извличат определени здравни правила за терапията и профилактиката, при което особено подходящо ни изглежда отношението на черния дроб, нашия орган на живота, към пролетта:

«Трите месеца на пролетта се наричат време на започването на живота и неговото развитие. Енергията от небето и Земята довежда всичко до растеж и цъфтеж.

След съня през нощта е добре да станем рано, да се разходим в двора, да развеем коса и спокойно да задвижим тялото си.

<sup>48</sup> Писмо от Гъоте до Вилхелм фон Хумболд.

Така можем да водим един здравословен живот. По това време е добре да се съобразим със стремежа на тялото към живота, трябва да му даваме, вместо да му отнемаме, да го награждаваме, вместо да го наказваме. Всичко това е в съответствие с енергията на пролетта и това е методът за запазването на собствения живот. Тези, които не се съобразяват със закономерностите на пролетта, ще бъдат наказани с увреждане на черния дроб и в идващото лято ще получат някаква студена болест.»<sup>49</sup>

Като следствие на това грешно поведение днес бихме говорили за отслабване на имунната система. Може би така може да се обясни един летен грип?

Четири елемента са видимите носители на духовни въздействия, които се откриват и в човека, и могат да се приемат като мост към непосредствено невидимите космически сили.

Земно-минералният елемент като носител на физическите сили, които в течение на времето преминават в разрушение. Водният елемент с неговите подедни сили – като носител на всички жизнени процеси, защото без вода не расте и процъфтява нищо на Земята. Въздушният елемент, който винаги се стреми да се разпростира в безкрая, като посредник на дишането и говора, т.е. на одушевяването на организма; и накрая топлината, «царицата на елементите», която, макар да е най-малко физическа от елементите, въпреки това владее и изменя всичко и е земната основа, чрез която може да се въплъти индивидуално духовното, нашият аз. Топлината трябва да се приема като полужемна, полукосмична, затова говорим и за сърдечна топлина, топлина на родното гнездо или душевна топлина. Всяка форма на отдаденост, любов и жертвоготовност има общо с топлината, както дървото трябва да се «пожертва», за да може от това да се породи топлина. От Аристотел е останала поговорката: «Човекът е роден топлокръвен, изгуби ли своята топлина, той

---

<sup>49</sup> Голям трактат за хармонията на четирите годишни времена и човешкия дух. От: Волфганг Г. А. Шмидт: *Класически учебник по вътрешни болести на Жълтия кайзер. Основен учебник на китаяското лечение*, Фрайбург в Брайсгау 1993 г.

изгубва и своята човечност.» Студът означава смърт за всички топлокръвни същества.

Тясното отношение на човека към природата чрез четирите елемента е едно от основанията медицината да се опитва от хилядолетия насам да лекува по физичен начин с тези четири елемента: с лечебна кал или с географска, съответно геоложка смяна на местоживеенето си, с водни процедури, както това може да се види при Кнайповите бани, с въздух, било кислород, въглероден диоксид, озон или дори със «смяна на въздуха» и с прилагане на топлина, например с повишаване на температурата, което – било естествено или изкуствено претопляне (хипертермия) – действа като пранеприятел на рака, понеже повлиява много позитивно имунната система. Така можем да стигнем до обновено и преди всичко задълбочено разбиране на това, което някога е означавано като «географска», «геоложка» или «метеорологична» медицина. Защото в предишни времена действително са били познати климатичните, както и специфично геологичните влияния на съответната земна почва върху тялото и душата. Така например при Парацелз между другото четем, че определени кръвни болести се появяват там, където в почвата има силно съдържание на желязо.

## БЕЛИТЕ ДРОБОВЕ КАТО ЗЕМЕН ОРГАН

*«Изучаването на геологията на някоя област всъщност е равнозначно на изучаването на белите дробове във въпросната област.»<sup>50</sup>*

«Почвата» е твърда минерална основа, която носи живота, но сама не може да го произведе. Защото животът се влива отвън, от Космоса. Растежът и цъфтежът са невъзможни без влиянието на водата, Слънцето и звездите.

На минералната Земя човекът приема своето земно-видимо тяло. Със «земята, почвата» свързваме твърдостта, хладната, гравитационната сила, станалата видима форма, но също възплащаването и умирането, работата и усилията. Белите дробове, които се простират в нас като обърнато дърво, със своята средна кръвна температура от само 35,8° по Целзий и своите силни хрущяли, са органът, с който сме свързани на живот и смърт с нашето физическо земно обкръжение и при който чрез приемането на кислорода (живота) и отдаването на въглерода (смъртта), започва нашето възплътяване с първото ни вдишване и с последното ни издишване приключва нашето земно съществуване. Физическите бели дробове са мястото, което изобщо първо прави възможен живота, а дишането, както видяхме, е само вторична дейност на този орган, който на Земята внася живота в нас отвън.

Ако белите дробове с тяхната физическа конституция са здрави, те държат органично-индивидуалното равновесие между твърде течено-водното, от една страна, и твърде твърдо-минералното, от друга страна. Разтвори ли се прекалено много вътрешната «земя» в нас, човекът като следствие става незаземен, в краен случай се «стапя». Втвърдят ли се те прекалено много, преобладават ли минералните сили, които душевно сковават човека, той стагнира или дори се бронира.

---

<sup>50</sup> Рудолф Щайнер, Събр. съч. 312, *Духовна наука и медицина*, Дорнах (1920), 6-то изд., Дорнах 1985 г.

Ако белодробната дейност има прекалено силна тенденция да се разтвори (между другото да си «спомни» своя водно-жлезист характер, образуващ секрет), се поражда бронхит или белодробно възпаление, при което в кулминацията на болестта се появяват екстремни делириумни състояния, което може да бъде много опасно за старите хора, понеже белодробното възпаление в детството е различно от това в късна възраст. Ако белите дробове се разпадат в своята физическа субстанция, както е при туберкулозата, тогава имаме тенденцията да се напусне напълно Земята, човек да «се стопи, да отлети», затова в историята тя е известна като «болест на романтиците». От петдесетте години има едно изследване, което проследява взаимовръзката между психиката и туберкулозата и установява, че тази болест не е израз на борбата на организма с патогенни причинители, а на организма със самия себе си, като определени душевни предразположения и конфликти играят важна роля за нейната поява.<sup>51</sup>

Нека помислим и за възпалително-разтварящата тенденция със зачервени очи и течащ нос при пушенето на хашиш, който лесно издига човека над Земята, може да доведе до илюзии или дори халюцинации, като при това се появява много силен апетит, същевременно като противоположност на прекалено силното откъсване от Земята. Защото физическата храна – ежедневното хранене – е най-земното, което ни е необходимо за запазването на нашето тяло. Да се храним с удоволствие и здравословен апетит, винаги е същевременно едно «да» спрямо Земята. Познато е от народните поговорки, че черният дроб като воден орган има нещо общо с жаждата, но кой знае, че белите дробове като земен орган регулират глада в нас? Оттам се обяснява и липсата на апетит след продължителни белодробни заболявания и белодробна слабост, особено при децата. Също при анорексията в пубертета (*Anorexia nervosa*),

---

<sup>51</sup> Хайнрих Хюбшман: *Психика и туберкулоза. Статии от общата медицина*. Поредица, изд. от проф. д-р Виктор фон Вайцекер, брой 8, Щутгарт 1958 г.



като форма на нарушение на земната зрялост, трябва да се лекуват медикаментозно и белите дробове. Това нарушение на развитието с неговата телесна тенденция е откъсващо се от Земята, но в душевната му нагласа е противоположно, именно принудително (принудителен контрол). Както вече видяхме, ритмичната дейност в дишането е подчинена на меркуриевия принцип, а земно-физическото образуване на белите дробове и с това въплътяването – на железния процес.

В своята болестна тенденция за разтваряне в душевния живот белите дробове водят повече към откъсване и тенденция за илюзии, както можем да прочетем в романа на Томас Ман «Вълшебната планина», където събитията се разиграват в един туберкулозен санаториум.

Белите дробове като земен орган изпращат своята земна енергия в нашите двигателни органи, които най-много имат работа с гравитацията – краката. И в животинското царство можем по впечатляващ начин да видим как поповата лъжичка мутира до жаба и паралелно към белите дробове се развиват крайниците. Че белият дроб и енергията на краката или изобщо движенията имат нещо общо, може, от една страна, да се изследва при изтощаващото потене след най-малките усилия на белодробно болните, които не напразно трябва да останат продължително време на легло и не бива да се преуморяват, а от друга страна, от традиционни сведения за болестите може да се види потвърждението на вътрешното отношение между тези два земни органа. Така психоаналитикът Хорст-Еберхарт Рихтер описва едно поразително шоково изживявания по време на Втората световна война, когато едновременно отказват да работят както белите дробове, така и краката му:

«Когато няколко седмици по-късно пристъпих в полуразрушената къща в Берлин, в незасегнатата напълно от бомбата част открих в запазените две стаи от нашето старо жилище на третия етаж една възрастна двойка унгарци: Нима не знам, че родителите ми бяха загинали още през юни 1949 г.? Как? Това се случило в селото, където те живееха заради бомбите. Рус-

наците... Един ден след този шок получих висока температура: възпаление на белите дробове. Болницата. Там лежах няколко седмици. Температурата отдавна беше спаднала, белите дробове отново бяха в ред. Но аз не оздравявах. Не можех да се държа на краката. Отново бяха засегнати краката. Спомних си как трябваше да вървя пред интерниста и двете сестри, които критично ме оглеждаха. Аз вървях напълно тронаво и се срамувах. Естествено усещах, че причината не беше в краката ми.»<sup>52</sup>

Къде обаче се изпращат на лечение хора с белодробни заболявания? Далечно от равнината и варовиковите почви в геоложка област на Земята, която има общо с най-силните формообразуващи сили – силициеви или гранитни области във високите планини, където доминират и най-интензивните сили на светлината, «духовната страна» на въздуха. Или там, където преобладават пясъкът и солта – на морето. Впечатлително е да се види как при деца, които не могат да се излекуват от бронхит в области с варовикови почви, които имат тясна връзка към всичко водно и растително, симптомите за кратко време се подобряват в планините или на морето. Имайки предвид тясното отношение на белите дробове със земните сили, е обяснимо защо състоянието на астматиците се подобрява във вътрешността на Земята, в пещерите.

И обратното, белите дробове могат да помогнат чрез възпаление или кръвоизлив на прекалено земно-принудително скованата душа да се освободи органично от някакво физическо сковане или стагнация. Един пример за това откриваме в писмата на Франц Кафка, който е страдал от туберкулоза и винаги е изпадал в двусмислени и принудителни ситуации, които заплашвали да му отнемат всяка възможност за действие и да го откъснат от земните му задачи. Копнежът му да напусне Земята ставал все по-силен:

«Моите съмнения обгръщаха всяка дума... Всичко е фантазия, семейството, бюрото, приятелите, улицата, всичко е фантазия, по-далечна или по-близка, (дори) жената..., най-близката

<sup>52</sup> Х. Е. Рихтер: *Шансът на паметта*, Хамбурх 1986 г.

истина е само, че удряш главата срещу стената на една килия без прозорец и врата...»

Но как е могъл да се освободи от тази ситуация и кой му е помогнал? Белите му дробове, в които е получил кръвоизлив, един «пробив», който физически му помага за разрешението:

«Беше така, че мозъкът не можеше повече да понася наложените му грижи и болки. Той каза: <Предавам се; ако тук има някой, който да е загрижен за запазването на цялото, нека да отнеме нещо от товара ми и тогава ще продължа още малко.> Тогава се обадиха белите дробове, те нямаха много за губене. Преговорите между мозъка и белите дробове, които се провеждаха без моето знание, сигурно са били ужасни.»

Борбата му да продължи да живее със собствените си бели дробове става все по-силна:

«Какво да правят белите дробове..., дишат ли бързо, се задушават от вътрешните отрови, дишат ли бавно, се задушават от липсата на въздух, от възмутителните неща. Потърсят ли своето темпо, умират още в търсенето. Това е доказателството, че не е възможно да се живее.»<sup>53</sup>

Определен орган, както в този случай белите дробове, може да разреши като заместник някой специфично душевен конфликт. Същото важи за друг род конфликти и за другите органи на човека.

Взаимната връзка между принудителния контрол на болния от анорексия и последвалото възпаление на белите дробове можах веднъж да наблюдавам при една пациентка с тежка анорексия. Тя веднага изгуби своята душевна симптоматика, когато се появи белодробното възпаление и застиналата ѝ нагласа видимо се «втечни». В лекарската практика постоянно може да се срещне как при силно душевно или телесно пренатоварване душата се опитва да се освободи чрез «втечняване», т.е. чрез бронхит или белодробно възпаление.

Но ние трябва да разгледаме и другата страна на

---

<sup>53</sup> Ида Гернак: Аз не се оплаквам. *Срещи с болестта и самопризнания от хора-творци*, Цюрих 1983 г.

белодробните заболявания, а именно втвърдяванията, отлаганията и блокиранията, които познаваме при астмата. Там редом със «задържането» на въздуха най-често се вижда педантичен стремеж за чистота и разбираем страх от «нечистото» обкръжение, както и фиксиране върху разширяващите бронхите медикаменти. Напредващото сгъстяване на без това гъстия секрет е мъчително. Често се установява един душевен «корсет» чрез прекаленото фиксиране върху един от родителите през ранното детство. Марсел Пруст, който е имал силна астма и никога не е успял да се освободи от тясната си привързаност към майка си, е интересен обект за изследване и по отношение на начина на тематиката му, която «като търсене на изгубеното време» напълно е била ориентирана към миналото.

Втвърдяващите, изолиращите се от света сили на главата при астматика заплашват да завладеят белите дробове. При болния от белодробна туберкулоза, с неговите често изпълнени с халюцинации периоди в кулминацията на болестта, формообразуващите сили на главата напускат белите дробове. Типичен пример срещаме в описанията на поетесата Жорж Санд, която прекарва известно време на Майорка заедно с Шопен.<sup>54</sup>

Тя съобщава, че Шопен е можел често седмици наред да «дъвче» едно място от своя композиция и да го остави чак когато получавал белодробни проблеми.

Що се отнася до тютюнопушенето, ние дължим пушека на един изпепеляващ процес, който във своето въздействие е противоположен на хашиша. В средната област на човека, която означаваме като сфера на чувствата той има уплътняващо, втвърдяващо въздействие, което се вижда особено в образуването на белодробния карцином. Това въздействие може обаче да се прояви като физическа склеротична тенденция специално в стесняването на артериите на краката, така наречения «крак на пушача», да свали температурата на крака с 0,5° С, да потисне

---

<sup>54</sup> Жорж Санд: *История на моя живот*. Откъси от автобиографията ѝ, избрани и придружени с въведение от Ренате Вигерсхаус, Франкфурт/Майн 1994 г.

гледа, което отново може да се интерпретира като противоположно въздействие.

Здравословната среда на душата между крайностите на принудата и илюзиите, прекаленото втвърдяване и крайното откъсване от Земята е способност, от която се нуждаем именно на Земята и която дава здрава опора на нашата душа. Имаме предвид мисловната логика, както тя се среща особено в математиката и геометрията, но и съвсем обикновените мисловни структури. В определена степен това е здравата главова дейност в нашата душа, дължаща се на свръхсетивните сили, действащи в белите ни дробове, които могат да се отклонят в едната или другата посока, ако белите дробове заболяят не само физически, но и функционално.

Следователно белите дробове са «земята» в нас и като геоложко-метеорологичен орган имат общо със съответния състав на почвата и с това, което можем да вършим само на Земята, а именно да се движим и работим телесно под влиянието на гравитацията. Тези критерии – специфичната геология на съответното местожителство и здравословната мярка телесни занятия са решаващи за профилактиката и запазването на здравето на отслабената белодробна организация. За това свидетелства и една бележка на Рудолф Щайнер от 1920 г.:

«Белите дробове са като огледално отражение на земните условия: в прапланините те са здрави, във варовикова почва са подложени на изпит, в седиментна почва ще клонят към разболяване. Белодробните болести се поощряват чрез прекалената физическа работа.<sup>55</sup>

Класически пример за прекалено ранно телесно прена-товарване и последвалото от това много тежко увреждане на белите дробове е Антон Чехов, който рано умира от туберкулоза. От горното указание разбираме и смисъла на оставането на болния на легло и препоръката към болните от белодробни

---

<sup>55</sup> Рудолф Щайнер, *Указания за лечение и хранене. Бележки към първия лекарски курс. Приноси към Събраните съчинения на Р. Щайнер*, Дорнах 1971 г.

заболявания да не се пренатоварват телесно или в хроничните случаи дори да сменят местоживеенето си.

Така вътрешната или външната терапия с лекарства съдържащи силиций, гранит и солни съединения се осветлява и от антропософско-медицинска страна, също и предписването на препарати от растителната пепел на лечебни растения. Защото пепелта е земният остатък, чисто минералното, което единствено остава след изгарянето. Също и успешно прилаганите от страна на народното лечителство още от древни времена лечебни растения, които имат тясно сродство със земята, като например исландски мъх и пелин.

«Ако някой е зелен като жаба, слаб като топола, непрекъснато продължава да отслабва на килограми и да му липсва хумор и не хвърля повече никаква сянка, нека да опита да взима една лъжица пелин на всеки два часа, защото той е не само отлично средство срещу липсата на апетит, но и за прочистване на белите дробове.»<sup>56</sup>

Издишаният въздух от белите дробове, с тяхното отношение към Земята, при някои пациенти с тежки белодробни симптоми понякога мирише дори на земя, мухъл и понеже белите дробове са органът на тъгата, често срещаме плачевен глас, особено при възбудено състояние.

Вече споменахме, че има функционална връзка между белите дробове и червата или симптоматично взето, между кашлица и диария. В практиката е познато, че понякога, когато кашлицата започва да се подобрява, се появяват диарии или че при силна кашлица може да се стигне до подобрене с правенето на клизми. При някои лечители това познание води дотам, при белодробни заболявания да направи прочистване на червата. От лекарската практика познаваме проблема, че когато потиснем белодробните болести, изведнъж се появяват чревни симптоми и обратното.

В ембрионалното развитие белите дробове се отделят

---

<sup>56</sup> Свещеникът, събирач на билки Йохан Кюнце: *Chrut und Uchrut*, Минусо 1988 г.

от прачервото и се изкачват нагоре. Оттук можем да открием функционална противоположност между белите дробове и червата, но и прилика. Те си приличат по това, че изхвърлят излишното, т.е. отровното във въздухообразна или твърда форма. Противоположни са в това, че здравословното за белите дробове е болест за червата и обратното. Червата произвеждат големи количества слуз и не обичат особено въздуха, белите дробове поемат въздуха с удоволствие и могат да произвеждат само малко слуз, а ако слузта е много, те се разболяват.

В китайската медицина редом с отношението на белите дробове към дебелото черво и към най-твърдия елемент на Земята, металите, се срещат интересни съгласувания с духовнонаучните антропософски възгледи за белите дробове като «земята» в нас. В Азия белите дробове се оприличават на «министър», който в хармонията на органичните функции трябва да се грижи за реда във физическото «царство» и представлява земната «повърхност», където правилно трябва да се поемат отвън енергетичните влияния като светлина и въздух. Органичната «строителна, изграждаща енергия» на телесния «дом», според китайските възгледи, се набавя от белите дробове. Те управляват «отбранителната енергия» на кожата, като един от най-важните имунни органи с нейното образуване на потта – нека помислим за изтощителните нощни изпотявания на туберкулозно болните – и чрез затоплянето на цялата повърхност на кожата. Според азиатското схващане от белите дробове изхожда не само овлажняването, но и охлаждането на цялата телесна система. Не е ли учудващо, че човек може с часове да диша при температура на въздуха минус  $40^{\circ}\text{C}$ , без да получи белодробно възпаление? Ако противно на това коремната област и особено областта на бъбреците се изстудят или краката са мокри и студени, след кратко време «горе» се появяват телесните симптоми на настинката.

Съответните емоции, които имат общо с белите дробове, са тъгата и грижите и с това и меланхоличният темперамент. Те най-често ни притискат към Земята. Отговарящите им периоди

са, когато денят или годишното време «прецъфти»: следобед или есента с нейните земни аромати.

Понеже белите дробове са средата на човека, би трябвало белодробно болните да се хранят с много листни зеленчуци. Към тях принадлежи също и кромид лук с неговата сулфурна (сярна) острота и отделни сортове зеле, които се състоят предимно от листа. Клонят ли белите дробове към възпаления, за подсилване на формиращите сили се препоръчват сварени корени като моркови и особено червено цвекло, които имат положително влияние върху имунната система.



## ЧЕРНИЯТ ДРОБ КАТО ВОДЕН ОРГАНИЗЪМ

Черният дроб като нашия вътрешен «генерал» подпомага и поддържа жизнените ни сили. Животът има общо с Космоса, слънчевата светлина и слънчевата топлина, затова носителят на живота е водата. Липсва ли вътрешна топлина на веществообмяната, добре е да се положи шише с топла вода, термофор върху чернодробната област или коремът да се изложи на слънце. Ако например след раждането поради нарушения на черния дроб едно бебе има прекалено много жлъчка в кръвта (хипербилирубинемия), е добре да се излага на слънчева светлина, за да може билирубинът да се нормализира. Слънчевата светлина укрепва дейността на черния дроб, а жлъчката е земната субстанция, която «изгаря» отлаганията във веществообмяната, но също и в душевността.

Нашата жажда и с това приемането на течности през деня се определя от черния дроб с помощта на една важна, образувана от него белтъчна субстанция (албумин), която управлява водния обмен между кръвта и тъканите, превръща приетата отвън «минерална» вода в собствената телесна «жива течност». Можем да си представим черния дроб като поемаща кръвта гъба, която е обвита със съединителна тъкан. Чрез нейната доминираща функция в течностите той «подтиква» и душата. Така е разбираемо, че черният дроб, от една страна, е зависим от чиста жива вода, а от друга страна, не бива да бъде претоварен с неговата изхвърляща отровите веществообменна функция, понеже всичко, което поемаме с храната, трябва да премине през него. Особено варовитата вода натоварва черния дроб, понеже калцият има общо с втвърдяващите процеси и органичната смърт. Ако например мисленето дълго време се претоварва с абстрактни мисли, лесно се появява изстудяване на целия организъм чак до краката. По време на държавния изпит наблюдавах при двама от състудентите ми как като реакция на претоварването на интелекта и денонощното учене се появи възпаление на черния дроб (хепатит).

Друга нездравословна за черния дроб едностранчивост е «прекаленото наслаждение». Ако черният дроб се претоварва с необузвано консумиране на средства за наслада, в течение на времето той започва да дегенерира, да се изражда и се появява например стеатоза на черния дроб (мастен черен дроб). Тук е необходима не само умереност, но и съзнателно дъвкане, усещане на вкуса и изпитване на наслаждението още в устата, както и добро подправяне на ястията с подправки, което възбужда черния дроб за здравословна активност. Черният дроб не бива да се претоварва с много средства за наслада като прекалено много мазнини, алкохол, химични захарни вещества, особено като аспартама.

Към лекуващите черния дроб билки принадлежат особено растения с млекоподобни или богати на течности субстанции, като глухарчето (*Taraxacum officinale*), дива тиква (*Bryonia*), змийско мляко (*Chelidonium majus*), бял магарешки трън (*Silybum marianum*), или много киселите като обикновения кисел трън (*Berberis vulgaris*). Особено лечебна за чернодробни и жлъчни заболявания се оказва синята жлъчка (*Cichorium intybus*).

## БЪБРЕЦИ И ПИКОЧЕН МЕХУР КАТО ВЪЗДУШНИ ОРГАНИ

На една предишна степен от човешкото развитие дишането и храненето образуват още единство. Ембрионът плува в хранителната плодна вода, откъдето взима своята храна, също като че ли я «вдишва». Белите дробове поемат изграждащите формообразуващи сили чрез въздуха на космическото обкръжение, черният дроб е отговорен за земното хранене и химията на синтеза на веществата, а сърцето и циркулацията се грижат за разпространяването на въздуха и веществата в целия организъм. Бъбреците като душевен орган синтезират и индивидуализират приетите отвън субстанции, необходими за изграждането на тялото и оформят въздушния поток, за да стане той душевна собственост и с това вътрешност. Чрез това бъбреците са органът на «субективността». Колкото по-висока е нуждата от кислород и колкото по-дълбоко е дишането, толкова по-дълбоко душевността навлиза в нашето тяло и изгаря приетата материя, като я превръща в енергия. Интересно е, че що се отнася до нуждата от кислород, бъбреците и мозъчно-гръбначната система лежат на върха и се представят като част от нашите съзнателни органи.

Както видяхме, дишането, което се извършва през белите дробове, но се включва и в организацията на бъбреците и пикочния мехур, е зависимо от душевното състояние на човека. Ако той стои под вътрешен или външен натиск, т.е. стрес, или е нервен и душевно все напрегнат, ако при храненето не си осигурява необходимото спокойствие, поглъща набързо храната, без да дъвче достатъчно, тогава трябва да последва хаотизиране на вътрешните процеси в организма и особено тези на пикочния мехур и бъбреците, което често довежда до събиране на въздух (газове) в горния корем. Човек започва да гълта въздух и цялото дишане става неритмично.

Необходимият «дихателен ритъм» трябва да се спазва особено при храненето и е от решаващо значение за функциите

на бъбреците и пикочния мехур. На това не се обръща внимание при днешните навици на хранене с Fastfood и затоплена в микровълновата печка храна.

Здравословното проникване на организма с въздух, т.е. с кислород, може да бъде поощрено, когато човек отиде в областта на средно високите планини, където въздухът е богат на кислород, и тогава той несъзнателно ще диша по-дълбоко. Иритации на пикочния мехур и бъбреците, проявяващи се като парене и раздразнен пикочен мехур, по-често уриниране, до колебания на кръвното налягане, се подобряват, ако пациентът свикне да диша дълбоко. Един пациент, който страдеше от лабилно кръвно налягане и затруднения при дишането, ми разказа как добре му се е отразило редовното вдишване и издишване при гмуркането с шнорхел. Оттам с право може да се каже, че грижата за дишането е грижа за бъбреците!

Китайският меридиан на пикочния мехур<sup>57</sup> започва от вътрешния ъгъл на окото, продължава през челото, темето, шията и се разклонява на две успоредни линии на гръбначния стълб, които се съединяват в областта на седалищната гънка и оттам продължава по задната страна на крака, като завършва при малкия пръст по външната страна. Пациенти, които страдат от свързано с времето главоболие, особено при ниско атмосферно налягане или гръмотевични бури, стават силно чувствителни или получават болки по продължение на меридиана на пикочния мехур, започващи от окото и минаващи през темето и мускулатурата на тила.

Може да бъде направен опит, чрез пикочния мехур да се лекуват увреждания във въздухоносната област, като синусит или лимфатични образувания. Към това принадлежи и повишената нужда от кислород и свръхчувствителност спрямо светлина, шум и миризми. Защото както черният дроб снабдява очите с жива вода, така бъбреците снабдяват очите и кожата със свет-

---

<sup>57</sup> Янг меридиан, центробежен, получава енергия от меридиана на тънките черва и я предава на меридиана на бъбреците, най-дългият меридиан с 67 точки. – Бел. пр.

лина. Там вътре играе роля и отношението между бъбреците и надбъбречните жлези, които съопределят вегетацията чрез образуването на кортизон и адреналин, две телесни субстанции, които се прилагат като медикаменти при шок и тежки форми на алергия. Хронично болните с увреждания на бъбреците и надбъбречните жлези след известно време получават мръсно сиво-кафяв цвят на кожата без блясък.

При възпаления на бъбреците и пикочния мехур в медицината се употребява особено въздушният бял равнец, който се изживява предимно в разклоненията на стъблото и съдържа много силициева киселина. Също и чай от корените на репей, който като древно народно лекарство действа не само на бъбреците, но външно като в маслен извлек оказва благоприятно влияние върху косата.

Бъбреците са азотен орган. Като храна за тях са добри предимно съдържащите азот шушулковидни растения, които обаче притъпяват леко съзнанието и вътре могат да развихрят «ветрове».

Ако бъбреците и мехурът са увредени в отделителната им функция – китайските лекари говорят за прекалено силно «свиване», – дини и тикви могат да поощрят отделянето на течността и да освободят тялото от отпадъчните продукти. Понеже бъбреците имат особено отношение към готварската сол, много е важно тя да се ограничи, за да не ги претоварва. От друга страна, точно готварската сол (*Natrium muriaticum*) е прекрасно хомеопатично лечебно средство при различни бъбречни симптоми, които се изразяват в повишена потребност от пресен хладен въздух, свръхчувствителност към слънчево облъчване, горещина, претоплени помещения и страх от неизвестни ситуации. Между другото лекарствената хомеопатична картина показва и склонност към морална възискателност и принудителна екстремна чистота: човекът изглежда като душевно «пресолен».

## СЪРЦЕТО КАТО ТОПЛИНЕН ОРГАН

Сърцето е центърът на всички движения и е познато, че топлината се поражда само от движение. В китайската медицина сърцето има вътрешно отношение към лятото.

«Трите месеца на лятото се наричат периода на преситения растеж. Енергиите от небето и Земята се съединяват, така че всичко цъфти и носи плод. След сън човек трябва да стане рано. Да прекара деня спокойно и ведро и да се остави свободно на развитието и разцъфтяването, да остави собствената енергия да влезе в контакт с обкръжението и да се отнася с любов към всичко около себе си. Всичко това се извършва в съгласие с атмосферата на лятото и то е пътят да опазим собственото развитие. Онези обаче, които не се съобразяват със законите на лятото, ще бъдат наказани с увреждане на сърцето. През пролетта ще бъдат нападнати от малария (в нашата западна медицина бихме казали тежки инфекции) и ще им остане малко енергия, за да се справят с есента, така че през зимата могат да бъдат нападнати от тежки болести.»<sup>58</sup>

Познато е, че сърдечно болните често страдат от лятната горещина и че при «прегриване» на сърцето успокоителен ефект предизвикват хладни компреси в сърдечната област, подлакътниците и местата на пулса, през които протича и сърдечният меридиан.

Сърцето има отношение към външните движения, които са свързани повече с нашия съзнателен аз и по-малко с несъзнателния душевен живот, както видяхме това при регулирането на вътрешните, душевните движения в тяхното отношение към бъбреците и пикочния мехур.

С едно одушевено, съзнателно движение може да се изпрати топлина в изстиналите крайници, както това става при автогенния тренинг. Добре си спомням за една пациентка, която винаги страдеше от студени ръце и въпреки физиотерапията и

<sup>58</sup> Волфганг Г. А. Шмидт: *Класически учебник по вътрешни болести на Жълтия кайсер. Основен учебник на китайското лечение*, Фрайбург в Брайсгау 1993 г.

медикаментите, нямаше подобрене. Когато след много месеци отново я срещнах и ѝ подадох ръка, бях изненадан колко топла беше станала тя. На въпроса ми за причината за подобренето, тя отвърна, че за първи път в живота ѝ нещо я е развълнувало, наистина ѝ доставя радост и тя е в състояние със симпатия да се свърже с него. Народната мъдрост отдавна казва, че студените мисли водят до студени ръце. «Begreifen – разбиране» und «greifen – хващам, улавям» имат действително вътрешна връзка.

Сърцето е праорганът на ритъма, а циркулацията стои между полюса на главата, на възприятията и полюса на двигателно-веществообменната система. Двата полюса взаимно се обуславят. Наруши ли се хармонията между тях чрез преобладаване на сетивните впечатления при същевременна липса на движение, както е при шофирането или седенето пред компютъра, заболяват сърцето и кръвообращението. Противоположните едностранчиви спортни занимания водят до същия резултат. Това се потвърждава от случаите на внезапна сърдечна смърт при спортисти. Съвременната сърдечна психология стига до заключението, че най-балансираният и най-добър начин на движение е разходката или туризмът, а не прекаленият джогинг. След сърдечен инфаркт днес, за разлика от преди, също се препоръчва скорошно мобилизиране. Разбираемо е, че сърдечните болести се насърчават чрез продължителното засядяване, непрекъснатото шофиране и пътуване със самолет.

Одушевеното собствено движение, както е при лечебната евритмия в антропософски разширената медицина, е най-добрата терапия и профилактика за сърдечните деформации. Имат се предвид движения, «където мускулите празнуват», както казва Ницше.

Още през 1920 г., преди болестите на сърцето и кръвообращението да застанат на първо място в болничната статистика, Рудолф Щайнер говори за фундаменталното значение на движението за сърдечното здраве, което изказване, поради неговата актуалност, се цитира на това място:

«Тук преди всичко искам да ви подтикна да разглеждате

всичко, което срещате като увреждане на сърцето като нарушена човешка дейност. Изследвайте колко е различна сърдечната дейност на човек, който например като селски стопанин постоянно обработва нивите си, от сърдечната дейност на човек, който трябва много да шофира или често да пътува с влак. Би било извънредно интересно точно за това да се направят задълбочени изследвания. Защото ще откриете, че склонността към сърдечни болестие е свързана главно с това, дали човекът сам стои спокойно по време на пътуването си с едно външно средство, т.е. влак или автомобил и бива движен. Пасивното отдаване на човека на движението деформира всички процеси, които се събират в сърцето.

Всичко, което по този начин става в света на човека, зависи от начина, по който той се затопля. И тук виждате сродството на сърдечната дейност с импулса на топлината в света, с която човекът е свързан. От това виждате, че когато човекът развива достатъчно топлина чрез своята собствена дейност, тази известна мярка от достатъчно произвеждане на топлина в жизнените процеси чрез неговата собствена дейност е мащабът за здравето на човешкото сърце. Би трябвало винаги да се стремите да накарате сърдечно болния човек да прави собствени движения, които да го оживяват и импулсират.»<sup>59</sup>

За съвременната медицина днес е разбираемо, че активните движения редом с храненето са най-добрата профилактика срещу сърдечно-съдовите заболявания. Вътрешното и външното затопляне на организма е важна задача при нарушения на кръвообращението. Активирането на кожната топлина чрез силни разтривки или външното приложение на затоплящите растения – камфор и розмарин, също и вътрешно като чай – е изпитано от древността средство срещу сърдечно-съдовите заболявания и склонността към припадане.

Съответният на сърцето цвят в азиатската медицина е червено. Червени са плодовете на глога, едно от нашите най-добри

<sup>59</sup> Рудолф Щайнер, Събр. съч. 312, *Духовната наука и медицината*, лекция от 29.03.1920 г.



лекарства от природолечението.

Както вече споменахме, съответното годишно време на сърцето е лятото, затова при «прегриване» като натиск в сърдечната област и забързан пулс никога не можем да направим нещо погрешно, ако успокоим сърцето с хладни компреси, противно на черния дроб, който най-често се лекува с топлина – като имаме предвид няколко изключения.

Съответната на сърцето емоция е радостта и оттам сърдечността, която толкова много ни липсва в нашето «cool – хладно» съвремие.

Принадлежащата към функционалния кръг «сърце» телесна течност е потта, която за азиатца – който почти не се изпотява – принадлежи към най-ценните телесни течности и трябва да бъде «задържана». Когато сърдечната енергия е отслабена, се появява нощно изпотяване. Съответният вкус за сърцето, който е благоприятен за кръвообращението, според китайските схващания, е лютивият и горчивият. При пътувания в тропиците и след уморителни полети или пътуване с кола те много помагат и чрез храносмилането облекчават функцията на сърцето, тъй като сродният на сърцето орган е тънкото черво.

Бих желал да разгледам някои важни изследователски резултати за човешкото сърце през последните години. В 2007 г. работната група с проф. Сенгупта в Rochester (Minnesota, USA) публикува в списанието American College of Cardiology един важен изследователски резултат относно течащата динамика на кръвта в лявата сърдечна камера. С ултразвукови, ехографски снимки те доказват, че кръвта там образува завихряне, което предизвиква сърцето да се свие. С това сериозно се поставя под въпрос старата догма, че сърцето е причината за движението.

Освен това постоянно се констатира, че, ако според обичайната теория за помпата, при сърдечна слабост се засили с медикаменти дейността на лявата половина на сърцето (което би било подходящо при една помпа!), смъртността по-скоро се увеличава. Днес се знае, че подобрене настъпва тогава, когато

се намали съпротивата на сърцето спрямо кръвния поток (който според Сенгупта задвижва сърцето). На това се основава сегашното обичайно прилагане на бета блокери, АСЕ-инхибитори, мерките за отводняване и др.п., които помагат да се намали съпротивата срещу движението на кръвта. Терапевтичното приложение опровергава механистичната теория за помпата.

Ако се сравнят изказвания на Рудолф Щайнер относно сърдечната дейност с новите физиологични резултати, можем да се изненадаме от актуалността на първите! Цитирам от една лекция на Рудолф Щайнер пред работниците в Дорнах: «Кръвта иска (отново) да получи храна. В известен смисъл кръвта изтръгва приготвената в стомаха и червата храна. Гладът за въздух и храна привежда кръвта в движение. Кръвта е тази, която първо се задвижва и повлича сърцето. Следователно не сърцето изпомпва кръвта от тялото, а кръвта се движи чрез глада за въздух и храна и поради това задвижва сърцето...» (Ритми в Космоса и в човешкото същество, Събр. съч. 350, лекция от 06.06.1923 г.)

Това, което тук първоначално звучи безобидно и наивно, го потвърждават и познанията на китайската медицина, поне там като полярен орган на сърцето се приема тънкото черво, което е отговорно за резорбирането на храната. Тези веществообменни компоненти при движението на кръвта днес се потвърждават от съвременната физиология. Констатирано е, че кръвта тече толкова по-бързо, колкото повече кислород се употребява при изгарянето, окислението в тъканите, следователно колкото е по-голяма активността на веществообмяната! «С това причината за протичането на кръвта лежи навсякъде, където се увеличава и обемът на кръвта, именно не централно в сърцето, а навсякъде в така наречената периферия.» (Херман Лаубек «Нова оценка на физиологията на сърдечното и кръвното движение» от «Сърцето на човека» изд. от Паола Бавастро и Ханс Христов Кюмел, Щутгарт 1999 г.)

Също и при изследването на физическите симптоми във връзка с психически изживявания като самота, смърт на близък

човек, любовна мъка и т.н., в последно време се установяват интересни резултати. Говори се за «Синдром на разбитото сърце». От многобройни изследвания при подозрение за инфаркт не се установява никакво стеснение на коронарните артерии, а особени закръглени деформации на лявата страна на сърцето, които при снимката с ултразвук, ехограф изглеждат като глинен съд или японска чиния за калмари, наречена на японски «Такотсубо» и поради това в медицинската литература те се означават като «такотсубо кардиомиопатия» или «Broken Heart Syndrom». В деветте от десет случая това засяга жените. Сърцето бива наводнено от стресови хормони (адреналин и норадреналин), които, както при инфаркт, са увеличени около 34 пъти. След няколко месеца сърцето може отново да се възстанови, без да останат увреждания. Главните причини за разбитото сърце са тежки съдбовни изживявания, смъртта на близък човек, раздяла, загуба на работното място, бурна кавга, нападение, катастрофа, тежки заплашвания и т.н. (от «Да засилим сърцето. Холистична (цялостна) самопомощ при инфаркт и сърдечна слабост», изд. А. Боп, Т. Брайткройц, А. Фрид, Й. Грубер, Мюнхен 2011 г.)

Сърдечната недостатъчност на дясното сърце<sup>60</sup> е голяма загадка в университетската медицина и в момента няма рационално основание за лечението. Най-добрите констатации правят лекарите на природолечението и антропософските лекари с едно средство, което, слава Богу, напоследък отново изживява своя ренесанс и действа както предотвратяващо инфаркта, така и подобрява кръвоснабдяването след инфаркт, и от Рудолф Щайнер се означава като средството срещу увреждащото въздействие на съвременната цивилизация върху сърцето: «Strophantin или Strophantus», едно африканско увиващо се растение (виж Eberhard J. Wormer: «Strophantin», Rottenburg 2015 г.)

<sup>60</sup> Сърдечната недостатъчност представлява състояние, при което сърцето не получава достатъчен приток на кръв от венозната система, не може да изтласква необходимите количества кръв, с които да задоволява потребността на органите и тъканите от кислород и хранителни вещества или е налице увеличено налягане – застои на кръвта във венозната система зад отслабналата част (лява или дясна) на сърцето. – Бел. ред.

## ОТРАВЯНЕ И ДЕТОКСИКАЦИЯ

*Когато камината пуши и ти искаш да премахнеш пушека, едва ли ще се покачиш на покрива, за да го хванеш горе. Не! Ти знаеш, че пушекът идва от огъня, който гори в печката; следователно ще изгасиш огъня и пушекът ще изчезне.*

*Също и природолечението не тича след пушека, а иска да изгаси огъня: при болестите не лекуваме само органите, където се проявява болестта, а търсим причините за страданието и се опитваме да ги отстраним. Причините обаче най-често съвсем не лежат в засегнатите органи, а например в непълноценната дейност на отделителните органи, т.е. преди всичко бъбреците и червата.<sup>61</sup>*

ЙОХАН КЮНЦЛЕ

Винаги е съществувал стремежът на традиционната западна медицина и ориенталското лечителско изкуство чрез храненето, въздуха, водата и лечебните субстанции да включи в човешкия организъм вещества, които колкото е възможно по-малко натоварват неговата жизнена дейност. Оттам произлизат и древните хранителни здравословни правила за приемането и отделянето, изхвърлянето. Всяко приемане на извънчовешки субстанции – също светлина, въздух, топлина (например студа при настинката) – принципно се е разглеждало като «отрова», като нещо

---

<sup>61</sup> Свещеникът, събирач на билки Йохан Кюнцле: *Chrut und Uchrut*, Минусо 1988 г.

чуждо за организма, което чрез храносмилането, «вътрешния лекар», се преобразува в собствена плът и кръв, следователно бива разградено и излишното се изхвърля чрез предвидените за това органи, за да не бъде организмът натоварван без да е необходимо и чрез това да се разболе. Оттам идва ориенталската мъдрост: «Човек яде, докато се разболе и храносмила, докато оздравее.»

За да се засилят тези отделителни процеси, се е отдавало голямо значение на изпотяването и прочистването на кръвта чрез пускане на кръв, постене и прочистване на червата.

С течение на времето обаче човекът е трябвало да се справя не само с естествените, но точно днес все повече със синтетичните парфюми, изкуствените торове и пръскането с отрови, както и с всякакви химически добавки, които се отлагат в органите като чужди минерални вещества и с това втвърдяват живия организъм и го правят непроницаем за космическите жизнени сили. Към това принадлежат и химическите «атаки» чрез имунизациите с техните алуминиеви и живачни добавки, понижаващите температурата средства, антибиотиците, витамин Д, флуор и прехранването с животински белтъци.

Чрез естествената обмяна на веществата и процесите на отделянето и изхвърлянето в човек се образуват и остават в известни количества и отровни вещества, които се появяват специално при разпадането на белтъка – вещества като кадаверин и путресцин (от «putresco» гния), които организмът извежда навън през черния дроб, жлъчката, бъбреците и червата, и понякога допълнително през кожата и лигавиците. Да не забравяме естественото образуване на алкохол във веществообмяната и въглеродния диоксид, който като отрова се издишва от белите дробове. При тежки болести като туберкулозата и рака или при тежки изгаряния могат да се появят самоотравяния чрез разпадането на собствения белтък.

Отровите не само нападат жизнения организъм чрез собствената си разрушителна тенденция, но променят съзнанието чрез вътрешно-телесните разграждащи процеси. На това

почива въздействието на наркотиците: Жертва се живот, за да се произведе изменено съзнание.

От традиционните учения за лечението е известно, че за самосъхранението организъмът работи винаги от вътре навън, съответно центробежно, за да елиминира вредното за него и дори да го изхвърли навън чрез загнявания. Така в природолечението при неинфекциозни диарии, най-често симптом за непоносимост към дадена храна, допълнително се дава пургативно средство(!), за да се подкрепи организма в неговото освобождаване от отровите с по-бързото им изхвърляне навън. В епохата на «блокеровата терапия» и на медицинското «анти», това е почти абсурдна мисъл. Задържането на изхвърлянето в центростремителен смисъл ще влоши болестта или ще я измести в друга органична област.<sup>62</sup>

Отровите обаче могат да служат на човека и като помощници. Сега не говоря за средствата за наслада като кафето, чая или тютюна, които правят приятно нашето съществуване. Имат се предвид отрови от природните царства, които правилно пре-работени и дозирани, могат да помогнат при застрашаващи живота и тялото ситуации. Указание за това е може би английската дума «gift», която на немски означава отрова, но същевременно и «дар, дарение», и се съдържа и в думата «Mitgift – зестра».

Точно в хомеопатията, но също и в някои други медицински системи, минералните, растителните и животинските отрови се използват с голям успех в терапията. Превърнатите в лекарства отрови предизвикват да се проявят навън най-силните жизнени сили в човека и чрез това предизвикателство организъмът може да се засили в неговата дейност и да се излекува.

Дали можем или не можем да посочим физически отделните отрови или субстанции в организма, те са налице като силов потенциал и трябва да бъдат издигнати на по-високо равнище от човешката организация, за да може да се отнеме тяхната едностранчивост. Но ако организъмът изпадне прекалено много в тази природна дейност и едностранчивата тенденция на

<sup>62</sup> Олаф Кооб: *Болната кожа*, 2 изд. Щутгарт 2002 г.

минералното, растителното или животинското стане прекалено силно в него, както виждаме това при камъните в бъбреците и жлъчката, при увеличаването на бактериалната флора и фауна в органите или при «анимализирането» на душевността, тогава настъпва заболяването. Нещо изпада извън хармонията и подлежи на разрушителните природни сили. В този смисъл например Парацелз говори не за «болен от холера», а за човек, в който доминира образуващата арсен природна дейност, затова той го нарича с понятието «арсеникус». Арсенът, хомеопатично приготвен като лекарство, т.е. в смисъла на Самуел Ханеман «одушевен», съответно потенциран, внася отвън същия болестен модел в организма, срещу който организъмът се опитва да се бори. В преодоляването на отвън дадения арсен, той овладява своята собствена болестна арсенова дейност, в този случай – холерата. Върху това почива хомеопатичният лечебен принцип на «*Similia similibus curantur* – подобното лекува подобното», което обаче не представлява единственият лечебен принцип. Така хомеопатията с нейните лекарствени образи произвежда от субстанциите на природните царства емпирично изкуствени образи на отравяне, за да открие как изглежда една «беладонова», «фосфорна» или «пчелно-отровна» болест, която в актуалния болничен случай се опитва да лекува със съответно потенцираното лекарство, като призовава организма към самолечение. Като пример от психологията на лечебния процес може да се вземе един човек, който се е заплел в проблеми и поради това е станал депресивен и срещне някой друг човек, при който вижда същите проблеми като при себе си. Като се опитва да му помогне, той разрешава своите собствени обърквания и преодолява депресията си. Този феномен можем да го наблюдаваме и при групи за самопомощ, или когато се «сблъскат» два еднакви темперамента.

В природата, както е познато, има отровни субстанции за човека в минералното, растителното и животинското царство. За пример можем да посочим тежките метали като фосфати, нитрати, олово или кадмий, които често се срещат в гъбите

или в черния дроб на животните. Познаваме и класическите отровни растения или субстанциите, пораждащи се в развалените храни, като мухълковите гъби, бактериите или най-често безобидните отрови на насекомите в животинското царство, които при алергии могат да бъдат опасни за живота. Да не говорим за змийската или жабешката отрова или пренасяните чрез животните болести като бяса.

При внезапни, опасни за живота отравяния естествено трябва да приложим специфични лекарски мерки, но е добре да си припомним, че има и спешни помощни средства, а при хроничните случаи е добре да си помогнем и сами, за да подкрепим лекарските манипулации.



## МИНЕРАЛНИ ОТРОВИ

Минералите или металите, които означаваме като микроелементи, общо взето са необходими за организма и е най-добре да се приемат от жива растителна храна или като допълнителни хранителни вещества, произведени от органични субстанции. Те се намират в достатъчно количество в органично и особено в био-динамично наторяваните растения.

Днес трябва да се запитаме дали «американският» начин на хранене, още от сутринта да се гълтат невероятни количества изкуствени витамини или микроелементи, наистина помага на органите или ги довежда до минерализиране и с това до сгъстяване на субстанциалността им. Чрез това физическите процеси постепенно започват да надделяват и да пречат на жизнените сили и на душевността правилно да навлизат в тялото. Такъв процес на компресиране, уплътняване би могъл да се означава като «стъклен ковчег», който втвърдява органите и ги прави неспособни да реагират на по-фините лечебни въздействия, понеже в органичното се разпростира един мъртъв «фантом». Този втвърдяващ и уплътняващ процес може особено добре да се проследи както физически, така и психически при приемането на психотропни лекарства, които изцяло произлизат от нефтохимията, колкото и тези медикаменти да са понякога необходими.

Още през 19-ти век в САЩ се разпространява здравословното схващане, че минералните субстанции не бива просто така да се натъпкват в хората при болестни състояния. В един от своите романи Херман Мелвил описва сцена, разиграваща се на параход, плуващ по Мисисипи, където лечител с билки се опитва да осведоми един пациент относно «минералните» доктори и тяхната дейност:

«Вие сте приели тинктура от желязо, понеже един известен физиолог в Луисвил ви е посъветвал. За какво? За да ви върне изгубената сила. И защо? Човекът има по природа желязо в кръвта си, а желязото има сила в кюлчетата; съответно желя-

зото е извор на животинско усилване. На вас ви липсва сила, от което следва, че причината е липса на сила. Значи трябва да приемете желязо и оттам вашата тинктура. Само че що се отнася до тази теория, по-добре да си мълча. Но ако при всичката си скромност приема, че тя е вярна и като прост човек наблюдавам тази теория в практическия живот, бих запитал с най-голям респект вашия прочут физиолог: Сър, възможно е приетите като храна неорганични субстанции да бъдат витализирани, оживени чрез естествени процеси, но дали е възможно една неорганична субстанция (приета като медикамент) изобщо да се преобрази в органична, след като запазва всички свойства на нещо неорганично? Сър, ако може само чрез посредничеството на асимилацията да се включи в живия организъм нещо и ако то съдържа преобразуването на някаква субстанция в друга (както в една лампа маслото се асимилира в пламъка), можем ли тогава от тази гледна точка да приемем, че ако Калвин Едсон (името на един мъж болен, от анорексия, който буквално бил само кожа и кости, показван като феномен от един собственик на павилйон за атракции в Ню Йорк. – Бел. авт.) се угоява със сланина, тогава би могъл да стане по-дебел? Или: Преобразува ли се сланината на масата в мазнина върху костите? Ако беше така, сър, само тогава щеше желязото в епруветката да стане желязо в артериите. Намирате ли това заключение за много дръзко?»<sup>63</sup>

Тази забележка хвърля светлина върху тайната на храненето и преобразуването на извънчовешки субстанции в собствена плът и кръв – един процес, който Парацелз означава като най-висшата алхимия. Защото кой може наистина да си представи как кравата успява да направи от тревата мляко, една субстанция, която съдържа живот и може да се преработи в многобройни други продукти.

Обикновено в нашата организация имаме един механизъм за освобождаване от отровите, който като «вътрешен лекар» ни

---

<sup>63</sup> Херман Мелвил: *Маскарад или доверие срещу доверие*, Бремен/Хамбург 2001 г.

помага да се справим с приетите отвън отровни продукти или породените такива от обмяната на веществата, както например мастноразтворимите отрови се отлагат в нашата собствена мазнина и така се обезвреждат или им се отнема вредността чрез биохимични процеси. Приетите тежки метали могат да се мобилизират едва когато преминават в органично съединение и чрез това се поемат първо в живата същност, за да бъдат изхвърлени после чрез черния дроб и червата. При това важна роля играе субстанцията глюкуронова киселина, която произлиза от захарни вещества и съдържа фосфор. Подобна функция например може да поеме отчасти и витамин С (аскорбиновата киселина), взета в големи дози.

По принцип собственият белтък на организма има изчистваща от отровите функция, особено при минералите и тежките метали. При отравяне може да се получи неутрализиране на отровите чрез приемането на яйчен белтък, мляко или растителни мазнини. Тези субстанции са носител на силни витални сили и могат да се противопоставят на атаката на чисто минералното. Специално олио като слънчогледовото олио се използва за сутрешно жабуркане от 10 до 15 минути, за да се отстранят тежките метали чрез езика. Защото след червата езикът най-добре служи за изхвърляне на металите. При насищане на организма с минерали и метали днес много се използват препарати от водорасли, понеже водораслите с тяхното отношение към живата морска вода са силни помощни средства срещу много силното материализиране и общо взето складираат лесно метали.

От друга страна, така наречените «тежки метали» или метални съединения могат да се използват като отлични хомеопатизирани лекарства, когато в организма се получат проблеми с храносмилането на хранителните вещества. Вече споменахме, че приетите отвън хранителни субстанции се променят в организма и тяхната своеобразност трябва да се премахне така, че да изгубят своя чужд характер, за да не се превърнат в «отрова». Приетата чужда субстанция трябва да

се «очовечи» чак до молекулярните си структури, затова всеки човек притежава свой индивидуален белтък. Ако «логичните» стъпки на веществообмяната протичат неправилно, остава нещо чуждо, където преобладават външните закони. Тези вещества заблуждават тогава организма, като водят например до алергии, отлагат се на погрешни места или претоварват отделителните органи като бъбреците и черния дроб. Ако във външната природа например мазнини или белтъци дегенерират, говорим за гранясване или разваляне. Продължи ли тази извънчовешка естествена тенденция да съществува по-нататък в организма, тя води до най-разнообразно объркване в стомашно-чревния тракт, до отлагания и лош дъх в устата. В такъв случай хомеопатизирани метали могат да помогнат на белтъчините и мазнините да се интегрират по-добре в организма. Арсенът помага срещу гранясването и отлагането на мазнините и оттам срещу лошия дъх в устата. Настъпят ли проблеми в червата поради гниещ белтък и появят ли се подувания и спазми, то медта (Cuprum) в хомеопатични дози, като например Cuprum D<sub>6</sub> е подходящо помощно средство, което между другото има и антипаразитен ефект срещу някои «чужди обитатели» в червата като глисти и други паразити.

В пътната аптека, особено за тропиците, би трябвало най-малкото да има Arsenicum D<sub>6</sub> и Okoubaka D<sub>2</sub>, понеже редом с детоксикиращото им действие те стабилизират кръвообращението и възпрепятстват намаляването на силите поради загубата на вода. Особено Arsenicum помага, когато човекът не може да задържи у себе си и най-малкото количество, например от необходимите му медикаменти. Ако допълнително се внимава да не се пият леденостудени питиета, опасността от коремна настинка много намалява.

## РАСТИТЕЛНИ ОТРОВИ

При растителните отравяния наблюдаваме не само прилошаване и спазми в червата, както при минералните, но и силно затрудняване на целия организъм чрез диарии, спазми и замъгляване на съзнанието.

Докато минералите и металите засягат жизнената организация, растителните отрови стигат до душевната структура. Целият чувствен живот и сетивните възприятия започват да се променят. Щом при минералните отравяния трябва да се засилят жизнените сили чрез приемането на жизнения носител – белтъка и масла с тяхното отношение към светлината и топлината, то при растителните отравяния това трябва да стане със субстанции, които разграждат чуждия живот и могат да елиминират и да доведат до стабилизиране на органите, за да може душевният живот отново да се включи по правилния начин.

В природата срещаме една такава субстанция при дървета, чиито кори съдържат дъбилни вещества, танини. С тези вещества се отстранява и белтъкът от кожата на животни, за да могат дълго да се съхраняват. Един процес, който наричаме «щавене, дъбене». С корите от дъба или върбата се работи навсякъде, където се извършват външни и вътрешни разграждания, нещо гние или чужд живот заплашва да надделее. Тези кори действат противовъзпалително, антисептично и дезинфекциращо. Извлечените от тях субстанции се предписват при разстройства, диарии и язви. От върбовите кори се извлича една субстанция, която днес се произвежда синтетично – световно познатата салицилова киселина, аспириинът.

Естествено има и други съдържащи дъбилни вещества растения като салвията, бутурак, наричан още планински очибелец и горско прозорче, (*Potentilla erecta*), или боровинките, всички те имат своите заслуги, но тук особено посочваме корите, които като периферна «кожа» на дърветата са особено изложени на космическите влияния. Дъбовите кори редом с дъбилните вещества съдържат и много калций, който помага

при лекуването на алергиите. В последните години и десетилетия у нас се произвеждат лекарства и от други кори на дървета като от растящото в Южна Америка дърво лапачо (*Tabebuia impetiginosa*) или корите на западно африканското дърво окоубака (*Okoubaka aubrevillei*), които подобно на корите на дъба и върбата се предписват в хомеопатична доза срещу хранителни и бактериални отравяния от всякакъв вид, при вреди от никотина в областта на веществообмяната или след дълготрайно приемане на антибиотици, обикновено заедно със стрихниново дърво (*Nux vomica*).

В тази връзка нека да посочим освобождаващото от отрови действие на кафето и чая, които освен кофеин съдържат дъбилни вещества, танини и чрез това улесняват храносмилателната дейност. Всяко приемане на храна всъщност е начало на леко отравяне, така че човек никога не знае дали понася приетата храна, колкото и тя да е още добра. Кафето, ако е възможно, следва да се пие след ядене, чаят – с яденето, както това най-често и става.

При повръщане, предизвикано от приемането на развалена храна, се препоръчва пиене по лъжичка на силен ледено студен черен чай, за да се успокои стомаха, да се действа срещу отровата и да се стабилизира кръвообращението. В много случаи днес се препоръчва и ледено студена кока кола или солети, за да се възбуди кръвообращението и чрез солта да се изравни загубата на минералите.

## ЖИВОТИНСКИ ОТРОВИ

Животинските отрови разгръщат своето опасно отровно въздействие не в стомашно-чревния тракт, понеже като съдържащи белтъчини субстанции те се смилат чрез веществообмяната и чрез това се обезвреждат. Ние можем да изпием или изядем змийска отрова, без да ни навреди!

Опасна и дори заплашваща живота тя може да стане едва когато попадне директно в кръвта. Концентрираната душевност, която се проявява в животинската отрова, се опитва да надхитри духовно-телесната организация и да я разложи. Може също да се каже, че атаката се насочва срещу носителя на нашия аз – кръвта. Телесните и душевните симптоми на пълното и бързо разлагане, като например след определени ухапвания от змии, са опустошаващи. От друга страна, змийските отрови в хомеопатични дози са чудесни лекарства при много злокачествени болести, чак до рака. На физиолога Константин Херинг, ученик на Самуел Ханеман, дължим една от най-мощно действащите в хомеопатията змийски отрови – *Лакезис мутус* от много отровната змия бушмейстър, сурукуру, която между другото се предписва при заплашващи живота възпаления.

Положителното действие на животинските отрови можем да го изпитаме в почти хомеопатичен начин, когато ни ухапват насекоми като мравки, пчели или оси. Ако нямаме алергия към такава отрова, ние чувстваме затопляне на организма, което се проявява като «въз-паление» и има лечебно действие при студените болести като ревматизъм, подагра и артроза, болести, които заплашват да доведат до силно минерализиране на двигателния апарат. В този смисъл нека да споменем и копривата, която расте дори и там, където са натрупани отпадъци и се грижи почвата отново да бъде оживена. Същото тя прави и в човешкия организъм, когато са се събрали много «отпадъци», които трябва да се изведат извън тялото чрез така нареченото «прочистване на кръвта».

Относно копривата Рудолф Щайнер, основателят на био-

динамичното селско стопанство, казва на земеделците, че с нейното съдържание на желязо и сяра, от които ние се нуждаем в кръвта си за изхвърляне на отровите, тя е истинска «благодетелка» и с нейната «доброта» съвсем не заслужава това, че най-често не я забелязваме в природата и дори че я презираме. Всъщност, когато разберем истинската ѝ цена за селското стопанство и медицината, би трябвало тя да «влезе в сърцата ни».

При отравянията с животинска отрова – това например се отнася и до пренасянето на бяса, трябва да се помогне на кръвта с противоотрови, които се инжектират директно във вените, за да се неутрализират разрушителните сили. При склонност към алергични реакции срещу някои насекоми, може да се инжектира и същата отрова в хомеопатична доза за постепенно преодоляване на алергията.

Отравяне и изхвърляне на отровите са две дейности в здравия организъм, които като изграждане и разграждане определят нашия живот. «Всичко е отрова», са казвали още нашите мъдри предци, «единствено дозирането решава дали нещо действа лечебно или разрушително». И най-здравословното, ако се приеме в прекалено голямо количество, може да затрудни човека така, че той да се разболее от него. В този смисъл можем да поставим въпроса дали всеки човек наистина трябва да приема от два до три литра течност, или не би било по-добре да се вслуша в гласа на «вътрешния си лекар», което означава да послуша своите инстинкти?

Организмът има различни възможности да се освободи от отровите, които ние означаваме като отделяния, изхвърляния и които като крайни продукти говорят много за вътрешната му дейност. Нека да ги разгледаме в следващата глава.



## ЗНАЧЕНИЕТО НА ОТДЕЛЯНЕТО И ИЗХВЪРЛЯНЕТО

Изследването на изхвърлените продукти при болестните състояния още от древността играе важна роля в медицината за преценяването на неправилните органични и душевни функции, които невидимо се разиграват във вътрешността. Разнообразни илюстрации показват как средновековният лекар държи държи в ръка съда с урината и я разглежда, за да узнае здравословното състояние на пациента си. От стари документи знаем, че събраната още в зори в прозрачен съд първа урина, опасена от въздействието на топлината и слънчевата светлина, била занасяна на лечителя, който я разглеждал първо в прясно състояние, повторно след два часа и я окачествявал според гъстота, цвят, миризма, вкус и утайки. За тази цел в Средновековието са съществували дори «карти на урината», които били широко разпространени сред населението. След сравняването с картата на цвета, миризмата, вкуса и утайките на собствената урина, са били констатирани възможните болести.<sup>64</sup>

Една илюстрация от 16-ти век показва двама лекари, от които единият, «истинският» лекар, извършва традиционното разглеждане на урината, а «фалшивият лекар» разглежда своето портмоне. Една тема, която не е изгубила своята актуалност!

Говорим ли по-нататък за «отделяне, изхвърляне», нека да не схващаме много тясно това понятие. Естествено, на първа линия това се отнася до отделянето на «класическите» продукти като пот, урина и съдържание на червата, необходимо за освобождаването на организма от отровите. Но и всички жлези непрекъснато отделят секрети и ензими, и то навътре. Така редом с отделянето, изхвърлянето навън, можем да говорим за «вливане» навътре. Под «отделяне» можем да разбираме това, което организмът отлага, складира навътре или го изхвърля навън. Това засяга всичко стремящо се да стигне до мъртвото състояние, но организмът все още се нуждае от него или ще

---

<sup>64</sup> Andre Dufour: *История на урологията*, в *Илюстрирана история на медицината*, том 3, Залцбург 1990 г.

се нуждае. Всички отделени продукти, дори косми и нокти могат да послужат за диагностициране на болестите. Също и плацентата е отделен продукт, от който майчиният организъм и новороденото бебе вече не се нуждаят, но преди раждането тя е играла най-важна роля за цялото ембионално развитие, а след раждането се обявява за «отпадък».

Всички отпадъчни продукти са се намирили под въздействието на първоначалните душевно-духовни дейности и запазват «отпечатъците на пръстите» на някога невидимо действащите в тях сили. Тези крайни продукти преди са били означавани като «мумия», израз за мъртъв краен продукт на някогашното, изпълнено с душевно и духовно съдържание «същество».

Така че възниква въпросът – макар може би в първия момент да е шокиращо – дали и мозъкът като нежива, постоянно «разпадаща се» маса, като «мъртво огледало», един отделен и отложен навътре орган, разбира се, от най-благороден вид, не е отделен от космичните мисловни сили – и така не е белтъчното кълбо, само за «изцеждане» на мислите, чрез което осъзнаваме мисловната си собствена дейност.

Тази изолирана горе най-фина материя полярно съответства на съдържанието на червата в долния (веществообменния) човек, който само я е изолирал като нещо излишно, трябвало е да я отдели. Така мозъкът като полярно «най-висше съдържание на червата» без обгръщащата и запазваща стена на червата става най-благородната и фина «мумия». Свикнем ли с това необичайно знание, започваме да разбираме патологичните взаимовръзки между мозък и черва и намираме терапевтичните възможности при проблеми в мозъка – ако ще да е само една мигрена, – за да постигнем съществени резултати чрез лекуването на червата във връзка с храносмилането. Необходимо е да се започне съвсем дълбоко долу във веществообмяната, за да имаме успех при «крайния продукт», било споменатата мигрена, възпаления на нервно-сетивните органи или дори тумори на мозъка. И обратното, подобни на мозъка структури, както вече

се спомена на друго място, действат съвсем самостоятелно в областта на червата и преработват душевни изживявания. Това се потвърждава с израза, че душевно трябва първо да го «сместим», или интуитивно говорим за «мъдрият корем»<sup>65</sup>.

Така че във физическото тяло на човека имаме една поляризираност от изграждане и същевременно разграждане. Изграждащата дейност я намираме специално в долния човек, в образуването на субстанцията и в жизнените сили, а разграждането – в горния човек, носителя на нашия съзнателен душевно-духовен организъм. Където се появи дух, материята трябва да отстъпи и да предаде своите жизнени сили, както ясно можем да видим при сетивните органи, нервите и мозъка. Следователно разграждащите и отделителните процеси са свързани с нашия съзнателно и несъзнателно протичащ душевен живот. От нашия обикновен ежедневен опит ни е позната взаимовръзката между душевните вълнения и същевременните отделения като изпотяването, напикаването от страх, разстройството при силно напрежение или отделянето на слюнка само при представата за любимото ни ястие.

В традиционната, но също и в днешната холистична медицина изследванията в случай на болест на отделените от организма продукти като пот, урина, изпражнения са важна помощ за диагнозата. Трябва само да могат да се тълкуват, защото те са не само количествени, но също качествени показателни, като се има предвид например цвят, форма и място на появяването им.

---

<sup>65</sup> На български се употребява повече «по чувство». – Бел. пр.

## ПОТТА КАТО «МУМИЯ» НА ЖИЗНЕНИТЕ ПРОЦЕСИ

Най-рядката водна прозрачна екскреция на човека е потта. За точната диагноза е важно къде тя се появява по тялото и в какъв момент, дали през деня или през нощта.

Ние познаваме не само топла и студена пот, лошо миришеца или напълно без мирис, но и определените места на тялото, където изпотяването може да се появи частично – по дланите, краката, тила, например при рахит, и на други места. Съществува нормалното изпотяване след душевно или телесно напрежение, но и изпотяване като паднало от небето, като например през климактериума. Нощното изпотяване, когато нито работим, нито съзнателно се напъваме, е възможно да указва белодробен проблем. Съвсем нормално е обаче малко да се изпотяваме, когато след спане отново «навлизаме» в тялото си.

Общо взето можем да кажем, че водата в нас, потта, представлява нашите жизнени сили и затова говорим и за «изтощително изпотяване» или за «смъртна пот».

В холистичната медицина има много лечебни средства, които могат да помогнат да се потисне или подпомогне изпотяването. Познати са салвията и бела дона при прекалено силно изпотяване или бани с ливадни билки (*Flores graminis*) и чай от цвят на бъз, за да се подтикне изпотяването. Ако кожата правилно отделя, не е нужно да се тревожим за вътрешните органи. В антропософски ориентираната терапия на сенната хрема, след предписването на определени лекарства, се препоръчват бани за изпотяване, за да се насочи тялото отново да започне да се «поти» на правилното, а не на погрешното място като носа или другите лигавици.

Начинът и мястото на потенето, също и на сухотата на кожата и лигавиците, съобщават нещо за съответното душевно и телесно състояние на въпросния човек. Има една интересна забележка от Рудолф Щайнер, която видях изцяло да се потвърждава в моята лекарска практика: «Когато мисленето иска да разруши главата на човека, организмът му помага с

изпотпяване на стъпалата.»<sup>66</sup>

Понякога при психични проблеми, няколко дни преди симптоматиката да се влоши драстично, действително може да се забележи лошо миришещо изпотпяване на стъпалата, знак, че организмът предприема мерки срещу вътрешните духовни отравяния, което между другото той прави не само с изпотпяването, но евентуално и чрез загнявания. Следователно не само маратонките вмирисват краката!

Интересното при тази симптоматика са, от една страна, отношенията между психиката и изпотпяването, от друга – мястото: главата и краката, макар да са раздалечени, са взаимно свързани. Оттам се обясняват и благодатните бани на краката, когато в областта на главата се появят болести като мигрената, синусит или грип.

---

<sup>66</sup> Рудолф Щайнер, *Указания за лечение и хранене. Бележки към първия лекарски курс. Приноси към Събраните съчинения на Р. Щайнер*, Дорнах 1971 г.

## УРИНАТА КАТО «МУМИЯ» НА ДУШЕВНАТА ДЕЙНОСТ

През последните години, особено поради успехите на лечението със собствена урина, отново се обръща внимание на отделителните продукти от бъбреците и пикочния мехур. Действително понякога при хронични болести има почти граничещи с чудото излекувания чрез пиене, външни процедури и инжекции със собствена урина. Какво представлява тази особена течност?

Както почти всяка без мирис и цвят солена пот е израз на жизнените сили, така богатата на минерали цветна урина е израз на душевни дейности, които засягат особено бъбреците и пикочния мехур.

Във всеки момент отделните ни душевни проявления влияят на образуването на урината в бъбреците, което ние не чувстваме, понеже пикочният мехур незабелязано събира урината, докато я усетим поради натиска в мехура.

При изследвания през 1928 г. е било измерено количеството на азота в урината (пикочна киселина и урея), отделяно при абстрактното мислене, като същевременно са били приложени студени приложения на краката, а на главата – топли. При това е било установено, че отделеният продукт пикочна киселина се увеличава при абстрактното и хладно мислене. Въз основа на описаните опити може обобщаващо да се каже:

1. Отделянето на пикочната киселина и уреята ясно се повлиява от предметното мислене, като пикочната киселина се увеличава, а уреята намалява.

2. Чрез студени приложения това влияние е още по-ясно.

3. При същевременното прилагане на топлина, описаните изменения се преобразуват по характерен начин в тяхната противоположност

4. Удава се да се покаже, че студът и топлината не са в състояние сами да повлияят отделянето така, следователно тези

факти могат да се припишат само на мисловната дейност.<sup>67</sup>

Сега е разбираемо защо кафето, което принадлежи към най-важните фактори за образуването на пикочната киселина в организма, импулсира мисловната дейност и прави човека по-буден в нервно-сетивната система.

В урината откриваме «химическата мумия» на някогашните активни душевни дейности на организма с техния невероятен брой продукти като пикочна киселина, хормони, минерали и оксалати, които могат да ни разкажат нещо за тяхното значение. И когато вътрешните органи са прекалено слаби правилно да преобразуват белтъка и захарта и затова в голямо количество ги отделят в бъбреците, тогава органът се претоварва или уврежда. Ако разграждащата дейност в организма протича много прибързано и дори кръвта започне да «кипи», както при висока температура и възпаления, урината става мътна. Изпълнената с «люспи» урина понякога се сравнява с «буря през лятото», когато на небето се появяват тъмни облаци. Това може предварително да е указание за идваща треска или възпаление. Обратното, отпадъчни продукти могат дълго време да се задържат в организма – при просветляването се появява «светлият летен ден», – така че урината изглежда светложълта до бяла. Ако това трае дълго време, трябва да се запитаме защо организмът задържа своите отпадъчни продукти и какви са бъдещите последици за здравето. «Имате ли тъмна урина, клоните към възпаления някъде в тялото. Имате ли много светла урина, имате склонност за образуване на тумори».<sup>68</sup>

В традиционната азиатска медицина разглеждането на урината все още се прави сериозно, като се наблюдава какво се

---

<sup>67</sup> Г. Сухантке: За взаимовръзката на душевно-духовното в човека с неговото тяло. От: *Природа* – списание за разширение на духовнонаучното човекознание, брой 4 1929/30 г. Фотомеханично копие, Арлесхайм 1981 г.

<sup>68</sup> Рудолф Щайнер: Събр. съч. 352, *Духовнонаучно разглеждане на природата и човека*, Дорнах 1923 г., лекция от 23.02.1924 г, 3-то изд. Дорнах 1981 г.

случва, когато тя се разбърка с малка пръчица, и за диагнозата се взима под внимание количеството и начинът на естествено появяващата се пяна. При силно образуване на пяна разграждащите душевни сили на бъбреците са много активни.

Действието на лечението със собствена урина и със собствена кръв можем да си го представим, като имаме предвид, че всичко, което се изхвърля от организма, попада под други закони, именно земните. Ако то отново се приеме в организма, той трябва да се защитава срещу нещо чуждо, което обаче преди това е било негово собствено. Нещо подобно е, когато се опитваме да разрешим потиснати проблеми, които отново ни пресрещат в променена форма отвън, и при това ставаме по-силни. При урината специално силите на азота са тези, които имат отношение към душевните функции и призовават организма отново да активира вътрешно-телесно действащите сили. И в съвременната традиционна медицина се увеличава употребата на мехлеми с пикочна киселина.



## ЕКСКРЕМЕНТИТЕ НА ЧЕРВАТА КАТО «МУМИЯ» НА АЗОВАТА ДЕЙНОСТ

Надявам се досега да е станало ясно, че в целия човек непрекъснато действат отделителни процеси и видимите и измеримите отделени продукти са само неделима част на тези функции. В този смисъл и червата са един вид «провеждащ инструмент» на крайните продукти. Чрез тях се изхвърля предимно твърдото, т.е. остатъците от твърдата храна, което е най-голямото усилие на целия организъм. Ферментите на жлъчката, стомашният сок и секретите на панкреаса трябва да са извънредно агресивни, за да преодолеят външния свят, да преодолеят собственото битие на храната. Тази дейност се извършва от човешката азова организация, която в учудващ алхимичен процес може да превърне хранителните субстанции в собствена човешка субстанция.

Според силата или слабостта на този аз се удава или изцяло да се извърши този процес на преобразуване, или някои продукти се отлагат. Това може да се дължи както на телесни, така и на психични слабости. Тогава например изведнъж забелязваме, че нещо не понасяме, докато други хора нямат проблеми през нощта след обилната вечеря със скариди.

В храносмилателния процес азът трябва да създава равновесие между «прекалено бързо» и «прекалено бавно». Познато е, че можем да реагираме с разстройство, когато душевно нещо ни е засегнало прекалено силно, или че имаме запек, ако душевно сме блокирани или в началото на едно пътуване трябва първо да свикнем с новия ритъм и новото обкръжение. Естествено тази тема има безброй вариации.

От един случай от болничната практика, при който Рудолф Щайнер е бил съветник, взаимната връзка се вижда чак до терапевтичните мерки: «Редовната храносмилателна дейност на човека зависи в изключително висока степен от нормалната азова организация. Безсилието на тази организация при пациентката се проявява в упорития запек. Последиците от увредената храносмилателна дейност са мигреноподобните

състояния и повръщането.»<sup>69</sup>

Между другото е бил предписан компрес с меден (Cuprum) мехлем върху областта на бъбреците, за да се въздейства усилено върху азовата организация чрез затоплянето с помощта на излъчването на медта. Интересно е, че чрез това регулиране в областта на бъбреците са били повлияни и душевните и органичните оплаквания, а именно страх и усилено сърцебиене, появяващи се особено при събуждане, понеже и двата симптома, както беше описано в главата за бъбреците, са свързани с бъбреците.

Така от само себе си се разбира, колкото и неприятно да е за носа и очите, че преглеждането на твърдите екскременти по отношение на цвят, форма и несмлени частици водят до обхватна диагноза.

Ако изходим от становището, че отделените продукти, «мумиите», материалните крайни резултати са душевно-духовни сили, можем, поглеждайки едностранчивостите и специфичностите в животинския свят, да се научим какво да правим при заболяванията на човека. Защото човекът образува индивидуални вариации между крайностите «прекалено течно» и «прекалено твърдо», докато в животинския свят, например при кравата, хипопотама, заека или коня, екскрементите са «установени», освен ако настъпят тежки болести.

Така в кравешките, приличащи на каша изпражнения се отразява флегматичната същност на животното, а от друга страна, в кръглите, повече сухи «топчета» на коня и зайците – тяхното сангвинично скачане и радост от движението. Това са разбирали древните хора под думата «мумия», която в екскрементите отразява цялата вътрешна същност.

Страда ли човекът подобно на чисто веществообменното животно крава от течно кашеви изпражнения, това е знак, че формиращите нервно-сетивни сили се включват много слабо

---

<sup>69</sup> Рудолф Щайнер/Ита Вегман, Събр. съч. 27, *За разширение на лечебното изкуство според духовнонаучните познания* (1925), 7-мо изд. Дорнах 1991 г.

и той трябва да се лекува със специфични медикаменти или с коренова диета, която има определено отношение към нервната организация.

Ако разтварящите храносмилателни сили са много слаби, се пораждат сухи, малки и кръгли екскременти – в хомеопатията са наречени «овчи изпражнения». Тук доминират формиращите нервно-сетивни сили, така че трябва да се създаде равновесие чрез усилването на обмяната на веществата с цветовете и плодове и определени съдържащи сяра медикаменти.

Така това, което древните са наричали «мумия», си заслужава веднъж да се разгледа от една нова, по-обхватна гледна точка. Древните китайски лекари твърдят, че щастието започва с храносмилането.

## ХРАНЕНЕ И ЛЕКУВАНЕ

*Един добър лекар трябва първо да търси причината за заболяването и открие ли я, да се опита да я лекува чрез храната. Ако няма успех, едва тогава да предпише лекарства.<sup>70</sup>*

### СУН СЕМИАО

Нашето ежедневно хранене служи главно за съхраняване на съществуването и здравето на тялото и душата и в случай на болест, като определени диетични правила. Традиционните ястия и здравословната култура на храненето все повече отстъпват в днешно време на «Fast Food навици» и здравословните инстинкти се променят още от детството, поради употребата на химичните добавки към храната като ароматни подправки, синтетична захар и усилватели на вкуса. Поради това здравият инстинкт все повече отстъпва и това, което за нашите предци е било изкуство за приготвяне на храната, въздействие на хранителните средства и култура на храненето, трябва отново да се спечели чрез задълбочено разбиране на храната и нейното значение за телесното и душевното ни благополучие. Но да се яде само с «главата», също не е разрешение, защото храненето трябва да се придружава с удоволствие и радост.

Изхождайки от дългогодишната традиция на храненето и радостта от съществуването, яденето в Азия е висша духовно-социална тема, която страстно се обсъжда и винаги – също при най-обикновените хора – е придружена с дълбоки знания за важноста на храненето за здравето. Според обичайното китайско схващане за храненето животът не лежи в ръцете на боговете, а в ръцете на добрия готвач и значителна част от ра-

<sup>70</sup> Сун Семиао, китайски лекар от 6-то столетие сл. Хр. От: Лин Иутанг: *Мъдростта на усмихнатия живот*, Франкфурт/Майн и Лайпциг 2004 г.

достта от живота е свързана с яденето, което в Азия не се приема само количествено. От незапомнени времена там съществува тясна връзка между мъдрост и същевременно добро хранене и безпогрешният признак за един мъдър човек е, че при него можеш добре да се нахраниш. Една легенда дори разказва, че прочутият Конфуций се развел с жена си, понеже готварското ѝ изкуство не било повече по вкуса му.

Според азиатските възгледи няма особена разлика между ястия и лекарства. Защото това, което благоприятства за тялото в каквото и да е отношение, същевременно е лечебно за него.

В индийското лечебно изкуство аюрведа откриваме указанията, че подходящата за човека медицина трябва да се състои от три терапевтични «стълба»:

1. промяна на съзнанието
2. промяна на храненето в смисъл на определена диета или отказване от определени храни
3. едва на последно място приемането на лекарства, които в края на краищата са «подправките на супата».

Европеецът сигурно ще се усмихне, когато в книга за източно азиатското изкуство да се живее, прочете, че китайците не са развили истинската ботаника и зоологията, понеже китайският учен не може студено и безсърдечно да наблюдава например една риба, без веднага да си помисли как тя ще попадне в стомаха му.

Що се отнася до нашето ежедневно хранене, ние винаги стоим между надценяването му, което понякога може да стигне до фанатизъм, и достойното за наказание пренебрегване и игнориране, понеже подценяваме същинското значение на здравословното хранене, което като катастрофално следствие за телесното и духовното здраве на народа, днес все по-ясно застава пред очите ни, когато вземем под внимание увеличавашото се затлъстяване и проблемите с храносмилането още при младежите. Отговорът на Рудолф Щайнер на въпроса на един пионер на биодинамичния начин на земеделие Еренфрид Пфайфер, «защо хората знаят толкова много, но не прилагат

знанията си в живота», гласи: «Това е проблем на храненето. Така, както е устроено храненето днес, то не дава вече сила да се доведе духовното във физическото. Мостът от мисленето към волята и действието не може повече да бъде изграден. Растителните храни вече изобщо не съдържат силите, които следва да дадат на хората.»<sup>71</sup>

Схващането на Рудолф Щайнер относно правилното хранене не е много различно от това на един древен философ, затова след разговора си с Пфайфер, при всяка нова среща той говори с него за храненето, тайните на храносмилането и оживяването на растителния живот. То показва, че за духовно-моралното развитие е необходим съответният начин на хранене.

Но тъй като духът е станал така неодушевен и абстрактен, днес не би бил взет повече на сериозно никой философ, който се изказва като Ницше относно яденето и пиенето: «Философията не е нещо различно от инстинкта за една лична диета. При всяко философстване и досега изобщо не става въпрос за истината, а за нещо друго, да речем за здраве, бъдеще, растеж, власт, живот.»<sup>72</sup>

Щом вече няма норми за тази така жизнено важна област, появява се основателният въпрос: «Какво можем да си представим под здравословно хранене?»

Тук ще покажем някои принципи:

Всеки вид хранене, което възможно най-малко натоварва човека и оптимално импулсира и подкрепя неговите телесни и духовни дейности, може да се определи като «добро». При това трябва така да развием нашите индивидуални вкусове, че това, което приемаме в нас като храна и течности, да отговаря на нашата същност, характер и конституция. Често в течение на живота, когато нещо решително се промени в съзнанието, се променят и навиците. Общо взето обаче е добре още в ранното

---

<sup>71</sup> От: *Един живот за духа*. Еренфрийд Пфайфер (1899-1961). Издадена и обяснена от Томас Мейер, Базел 1999 г.

<sup>72</sup> Хайнрих Шипергес: *По следата на тялото. За антропологията и терапията на Фридрих Ницше*, Щутгарт 1975 г.

детство да се създадат чрез подражание правилните жизнени принципи, които да станат добри навици.

Чрез задълбоченото познание на процесите и на същинската «духовност» във веществата, както тя се разгръща в човека при приготвянето и приемането на храната, може да се породи свободололюбиво индивидуално отношение към храната, което, както се подчерта, е обусловено от конституцията на човека, темперамента и съответните жизнени условия. Нека с няколко примера да онагледим това и да покажем как чрез подобно знание могат целенасочено да бъдат употребявани или избягвани някои хранителни средства. От веществата, които ежедневно приемаме в нас, храните са полярно противоположни на лечебните средства – «одухотворените» лекарства. Между тях се намират подправките и средствата за наслада, за които е интересно, че имат отношение и към двете страни. Подправките са всъщност «лечебни средства» за нашето храносмилане, които помагат правилно да се преобразува приетата в организма храна.

Въз основа на тричленността на човека и растението и техните динамични съответствия в обратен смисъл (нервно-сетивната система – корени, ритмичната система – листа и стъбла, веществообмяната – цветове и плодове) и полярността на Космоса и Земята, лекота и тежест, както това недвусмислено се вижда при цветовете и корените, имаме първото качествено ориентиране при избора на храни за утвърждаването на нашата земна телесност чрез храненето с корени, или проникването с космически светлинни и топлинни сили чрез цветовете и плодовете. Така прахраната на кърмачетата са моркови, а за лечението при рахит се предписват бани с корените на *блатния аур* (*Acorus calamus*).

Естествено това не бива да се разбира едностранчиво, защото винаги трябва да се допълва с космическото и под формата на плод. Този аспект става интересен, когато се замислим, че морковите и особено червеното цвекло имат интересно «изместване» в посока на лечебното хранене: защото това, което обикновено се разиграва в цветовете на растенията – багри,

аромат, сладост – морковите и особено червеното цвекло го издърпват в корените, чрез което всъщност се превръщат в «цветни корени». Ненаправно червеното цвекло с багрилните му вещества (флаваноиди) се прилага и в диетата срещу рака. Това «превръщане в цвят» на корените, съответно развитието на светлинни и топлинни субстанции, може да стане под формата на серни, сулфурни вещества, както е при корените на репите и хрянна, които правят главата «свободна» и поощряват мисленето.

В тази полярност светлина – топлина и студ – влажност се намират всички субстанции, които поемаме от плодовете, цветовете или корените. В някои учения за храненето се говори за «горноземното» и «долноземното». Така има качествена разлика в това, дали сладкото го приемаме от меда, от областта на цветовете или от грудките на захарното цвекло – най-често още по-минерализирано като захар. Захарта импулсира силите на главата и с това разгражда субстанцията на зъбите, докато медът като «млякото на старостта» има антисклерозиращо влияние и отново ни свързва с Космоса. Саморазбиращо е, че медът не е кърмаческа храна и като следствия действително могат да се появят тежки диарии и рахит, ако малките деца получават от добронамерените майки прекалено много мед.

В древната гръцка медицина съществува мнението, че с мед отвътре и с масло отвън човек може да се защитава от вредните земни сили, понеже и двете са образувани от космическите светлинни и топлинни сили. И тук не е все едно дали вземаме зехтин, чиито плодове години наред зреят на южната топлина или олио от фъстъци, които са пеперудоцветни растения и съдържат много азот и оттам са леко отровни субстанции и растат в тъмната влажна почва. Същото важи и за картофите. Като коренен процес с невероятно съдържание на нишесте, което трябва да се преработва докрай в системата на главата – и особено при болните от главоболие това е много натоварващо, – те не са идеалната храна за човека. С това в никакъв случай не твърдим, че трябва да ги забраним! Но човек трябва малко повече да ги познава, понеже за разлика например от житните



растения те образуват нишесте едва в студената земя и при въздействието на светлината образуват отровните вещества соланини, известното позеленяване. Подобно на повечето растения от семейство картофови като доматиите, патладжаните и чушките, но също и като царевицата и фъстъците, които произхождат от американския континент, тази «тежка» храна не е идеалната храна за тежко болните например от рак, които се нуждаят от субстанции, проникнати от светлина и топлина и които се намират в горноземните цветове и плодове, но също и при богатото на сярна земя. Би трябвало да е ясно защо и гъбите, като растящи на гнили почви «боклукосъбирачи», не са подходящи за храна, колкото и иначе да са вкусни.

Когато не само разглеждаме растенията според съдържащите се в тях вещества, а ги разберем и качествено в отношението им към човека, можем да изградим първата ориентировка.

Естествено е, че за индивидуалната преценка относно наличните веществообменни сили има значение и гледната точка дали растенията се сготвят или е от значение те да са сурови. Сготвените, както и ферментиралите кисели храни в известен смисъл са подготвително смлени, докато суровите продукти, както и всяко само растително хранене е нещо, което действа лечебно, затова трябва да се приема като храна само кратко време, максимално една седмица, според диагнозата и не бива да преобладава в храненето, като се имат предвид отделни изключения. Растително-вегетарианското хранене свързва човека по-силно с космическите сили; животинската<sup>73</sup>, съдържаща много белтък храна го сваля на Земята и го «сгъстява». Това важи също и за съдържащите белтъци, т.е. азот, шушулковидни растения като грах, соя, леща и боб, правещи човека «тежък», което може да бъде добро за крайно «въздушни» конституции.

---

<sup>73</sup> Млякото и млечните продукти, според Р. Щайнер, са свързани с други космически процеси. В тях липсва животинската астралност, с която е наситено месото. Поради това млякото се явява като най-подходяща храна дори при възрастните хора; ако е основна храна, може да доведе до развиване на психически лечебни сили. – Бел. пр.

Идеалната субстанция, която държи средата и нито е чисто растителна, нито чисто животинска субстанция, е млякото с производните му продукти.

Съставните части на храната са главно белтъчини, мазнини, въглехидрати и микроелементи, които – освен минералите – имат своя специфичен начин да дегенерират. Белтъците се развалят, мазнините гранясват, въглехидратите ферментират. Понеже чуждият белтък съдържа най-много жизнени сили, прекаленото количество животински белтък може да доведе до леки отравяния и дори при силни форми може да е смъртоносен за организма. При тежки болести, склонност към склероза и по време на епидемии би трябвало много да се ограничи консумирането на белтъчна храна!

Естествени мазнини като маслото и зехтина са идеални субстанции за кръвта в артериите и сърцето и помагат за изграждането на мозъчно-нервната система, която се състои главно от мазнини. Приетите мазнини не се разрушават веднага в червата като белтъците, а стигат до артериите и едва в средата, белите дробове, се смилат докрай. Оттам и тяхната «симпатия» към живота на чувствата и топлината. Холестеролът се увеличава, от една страна, поради стрес, а от друга – чрез дегенерирали мазнини – оксихолестерол. Всичко, което вече не е живо, се отлага и превръща в отрова, оттам е проблематично и млякото, което е подложено на много висока температура, за да се направи трайно.

Трябва отрано да даваме жива храна на децата, за да могат органите, като например мозъка, да се развият правилно. Изследванията показват, че майчиното мляко е идеална храна за здравословното развитие на подрастващия мозък, който днес все повече се атакува с дегенерираща храна и определени добавки.<sup>74</sup>

В тази връзка е интересна една забележка на Рудолф Щайнер от 1904 г., която той прави относно здравословното развитие на мозъка при подрастващите: «Иска ли някой да се подложи

---

<sup>74</sup> Ханс-Улрих Грим: *Лъжата за храненето. Как хранителната индустрия ни лишава от разум*, Мюнхен 2003 г.

на мисловно обучение, преди всичко той се нуждае от добре устроен, здрав мозъчен апарат. Рядко обаче в днешно (!) време родителите предават на своите деца такъв добре устроен мозък и в такъв случай е необходимо средство за неговото подобрене. Това преди всичко са лешниците, които доставят субстанцията (фосфор и мазнини, т.е. лецитини) за изграждането на мозъка.<sup>75</sup>

С голяма загриженост трябва да гледаме на здравословното и телесното развитие на човечеството поради широко разпространените в света генетично манипулирани и дегенерирани храни. Трябва да се положат най-големи усилия в педагогиката, селското стопанство и медицината, за да не се ограби космическата ценност на храненето, освен ако отделните държави все повече се нуждаят от безмозъчни поданици, които изобщо не се стремят към здравословна критична преценка. Затова тук настойчиво посочваме опасностите, които необмислено, често от добра воля и липса на време, се промъкват като дявола през задната врата, който иска да ни представи, че вършим нещо добро, което пести времето и понеже така наречените витамини са още налице, то е абсолютно безопасно. Има се предвид микровълновата печка. Остава ли нещо живо, дори веществата още да се констатираат? Дали един човек е още жив, когато го пребия до смърт и тогава отворя тялото му и кажа, че той още живее, понеже всички негови органи още са налице?

Независимо от това, че швейцарски изследователи откриха променени белтъчни вещества в кръвта при микровълновото хранене, преди всичко третирането на храната с високоенергийното облъчване е това, което трябва съвсем точно да се провери. За да стигнем до правилни основания за преценка, трябва да знаем, че електричеството никога не утвърждава живота, затова пък е близко с органите, които имат тенденцията към неживото, каквито например са нашата мозъчно-нервна система или при растението – корените. По време на селскостопанския

---

<sup>75</sup> Рудолф Щайнер: Събр. съч. 266/1, *От съдържанията на езотеричните уроци*, том I (1904–1909), записки по памет на слушателите.

курс за основаването на биологично-динамичното земеделие в Кобервиц при Вроцлав, Рудолф Щайнер е запитан от един земеделец дали е добре храната на животните да се консервира с електрически ток. След подробно разглеждане на същността на електричеството – което днес в епохата на глобалната мрежа създава достатъчно проблеми – Щайнер стига до следствията от такова третиране при животните, което без изключения важи и за хората:

«Ако електричеството се използва така, че храните се електризират, тогава се произвеждат храни, които постепенно трябва да доведат дотам, да склерозира животното, което се храни с тях. Това е бавен процес – първоначално няма да се забележи – но ще се види, че по някакъв начин тези животни умират по-рано, отколкото би трябвало. Хората няма да предположат, че електричеството е причината, това ще се приписва на всичко възможно, но живите същества ще станат нервни и неспокойни и постепенно ще склерозират.»<sup>76</sup> Днес има изследвания, показващи, че поради облъчената с микровълни вода и животинска храна, няколко поколения по-късно намаляват размножителните сили както при растенията, така и при плъховете.

Видяхме, че една духовно-душевна «диета» трябва да се допълни с определена форма на хранене. Очевидно е, че най-великите творчески произведения на човечеството са се родили при оскъдно хранене или дори при гладуване, а от друга страна, хора, които ядат прекалено много или прекалено, често трябва да употребят толкова сила за храносмилането, че почти не им остава капацитет за творческа дейност. («Пълният корем не обича да учи!») Човешкият дух никога не е така ясен, както при постене и в биографиите на много светци, които често се хранят само с плодове, хляб и вода, се срещат многобройни примери за въздействието на умерения живот. Чрез редуцирането на храната и постенето намаляват и неритмичните въздействия

---

<sup>76</sup> Рудолф Щайнер: Събр. съч. 327, *Духовнонаучни предпоставки за успеха на селското стопанство*, Кобервиц (1924), 7-мо изд., Дорнах 1984 г.

на душевността, които са били породени от нашите ламтежи, и жизнените сили отново могат да разгърнат първоначалните си космични ритми.

Това знание е било познато на всички високи култури, в които религиозността винаги е била свързана с определени обичаи на хранене и постене. Оттам произхожда и поговорката, че умереността просветлява чувствата и събужда дремещи способности, развеселява душевността, засилва паметта и отнема земния товар на душата, така че тя може да се радва на по-голяма свобода.

Когато става въпрос за така важно нещо като храненето, което служи не само на личните цели, но и на духовния прогрес на отделния човек и на човечеството, заедно със запазването на здравето и Земята, западната и източната мъдрост отново са в съгласие. Така нашата задача може още веднъж да се обобщи в следващите хубави думи:

«Който цени своето здраве, трябва да е умерен с вкуса си, да отблъсва грижите от себе си, да потиска своите страстни желания, да усмирява чувствата си, да се грижи за жизнените си сили, да пести думите, да не цени прекалено много успеха и неуспеха, да презира грижи и трудности, да отблъсне от себе си глупавите амбиции, да избягва прекалено силни симпатии и антипатии, да си служи невъзмутимо с очите и ушите и вярно да следва вътрешната си диета. Как може човек да се разболее, ако преди това не е отслабил смелостта си и не е наскърбил душата си? Затова който иска да засили своята натура, да яде само когато е гладен, да не се пълни с ястия, да пие само когато изпитва жажда и да не се наслаждава на твърде много питиета. Целта му трябва да е да остава малко гладен, когато е добре нахранен и винаги малко да се нахрани, когато е гладен. Прехранването уврежда белите дробове, а гладът затруднява притока на жизнената енергия.<sup>77</sup>

---

<sup>77</sup> *Трактат на един лекар при двора на Кайзера, 1330 г.* От: Лин Иутанг: *Мъдростта на усмихнатия живот*, Франкфурт/Майн и Лайпциг 2004 г.

## ПРИРОДОЛЕЧЕНИЕ, ХОМЕОПАТИЯ, КИТАЙСКА И АНТРОПОСОФСКА МЕДИЦИНА

*Своеобразното при китайците е, че те изобщо не могат да мислят с понятия, а само в картини; но тогава се пренасят във вътрешността на предмета. И така могат да правят всички предмети, които са направени чрез външни открития, ако не са точно парни машини или нещо подобно. Каквито са китайците днес..., те са станали едва след като в продължение на столетия са били малтретираны от европейците...*

*Така че можете да видите, че китаецът има голям интерес към обкръжението, към звездите и изобщо към външния свят.<sup>78</sup>*

РУДОЛФ ЩАЙНЕР

Читателят на тази книга може би се е запитал защо на някои места авторът все насочва към китайската медицина и нейните образни схващания за органите.

Дали това, което е старо над 2000 години и произхожда от съвсем друга културна среда и поради това от съвсем друг вид хора, природа и възгледи, още важи за нас, хората на Запад?

Опитът показва, че в западната естественонаучна медицина, която мисли аналитично количествено, обхващащото цялото, т.е. холистичното схващане на китайската и древноиндийската медицина (аюрведа) все повече се обсъжда и интегрира в лекарската практика и в болниците, специално що се отнася до

---

<sup>78</sup> Рудолф Щайнер: Събр. съч. 354, *Сътворението на света и човека*, Дорнах (1924), лекция от 12.07.1923 г., Дорнах 1977 г.

хроничните болести и болкотерапията. От китайската медицина се използва особено акупунктурата, някои масажни техники и някои познати от древността лечебни растения, които отчасти се прилагат дори при маларията. Друг е въпросът дали се разбират и споделят същевременно и духовните корени на тази медицина, които далеч надхвърлят чисто техническото приложение на иглоубождането.

Много китайски думи не могат да се преведат адекватно с наши понятия, понеже те са двузначни или многозначни. Самата дума «лекар», в китайския език «*yi sheng*», буквално преведена означава нещо като «лечител на живота» и с това има много по-обхватно значение от това, което ние разбираме обикновено под думата «лекар». Също и познатото на Запад понятие «*Ch'i*», изговаряно като «чи», което най-често се приравнява с «жизнена сила», има много значения. Защото китайският език не познава абстрактните понятия, а получава съответните конкретни значения чрез връзката с другите думи. На китайски «чи» означава нещо като «въздух, пара, дъх или газ». Свързана с «ми» означава «ориз», което сигурно има общо с «хранителна пара». Думата «*Pi Ch'i*» (пи чи) е например далак и означава «лошо настроение». При това китайците отличават вродената «*Ch'i*», жизнената сила, която наследяваме от нашите предци и която е съхранена в бъбреците, от придобитата «*Ch'i*», която човекът получава от въздуха, храната и социалните отношения. За да се регенерира намалялата «*Ch'i*», лекарят като животолечител препоръчва на болния редом с медицинското лечение здравословна храна, телесни упражнения, добър сън, добри приятели и смях. В това се вижда, че китайците не говорят само за чисто жизнената енергия, а имат предвид и енергията, произлизаща от душевността. Според китайските възгледи «*Ch'i*» има собствено кръгообращение в организма, което въздейства на кръвта. Кой или какво управлява космическата жизнена сила в нас? Тя се управлява от «мисловното намерение» «*yi*» и с това е психо-физиологична сила, свързана с ритмичното дишане, енергията на кръвта и неизговорените мисли. Бихме могли да я приравним с

вливащата се в нас душевна сила, с която чувствено «дишайки» сме свързани с външния свят и в която между други сензорни, сетивни нарушения може да се появи например страх, който парализира цялата ни жизненост. «При силно чувство на страх и внезапен ужас съзнанието се разпада, кръвта и Ch'i се разделят и ин и янг се разпръсват, затова чи се обърква.»<sup>79</sup>

Можем ли ние, днешните хора, да разберем тези понятия и картинни образи, да ги преведем така просто и включим в нашите философски или други системи на познанието? Как се отнася например китайската система от пет елемента – земя, вода, въздух, метал и дърво – спрямо нашите класически елементи земя, вода, въздух и огън (топлина), които произлизат от гръцко време и са основа на природолечението и учението за темпераментите? Дали китайските «фази на преобразуването» са идентични с «метаморфозата», космическите противоположности ин и янг са идентични с «полярността» или пък спомената жизнена сила «чи» – с жизнените сили в човека? От тези няколко примера виждаме, че в тази област трябва да се направят още много изследвания. Макар между китайската и антропософската медицина да има прилика и някои изказвания да си съответстват, то базата и подходът на познанието е основно различен. По-нататък ще разгледаме това.

Едно обаче свързва всички тези холистични медицински идеи: те поставят човека отново в неговата универсална взаимовръзка с Космоса и природата и се опитват, изхождащи от определен човешки първообраз, чрез естествени лечебни мерки отново да го направят «heil – здрав, цял, излекуван, спасен» тогава, когато чрез болестта е изпаднал от цялото. Всички лечебни мерки имат за цел да лекуват физическото тяло и душевността и особено в антропософски ориентираната медицина редом с медикаментозните и художествените терапии да му дадат духовни познания за себе си и за света. При това е казано или неизказано важното трето между полярностите, или между ин и янг, то е

<sup>79</sup> От Рут Йенсен: *Сърцето е една маймуна. Битие и истина в разбирането на културите на Китай и Запада*, Шафхаузен 1997 г.



да се създаде и посочи нещо ново, свързващо, хармонично, отговарящо физиологично на ритъма и да се направи опит да се осъществи хармонизирането на жизнените и душевните сили и контакта между лекар и пациент, за да се породи нещо, което на това място бихме желали да наречем «христово».

При посещението на една аюрведическа клиника в Шри Ланка преди няколко години, осъзнах колко едностранчива в лечебните си мерки е понякога нашата западна медицина, която за съжаление често приравнява «лекуването» с изчезването на болестните симптоми. При сбогуването запитах главния лекар дали може да ми изложи накратко принципите на аюрведическата медицина. Той ми обясни, че всъщност има три стълба, на които се опира тази медицина:

1. промяната на съзнанието и оттам вътрешната нагласа спрямо живота
2. промяната на храненето в смисъла на определена диета
3. съответното лечебно средство от природата.

Всички три са необходими, за да се извърши обстойно лечение.

На това място ще се опитам да скицирам основните принципи на природолечението, хомеопатията, китайската и антропософската медицина със съзнанието, че поради краткото изложение всичко ще бъде извънредно повърхностно.

Природолечението ни е най-много познато още от детството. Традиционните лечебни билки като маточината, лайката, копривата или пелинът са ни помагали при много неразположения по време на живота. Безспорно се признават постът, определени диети, компреси за изпотяване, пургативни средства, но особено прилагането на четирите елемента, които срещаме в природата и в човека, понеже от хилядолетия са се наложили емпирично. Вярвам, че не е необходимо да изтъквам предимствата на лечебната кал, глината, минералните бани, бани на краката, кислорода, въглената киселина и разнообраз-

ните приложения на топлината, само за да спомена някои от тях. «Лекарят помага, природата лекува» е познатият лийтмотив на природолечението. Основната идея е, че организмът трябва да се импулсира, да активира собствените си лечебни сили с мерките за отвеждане и изхвърляне. Между природата и организма трябва да има тайна обща връзка, за да могат лекарствата изобщо да въздействат на съответните органи.

Хомеопатията също употребява лекарства от трите природни царства, но по начин, който далеч надхвърля субстанциалната употреба на природолечението, като тя потенцира и динамизира естествените субстанции и в смисъла на Ханеман, основателя на хомеопатията, ги «одухотворява». Би могло също да се каже: Намиращата се в материята енергия се освобождава, като чрез процеса на хомеопатизирането тя постепенно сваля материалното си облекло. За да разберем това, можем да си представим магнитно желязо, от което постепенно отстраняваме желязото, а магнитната енергия я съхраняваме в определен медиум.

Чрез изпитването на лекарства върху човека, при което се създават леки симптоми на отравяне чрез някои субстанции, хомеопатията притежава невероятно диференцирано съкровище от симптоми. При болест съответното лекарство може да се приложи в хомеопатично потенциране. В идеален случай картината на отравянето, съответно картината на лекарството в неговите ключови симптоми се «покриват» със съответната болестна картина. Нормалното ужилване от пчела или оса вече е естествено изпитване на лекарство върху здрав човек. То причинява известни симптоми, които, ако се появят при някоя болест, се лекуват с потенцирана пчелна отрова (Apis). Затова хомеопатичният основен принцип е: Подобното лекува подобното, като се активират собствените лечебни сили на организма. Лекарят може да се учи от хомеопатията как абстрактните означения на болестите се превръщат във «физиономия на болестта» и с това в индивидуална болест. Стомашната язва тогава не е повече равна на стомашна язва, мигрената – на мигрена. Какво

обикновено хрумва на лекаря освен болкоуспокояващи средства, когато страдащ от мигрена пациент дойде при него? Ако някой желае да лекува причинно, трябва да вземе насериозно цялата симптоматика на мигрената, за да намери подходящите средства – как са се появили болките, локализацията, връзката с други симптоми, било менструация, запек, повръщане, левичарство или десничарство, психическа нагласа и конституция. Естествено при остри симптоми не се казва нищо срещу болкоуспокояващите лекарства, но съмнителното е, дали въздействието е равнозначно на излекуването. Анонимният болен се превръща чрез хомеопатията в конкретен индивидуален човек със симптоми, които се отнасят до неговата болест.

Лично аз дължа твърде много на хомеопатията. Не само на великолепното съкровище от лекарства и интереса към природата, но и на абсолютната необходимост по-точно да се пита и да се наблюдава, и по-добре да се разбират взаимовръзките, когато се изхожда от болестните картини. Много добре си спомням моето първо успешно прилагане на хомеопатично потенциалната змийска отрова *Lachesis* при едно тежко възпаление (*Phlegmone*), което изглеждаше синьо-червено, докато всички бяха на мнение да се предпишат антибиотици. От страна на аспекта на бактериите, сигурно е правилно, но синьо-червеното е кардинален симптом на лахезиса и успехът беше изумителен! И въпреки всичко винаги ми липсваше нещо в хомеопатията. Само изучаването наизуст на симптомите никога не ме е задоволявало, аз исках да знам защо и как изобщо действа едно «нематериално» средство и каква е връзката на трите природни царства с човека. Този отговор го намерих в антропософската медицина. Трябваше да си поставя същевременно въпроса дали поради замърсяването на природната среда, едностранчивото хранене, прекаленото прилагане на електричеството, душевното натоварване и липсата на движение днес не би трябвало да се приложат и допълнителни лечебни методи, понеже душевните и жизнените сили, поне в нашия цивилизован живот, все повече се втвърдяват и затова лечението трябва да означава нещо

различно от преди повече от 200 години. Не са ли нужни много повече усилия от страна на лекаря и пациента, за да се стигне до повече външна и вътрешна активност и така да се спасим от «душевното кино»?

Какви са основните принципи на традиционната китайска медицина, от която на Запад е позната най-много акупунктурата?

Докато възгледите на нашата естествена наука се опират главно върху микроскопирането и анализирането, за да разберат причинните следствия, възгледите на китайската медицина са «макроскопични» и почиват върху разбирането на природата и Универсума и лежащите в основата им закономерности. Едва това довежда китайския лекар в състоянието да разбере болестта като дисхармония и отклонение от тези универсални закони и да ги превърне в хармония, като отново приведе в равновесие противоположностите ин и янг. Който се научи отново да следва универсалните закони (тао = път), според китайското схващане ще бъде възнаграден с дълъг живот, щастие и здраве.

Китайската теория за ин и янг е диалектическа логика, която обяснява моментните отношения, образеца и измененията в организма, но не както западните възгледи – причините, които най-често произхождат от миналото. От китайската перспектива истината на нещата им е вътрешно присъща, свойствена, от нашата гледна точка при феномените винаги има нещо отзад, т.е. трансцендентност. За китайския лекар знанието е желание за разбиране на взаимните отношения и образец вътре във взаимодействието на ин и ян. Знаците и симптомите на тялото и душата се събират заедно, за да се види какво се случва в момента. «Западната медицина трябва да търси някакъв патологичен механизъм зад булото от симптоми и поради това се нуждае от теория, която надхвърля ситуацията лекар-пациент и посяга към допълнителни сведения. Китайският лекар рядко поглежда по-далеко от самия пациент; теорията е необходима само за насочване на възприятието.»<sup>80</sup>

<sup>80</sup> Тед Й. Капчук: *Великата книга на китайската медицина.*

Диагнозата в западната медицина означава точно количествено описание на една възможно ограничена област, за да се достигне до една-единствена причина. Китайският лекар наблюдава общите физиологични и психологични процеси. Всички стоящи на разположение информации, включително симптомите и другите характеристики се събират, докато се опознае нещо, което китайците наричат «образ на дисхармонията». Този образ описва ситуацията на липса на равновесие при съответния пациент. Този начин на диагностика не води до специална изолирана болест или до точните причини, а дава едно почти поетично, но много годно за използване описание на болестното състояние. Китайският лекар се интересува повече от отношението на X към Y в определено време, а не въпросът кой X причинява Y. Общата фигурация на дисхармоничния образец представлява рамката за съответното лечение, което с най-различни мерки се опитва да възстанови отново хармонията в индивида.

Чрез «теорията» за ин и ян в отношението към отделните телесни процеси и органи китайският лекар е в състояние да познае дисхармоничния образ и съответно да го лекува.

От личен опит с китайските лекари мога да кажа, че за тях миналото или дадената биографична ситуация на пациента с неговата душевна проблематика не играе значителна роля при лечението. Не бих могъл например да си представя един биографичен съветник в Китай. Азът на човека там изглежда като изключен. Едва сме се намерили пред един такъв лекар и искаме да му разкажем нещо за себе си, вече трябва да му покажем езика, а докато се огледаме, ръката на лекаря посяга към пулса и след малко въпроси човек се вижда лежащ на леглото, набоден с игли – казаното естествено не дава оценка на тази медицина, а поставя въпроса, дали за западния манталитет тя може да означава спасение от медицинската мизерия на днешното време.

Впечатлително е как се действа от моментната симптома-

---

*Медицината за ин и ян в теорията и практиката*, Мюнхен 2001 г.

тика и само се гледа как отделните части стоят в екзистенциална зависимост спрямо целия миров организъм. Вярвам, че това има предвид и Рудолф Щайнер, когато говори, че китайците могат да се пренесат вътре в предметите, без да излагат никакви «трансцендентални» теории, които само опетняват непредубеденото мнение. В това отношение хомеопатията и антропософското схващане всъщност имат нещо общо, когато говорят за «физиономия на болестта» или за една «идеална болестна организация», но те питат и какво стои «отзад». Много повече от хомеопатията като чисто емпирична медицина китайската и антропософската медицина се разбират като система, в която присъщите на света и човека «отделни части» имат вътрешни взаимовръзки, които трябва да се прозрат и обединят чрез всеобхватни идеи.

Като пример искам да опиша китайския възглед за черния дроб като функция, а не само като анатомичен орган. Защото китайската медицина дефинира един орган на първо място не чрез физическата му структура, а чрез асоциираните с него функции.

Черният дроб се причислява към небесната посока Изток, където жизнената енергия на Слънцето първа се показва на хоризонта. Като орган на жизнеността той се асоциира с пролетта и зеления цвят, т.е. с растежа и избуяването. Той е активен сутрин, когато човекът притежава още неизразходваната енергия от нощта. Негов елемент е «дървото», което едновременно представлява течащите сокове и стабилността. Съответната планета е Юпитер, както е също и в антропософската медицина. От природните елементи въздухът е този, който привежда водата в движение и съответният вкус е «кисело», като регулираща водата и оживяваща сила. «Отворът» на черния дроб към света са очите, сълзите – т.е. водното – и силата на виждането. От функцията на черния дроб се влияят сухожилията, т.е. наченките, зачатъкът на мускулите, и с това те повлияват мускулната динамика. Съответното душевно настроение е гневът, бурната възбуда.

Как стои въпросът с полярностите ин и ян, на които се

подчиняват всички органи и техните функции и които се манифестират в топлината и студа, изграждането и разграждането, пълнотата и липсата на енергия?

«Ин» в своето първоначално значение означава «сенчестата страна на един хълм» и се асоциира с понятия като женски, Луна, мрак, нощ, вода, негативна чи-енергия и също с получаване.

«Ян» означава «слънчевата страна на хълма» и същността му е мъжка, Слънце, светлина, позитивна чи-енергия, небе, огън и творческа сила.

Също и в западната медицина се познават противоположности в организма, които наричаме вени и артерии, симпатикус и парасимпатикус, топлина и студ, или в антропософската медицина полярностите нерв и кръв, изграждане и разграждане, възпаление и склероза.

Как можем да си представим въздействието на акупунктурата, която подобно на хомеопатията работи с най-фините енергии, но като външно приложение през кожно-нервната сетивна система?

От съвременни изследвания знаем, че на съответните акупунктурни точки нерви и капилари се намират повече на повърхността на кожата и при убождането в организма се отделят хормони като ендоморфини и кортизон. Че в определени области върху кожата се отразяват вътрешните органи, т.е. в така наречените рефлексни или зони на Хед, е познато и на Запад. Чрез убождането се предизвиква малък шок на съответните точки, който довежда схващанията до разпускане и с това енергията може отново да протича правилно. Който някога се е подложил на акупунктурно лечение на цялото тяло или на ушна акупунктура, може непосредствено да разбере това.

На това място се посочва едно интересно изследване, чрез което при три групи пациенти с болки се сравняват класическата китайска акупунктура, обичайните стандартни методи като болкоуспокояващи медикаменти, лечебна гимнастика

и масажи.<sup>81</sup> Методът се тества върху голям брой пациенти с хронични болки на гръбначния стълб и артроза на колената. При това конвенционалните медицински терапии се оказват с 50% по-малко ефикасни от китайското лечение с акупунктура. Изумителното при тези резултати е, че при третата група пациенти е било приложено «привидно иглоубождане», т.е. не е била спазена класическата локализация на известните точки по меридианите, а убождането е било «малко встрани» и при това тези резултати са се оказали значително по-добри от конвенционално-медицинските, което естествено довежда до размисли и като следствие поражда въпросите за внушение, научност и проверимост.

Успехът при «убождането встрани» би могъл да лежи в това, че както в Китай, така и в школите за акупунктура в Корея и Япония се дават отклоняващи се от правилото точки. Затова от дълго време се прави опит да се постигне един вид задължително установяване на точките между отделните училища. Успехът при «неточното убождане» би могъл да е във връзка с това, че вместо класическата китайска точка, е била улучена японската или корейската точка.

Макар много загадки да остават неразрешени, не можем да останем при твърдението, че всичко е само «плацебо ефект». Ясно е, че при всяко убождане на кожата се отделят успокояващи болката вещества-посредници.

Всеки от нас положително е забелязал, че върху болката се оказва благоприятно влияние, макар и за кратко време, ако на друго случайно място се причини болка например чрез ощипване.

Както алопатичната медицина има своите неуспехи и много неща не са доказани научно, а се прилагат емпирично, така е и при китайската медицина и хомеопатията, като важни допълнителни и основаващи се на опита науки.

Но защо да не бъдем инспирирани от китайската медицина, дори да не я използваме по-щателно?

---

<sup>81</sup> Шпигел 44/2004 г.



Лично аз много съм я ползвал. Когато при някои пациенти се появяват локализирани възпаления, тумори или екземи, съм проследявал например протичането на съответния меридиан с въпроса, дали той няма да ми даде указания за съответния заболял орган. Спомням си една пациентка, която постоянно получаваше циреи по слепоочията и не се подобряваше от изпитаните хомеопатични средства. В китайската медицина меридианът на жлъчката преминава между другото именно през областта на слепоочията. За мен това беше основание да запитам за някои жлъчни симптоми, което преди това не бях направил. Изпитаната билка за жлъчката змийско мляко (*Chelidonium*) завинаги премахна външните симптоми. Дали невероятно горчивата билка на китайската медицина и нейните отчасти екзотични смеси (пелинът в сравнение с нея е сладкиш) са подходящи за всеки човек на Запад, остава да се провери.

Сигурно е обаче, че китайската гледна точка е учението за «дисхармоничните модели».

Лежащата в основата му идея е тази на «тъкан без тъкач». Самата тъкан е макрокосмосът, Универсумът, който според китайските възгледи не е създаден, а съществува въз основа на силата на своята най-вътрешна природа, т.е чрез постоянното разгръщане на силите ин и ян. Затова нито има някаква «истина» зад или над нещата и феномените, нито някакъв създател или първи инициатор. «Истината» може да се опише най-много поетично. Но това по чудесен начин! Истината за китайците е присъща на всички неща и е самият възприеман процес.

Виждаме колко много се различава в тази точка китайското и антропософското духовнонаучно схващане за Космоса и човека и колко много духовнонаучно разширената медицина отнася човека, природата и болестта към скритата духовност, която пронизва човека и света и може да бъде опозната чрез разширения познавателен процес.

Преди да опишем някои гледни точки на антропософски ориентираната медицина, бих искал с един пример още веднъж да разкажа за китайския възглед относно дадена болест като

например язва на стомаха.

В западното конвенционално медицинско схващане, след като се установи диагнозата, всички пациенти страдат от същата болест, именно язва на стомаха. В китайската медицина, както и в хомеопатията, съществена роля играе цялата конституция.

Китайският лекар например установява, че при един пациент болките се усилват при докосване, но се подобряват чрез прилагането на студен компрес. Пациентът поначало изглежда много здрав, има розов тен, дълбок плътен глас и агресивни черти в характера си. Той страда от запек, цветът на урината му е тъмножълт, езикът има мазен жълт налеп. Пулсът е «масивен» и по-скоро «напрегнат». Китайският лекар би предположил дисхармоничния модел «влажна топлина, която е нападнала далака».

При друг пациент със същата естественонаучна диагноза китайският лекар би си извадил съвсем друг извод въз основа на другата конституция, съответно би констатирал друг дисхармоничен модел. Защото този пациент е слаб, тенът му е по-скоро бледен, бузите червеникави, дланите потни, изпитва силна жажда и безсъние, когато е нервен. Езикът му е сух, без налепи, пулсът «деликатен» и малко бърз. Китайският лекар би означил това като «недостатъчна ин», което уврежда стомаха. С това само искам да демонстрирам колко много човек трябва да се вживее в китайския начин на мислене, за да разбере и си служи с всичко това.

Нека да преминем към някои основни принципи на духовнонаучно разширената медицина, основана от Рудолф Щайнер заедно с лекари специалисти.

Антропософски разширената медицина, която по никакъв начин не стои в опозиция с конвенционалната медицина – защото лекарите, които я практикуват, всички без изключение, са преминали през днешното съвременно университетско медицинско обучение, – се базира на духовните изследвания на Рудолф Щайнер, които са изложени в много познавателно-теоретични и медицинско-антропософски лекции и произведения. Една

от главните идеи на Р. Щайнер за разбирането на физическата, душевната и духовната организация на здравия и болния човек е «тричленността» на организма, която, според собствените му думи, е изследвал повече от 30 години. Някои аспекти бяха вече посочени в течение на изложението. Изучаването на тричленността представлява основата за разбирането на процесите в горния, средния и долния човек с тяхната хармония и дисхармония, за да може тя в даден случай да се приведе отново в равновесие с подходящите терапевтични мерки. Ако даден така наречен нервно-сетивен процес е прекалено преобладаващ – виждаме, че и тук не става въпрос само за анатомични структури, а за функции, – се пораждат болестни процеси, които клонят към склерозирание, така наречените «студени» болести. Преобладава ли обаче вещественообменната дейност с нейната тенденция за разтваряне, се пораждат разнообразни възпаления. Затова от някои съвременни патолози «възпаленията» често се означават като «парентерално смилане» или като «усилена храносмилателна дейност на погрешното място». Оттук се вижда интересната полярност от възпаление и склероза, съответно образуване на тумор. Температурата е «враг» на всякакви втвърдяващи и ракови тенденции в организма. Появяващите се при възпалението «причинители» не са всъщност истински «причинители», а най-много индикатори, които се хранят от вече предварително разпадащата се среда и естествено могат да причинят вторични увреждания.

Опирайки се на китайското схващане за болестта, и тук бихме могли да говорим за «дисхармоничен модел», защото се касае за полярностите «горен и долен човек», които излизат извън функционалното равновесие и чрез подходящите мерки трябва да се приведат до ново равновесие. При това в антропософската медицина, за разлика от китайската, превъзхождаща роля играе третото, ритмичната система, чак до педагогическите мерки. Въз основа на идеята за тричленността получаваме и разширено разбиране за различните други медицински приложения, като слагането на вендузи, терапия със скъпоценни

камъни, баховите есенции или хомеопатично потенцираните лекарства. С определени външни процедури – компреси, бани, цветове, акупунктура, масажи, етерични масла – се насочваме към нервно-сетивната система, с подкожните или интравенозните инжекции – към ритмичната система на кръвта, а с вътрешно приетите медикаменти или двигателни упражнения – към двигателно-веществообменната система.

Различните хомеопатични степени на потенциране също могат да станат разбираеми, като при акутните, острите болести се работи с ниски потенциции или първични тинктури върху веществообмяната, със средните потенциции се навлиза в ритмичната система, където се срещат жизнените и душевните сили, а с високите потенциции се достига нервно-сетивната организация, което важи особено за хроничните или физическите болести.

В този космически основен ред на тричленността играят роля така наречените четири същности на човека, от които се конституира индивидуалният физически, душевен и духовен човек – физическо тяло, жизнено или етерно тяло, душевно или астрално тяло и като духовен член – азът, вечната сърцевина на човека, наречен също ентелехия. За да се разбере нейната същност и дейност в природата и в човешкото царство, е пожизнена задача в мисловната и наблюдателната дейност на антропософския лекар. Погледнато от страна на тялото, тези четири човешки същности действат върху минералните структури (физическото тяло), порядъка на жизнените процеси като регенерация и растеж в жлезите и лимфата (жизненото или етерното тяло), върху съзнателните и несъзнателните нервни структури като материална основа на душевния ни живот (асстралното тяло) и в дейността на кръвта, като носител на аза. Да се разберат взаимодействията им във функциите на отделните органи и в душевността и да се наблюдават във връзката им с природните субстанции и фармацевтичните процеси, е един от главните акценти на антропософската «диагноза на съставните същности». Така жизненото или етерното тяло е затворена в себе си цялост, действаща не само в изграждащо-регенера-

тивните процеси особено през нощта, но също и в дейността на паметта, която е зависима от стоящите ѝ на разположение жизнени сили и в която също както в тялото се опазват структури от «разпадане», т.е. забравяне. И както в регенерацията има телесно спомняне, така има такова и в душевността. При смъртта това жизнено тяло излиза от тялото, което се разлага на химичните си елементи.

За един пациент, който е блед, притежава слаба регенерационна сила, слаба памет, трудно резорбира храната, сутрин се събужда уморен, липсва му топлина, разболява се или се заразява при всяка възможност, следователно страда от душевна и органична липса на жизненост, антропософският лекар би казал, че той страда от етерна слабост, която естествено може да произлиза от душевността.

От тази гледна точка за тричленността и четиричленността се получават интересни връзки към природните царства. Ние откриваме тричленност и в растителния свят, който е най-чист израз на жизнените сили в ритмичната връзка с Космоса. Тя се вижда във функционалната закономерност на цвят, листа и корени, които обаче стоят в противоположно съотношение към човека: цветовете са във връзка с веществообмяната, листата и стъблата с ритмичните функции и корените с нервно-сетивната област. Рационалното хомеопатично прилагане произхожда от тези три области: например корените от арника се употребяват при наранявания на главата, корените на дивата тиква (*Bryonia alba L.*) – при задръствания, застои, корените на аира при рахит, т.е. формообразуващо, цветове като лайка, липа, бъз, кралицата на нощта (*Cactus grandiflorus*) действат благоприятно на веществообменния процес например при сърцето, или огромните листа на *чобанката* (*Petasites*) действат на белия дроб. Естествено това не бива да се разбира като мъртва понятийна схема, понеже са възможни много комбинации и в някои отношения е важен и съставът на веществата в растенията.

Така човекът отново ще стане една микроскопична сигнатура в Макрокосмоса, една мисъл, която ни е позната от

Хилдегард фон Бинген и Парацелз. Макар винаги да се появяват прилики, когато става въпрос за архетипно познание от древната мъдрост, антропософският път на духовно изследване трябва да се разбира като разширение на мисленето в живота на чувствата и волята.

В своя първи курс за лекари в 1920 г. Рудолф Щайнер започва например с полярността, в която той показва «съответствия» между кашлица (бял дроб) и диария (черва), едно от съответствията, съответно «ориентировките», както ги познаваме и в китайската медицина, откъдето обаче Щайнер не ги взема.<sup>82</sup> Сърцето като орган на ритъма лежи като посредник между тях.

Антропософският лекар изхожда от екзактната феноменология на тялото и природните процеси, т.е. точното наблюдение, и през видимия порядък на симптомите се стреми да схване вътрешната дейност на жизненото и душеното тяло и аза. Този процес на познанието се нарича от Щайнер «интуитивен», понеже той обхваща цялата душевна и духовна област, а именно областта на чувствата и волята.<sup>83</sup>

При това според Р. Щайнер вътрешното възприемане на човека, пълното «потопяне» в собствения аз, е «пример» за интуитивното познание.<sup>84</sup> Така образите в света, към които при-

---

<sup>82</sup> Рудолф Щайнер: Събр. съч. 312, *Духовната наука и медицината*. 20 лекции, държани на 21.03. до 09.04.1920 г. пред лекари и студенти по медицина, изд. Дорнах 1985 г.

<sup>83</sup> Виж също Фолкер Финтелман: *Интуитивна медицина. Въведение в антропософски разширената медицина*, 3-то изд., Щутгарт 1995 г.

<sup>84</sup> Интуицията не е онова тривиално нещо, което обикновено днес се разбира под това име, когато някой мисли, че може да познае нещо чрез едно смътно чувство, това е просто злоупотреба с тази дума. В школите на посветените думата интуиция се употребява за онази най-висша степен на съзнанието, при която душата става едно със съществата, отъждествява се със съществата, които познава, тя е във вътрешността на съществата. Въпреки че душата напълно запазва своята индивидуалност, тя се потопява и се слива с всички същества и неща, намиращи се в нейното зрително поле. Рудолф Щайнер

надлежат и болестните симптоми, не са самите предмети, а само външният израз, чрез който се проявява нещо определено. Едва когато същността на възприетия предмет сам заживее в душата на разглеждащия го човек, можем да говорим за «интуиция», истинското потъване вътре или идентифициране с обекта на наблюдението. Изказването на Рудолф Щайнер относно това е: «Възприемането на собствения <аз> е пример за всяко интуитивно познание. За да навлезе човек така в нещата, първо трябва да излезе извън себе си. Трябва да стане <самоотвержен, не егоистичен, безкористен>, за да се слее със <себето>, <аза> на едно друго същество.<sup>85</sup>

Как различно се свързва лекарят с едно растение, което месеци наред е изучавал и се е научил да го обича и на което може да разчита – като например чудесната арника, – отколкото с една химична формула, към която не принадлежи никакво възприятие и тя не означава нищо за него!

Чрез разказите за болести, които ни запознават с начина на разглеждането и препоръките на Рудолф Щайнер, са събрани и стоят на разположение на интересуващия и учещ се лекар сбор от импулси да свърже собствените наблюдения и терапевтични начини на лечение с духовнонаучните познания и да ги разбере в техните дълбоки измерения. Как например действат отделните субстанции върху свързаните свръхсетивни същности на човека и как човек може да разбере от симптомите къде и как започват да се проявяват духовните сили? В заключение ще цитирам един от «най-характерните случаи с пациенти» от медицинските публикации на Щайнер с лекарката Ита Вегман, който ми се струва подходящ, за да илюстрирам изложеното по-горе.

«Става въпрос за 26-годишна пациентка с извънредно лабилно общо състояние. При пациентката ясно се вижда, че частта на нейния организъм, която в нашата книга нарекохме астрално тяло, се намира в състояние на прекомерна дейност.

---

Събр. съч. 104, *Апокалипсисът на Йоан*, лекция 10. – Бел. пр.

<sup>85</sup> Рудолф Щайнер: Събр. съч. 12, *Степени на висшето познание* (1910), 7-мо изд., Дорнах 1993 г.

Вижда се, че астралното тяло само слабо се владее от азовата организация. Когато пациентката се готви да извърши някаква работа, астралното тяло веднага започва да се вълнува. Азовата организация се опитва да се прояви, но постоянно бива отблъсквана. Това причинява повишаване на температурата. Правилната храносмилателна дейност на човека в най-висока степен е зависима от нормалната азова организация. Безсилието на тази азова организация се проявява при пациентката в упорит запек. Следствие на нарушената храносмилателна дейност са подобни на мигрената състояния и повръщане. В състояние на сън се показва, че безсилната азова организация предизвиква недостатъчна органическа дейност от долу нагоре и уврежда дишането. Следствието от това по време на сън е прекомерното натрупване в организма на въглероден диоксид, което органично се проявява чрез сърцебиене при събуждането, а психически – чрез чувството на страх и викове. Изследването на тялото не можа да покаже нищо друго освен недостатъчност на силите, които осъществяват редовната връзка на астралното, етерното и физическото тяло. Извънредната дейност на астралното тяло предизвиква недостатъчно навлизане на силите му във физическото и етерното тяло. Поради това те изостават в развитието си по време на растежа и са много нежни. При прегледа това се показва чрез факта, че пациентката имаше нежно, слабовато тяло и се оплакваше от чести болки в гърба. Те се пораждат тогава, когато именно азовата организация трябва да се прояви най-силно в дейността на гръбначния мозък. Пациентката говори и за много сънища. Това е следствие от факта, че астралното тяло разгръща прекомерна собствена дейност, когато в съня то е отделено от физическото и етерното тяло. Трябваше да се усили азовата организация и да се потисне дейността на астралното тяло. Първото се постига, когато се избере лекарство, което може да подсили отслабващото действие на азовата организация в храносмилателния тракт. Такова лечебно средство имаме в медта (*Cuprum*). Приложим ли я под формата на компрес върху слабините, медта (*Cuprum*) ще действа, като усилюва недоста-



тъчно произлизащата от азовата организация топлина. Това се забелязва от отслабващата абнормна сърдечна дейност и изчезването на страха. Прекомерната дейност на астралното тяло се преодолява чрез най-малките дози олово (високи потенции), приети вътрешно. Оловото свива астралното тяло и събужда в него сили, чрез които то се свързва по-тясно с физическото и етерното тяло. (Оловното отравяне се състои в прекалено силното свързване на астралното с етерното и физическото тяло, така че те са подложени на прекалено засилено разграждане.) При това лечение пациентката видимо се възстанови. Лабилното състояние отстъпи пред известна вътрешна стабилност и сигурност. Разпокъсаното душевно състояние се смени с вътрешно доволство. Запекът и болките в гърба изчезнаха, мигреноподобните състояния и главоболието също. Пациентката отново възвърна своята работоспособност.»<sup>86</sup>

---

<sup>86</sup> Рудолф Щайнер и Ита Вегман: Събр. съч. 27, *За разширение на лечебното изкуство според духовнонаучните познания* (1925), 7-мо изд. Дорнах 1991 г.

## СЪБРАНО ПО ПЪТЯ

«Сърцето в човека представлява горещината или елементът огън и е също горещина, защото горещината на цялото тяло произлиза от сърцето. Бледността представлява елементът въздух, а въздухът господства също вътре. Към черния дроб принадлежи елементът вода и той е вода, защото от черния дроб произлиза кръвта на цялото тяло и на всички членове, черният дроб е майка на кръвта.

Белите дробове са Земята и са от същото качество.

И Земята нямаше да носи плодове, нямаше да се намира никакъв метал в нея, нито злато, нито сребро, мед, желязо и камъни, ако звездите не действаха в нея. Не би расла и никаква тревица от нея, без влиянието на звездите. Главата означава небето; с кръвоносните съдове и силовите потоци тя е израснала върху тялото и всичките сили от главата и мозъка протичат в тялото и в кръвоносните съдове на плътта.

Виж, човекът има жлъчка, това е отрова, и той не може да живее без жлъчката; защото жлъчката задвижва сидеричните духове, прави ги радостни, триумфиращи или засмени, защото тя е извор на радостта. Както обаче тя се възпламенява в един елемент, така унищожава целия човек, защото гневът в сидеричните духове идва от жлъчката.

Това е: когато жлъчката се издигне и стигне до сърцето, тя разпалва елемента огън и огънят разпалва сидеричните духове, които властват в кръвта и кръвоносните съдове върху елемента вода; тогава цялото тяло трепери от гняв и от отровата на жлъчката. Точно същият извор има и радостта и тя е от същата субстанция като гнева. Това е: ако жлъчката се възпламени в любвеобилно или сладко качество, в това, което човекът обича, цялото тяло трепти от радост, от която сидеричните духове понякога също се заразяват, когато жлъчката много се възвиси и се разпали по сладък начин.»<sup>87</sup>

---

<sup>87</sup> Яков Бьоме: *Във времето на лилията. От произведенията на християнския мистик*. Избрано от Герхард Вер, Мюнхен 1998 г.

«Също както лекарите, които винаги взимат под закрилата си болните и се грижат за тях, трябва да знаем какво представляват човекът, животът и здравето и по какъв начин равновесието, хармонията на частите ги съхраняват, а неравновесието ги разрушава; така всеки, който притежава добро знание за тези елементи, може по-добре да помогне от някой, който не притежава такова знание... Също и за повредената катедрала е необходимо архитектът-лекар да разбира какво представлява една сграда и въз основа на какви принципи се опира коректно построената сграда, откъде произлизат принципите и на колко части те могат да се разделят, и кои са причините, които държат здраво сградата, правят я трайна и каква е природата на тежестта и потенциата на силата, и по какъв начин тя може да се свърже и събере, и с какви действия те могат заедно да доведат до резултати. Който познава горе изброените неща, ще ви представи творението така, че да сте доволни.»<sup>88</sup>

«Всяка дейност трябва да се упражнява чрез движение.  
Опознаване и желаене са две човешки дейности.

Различаване, преценяване и съветване са човешки действия.

Нашето тяло е подчинено на небето, а небето е подчинено на духа.»<sup>89</sup>

«След като месеци наред се съобразявах само с духа, тялото, което не можеше вече да издържа това състояние, взе крайни мерки, за да отстоява правата си: аз сериозно се разболях... По свой начин това не беше безинтересно време. Особено усещане е да се чувстваш не толкова действащо лице, колкото сцена, поле, на което микробите водят своите битки. И тогава, в моменти на

---

<sup>88</sup> Леонардо да Винчи: *Codex Atlanticus*. От: Михаел Вите: *Леонардо да Винчи. Първият учен*, Берлин 2004 г.

<sup>89</sup> Леонардо да Винчи: *Философски дневници*. Събрано и издадено от Джузепе Замбони, Хамбург 1958 г.

физическа слабост се изживяват физически размествания, които за мен като разнообразие не са нежелани. По време на болестта се появяват черти на моя характер, които обикновено остават скрити; женственият аспект печели надмощие, така че светът се появява в друга, лично по-приятелска светлина. В такова време съм без воля, без желаниа и си спомням обикновените си, често насилствено изразяващи се стремежи с онази смешна симпатия, с която неразбиращата амбиция на мъжа гледа към жената.

Сега оздравявам и винаги интензивно се наслаждавам на това състояние. Иначе чувствам тялото си като нещо чуждо, придадено към духа като исконна материя, без вътрешна връзка с мен самия. Сега духът се държи съвсем пасивно, докато регенериращите физически сили са още по-усърдни, а центрираното в тялото съзнание изпитва щастливото чувство на трайната продуктивност.

Вероятно така изглежда чувството на щастие на малкото дете. Възрастният познава състояния на подобно доволство само по време на телесна слабост, и то в толкова по-слаба степен, колкото повече той е духовен човек. Теоретично-нормалното психофизическо равновесие, когато центърът на съзнанието се намира по средата между физиката и психиката, така че двете наистина се проявяват в същата степен и смисъл, не е нормално за нас и не може и да бъде. Нека телесният и духовният живот да принадлежат на още по-различни равнища – една е енергията, която се изразходва в двете сфери и когато тя трябва да изпълнява най-големите изисквания в едната сфера, трябва съответно да изостави другата...

Да, приятно е да съществуващ понякога чисто физически, да не правиш нищо, а да оставиш нещата да се случват сами. Такива периоди означават и естествена реакция насреща на периоди с повишена духовност...

Затова този, който иска да направи нещо тук, на Земята, никога не бива да насилва природата, но нейният нормален път не върви направо, а в спираловидна форма. Редуването на различните слоеве на съзнанието, ритмичната смяна на интересите

е в същия смисъл необходима и благотворна, както редуването на сън и будност. Отдавна съм се отучил да страдам от периоди на депресия и да се възмуствам от времената на оглупяване: Знам, че временното оглупяване всъщност е предпоставка за бъдещо просветление.»<sup>90</sup>

«На 13 декември 1795 г. Виланд получава покана да посети Гьоте. Но понеже на следващата нощ Виланд вдига висока температура, трябва да откаже посещението.

Гьоте му изпраща като лекарство желиран гъши черен дроб.

На 16-ти декември Виланд му благодари с думите:

Мили братко,

Когато вчера пристигна твоето вкусно лекарство, току-що бях се съвзел от силната треска, която внезапно ме нападна в нощта към понеделник. Въпреки че, както знаеш, вярвам на всичко, което идва от теб, аз доста се усъмних, че гъшият дроб е много благоприятно лекарство в моя специфичен случай. Но моят Ескулап (Виландовият лекар д-р Хушке – бел. авт.), който току-що бе дошъл, се прекръсти, когато чу, че си ми изпратил гъши дроб, за да ме избавиш от неразположението, каквото и да е то. Тук, каза той, трябва да е налице или покушение срещу моя живот (което не може да се предполага), или е *ignotantia vincibilis* (лесно побеждаващо незнание – бел. авт.) от най-високо качество..., или *tertium quoddam* (или нещо трето – бел. авт.), което лежи извън границите на факултета и е недостижимо за него.

Между другото силната температурна буря премина без особени последствия и аз чакам (ако твоето лекарство издържи толкова дълго) само докато стомахът ми отново дойде в *integrum restituiert* (възстановяване на предишното състояние – бел. авт.),

---

<sup>90</sup> Граф Херман Кайзерлинг: *Дневник за пътешествията на един философ. Най-късият път към самия себе си води около света.* Втори том, Дармщадт 1921 г.

напук на всички факултети да го изям за твое здраве, ако ще и с известна опасност за моето. Сбогом.»<sup>91</sup>

«Пушенето», казва Гъоте, «оглупява, прави човека неспособен да мисли и твори стихове. То е само за безделници, за хора, които скучаят, които проспиват една трета от живота си, друга трета прахосват с ядене, пиене и други необходими или излишни неща, а след това не знаят, макар че винаги казват *vita brevis* (животът е твърде къс), какво да направят с последната трета. За такива мързеловци приятното общуване с лулата и доволният поглед към облачето пушек, което изпускат, е остроумно забавление, понеже им помага да убият часовете. Към пушенето принадлежи и пиенето на бира, за да се охладят сгорещените гърла. Бирата сгъстява кръвта и същевременно усилва опиянението от наркотичния тютюнев дим. Така нервите се притъпяват и кръвта се сгъстява до стагнация. Ако продължава така, както изглежда, след две до три поколения ще се види какво са направили от Германия тези бирени стомаси и пушещи гамени. Това първо ще се забележи от бездуховността, осакатяването и нищетата на нашата литература и тези хлапаци въпреки това ще се възхищават на тази мизерия. А колко струва този ужас! Вече 25 милиона талера се изпаряват в Германия с тютюневото опиянение. Сумата може да стигне до 40, 50, 60 милиона. И никой гладуващ няма да бъде заситен, никой гол няма да бъде облечен.

А колко неща биха могли да се направят с парите! Но в пушенето лежи брутална неучтивост, нахално безсърдечие. Пушачите замърсяват въздуха надлъж и нашир и задушават всеки уважаван човек, който не може да направи нищо за своята защита. Кой може да влезе в стаята на някой пушач, без да му стане лошо? Кой може да остане вътре, без да се задуши?»<sup>92</sup>

---

<sup>91</sup> *Да развличат е първото задължение на музите. Истории и анекдоти за Христоф Мартин Виланд.* Събрани и издадени от Егон Фрайтаг, Йена 2001 г.

<sup>92</sup> Хайнрих Луден: *Ретроспективен поглед в моя живот 1847 г.*

«Забулването с външния образ скрива вътрешните органи. Тези вътрешни органи ги изучаваме във физиологията и биологията според тяхното изграждане и структура. Ние не можем да го правим другояче, когато първоначално се движим по повърхността на постигнатото естествено изследване през по-новото време. Но в действителност белите дробове, стомахът, сърцето, черният дроб, бъбреците, всички органи на човека не са това, което се представя пред погледа, когато този поглед ги разглежда в техния отделен образ с техните, бих казал, главно спокойни структури, особено спокойни за човешкото сетивно възприемане. Не, тези органи само имитират такъв образ, защото в живия човек отделните органи се намират в непрекъснато живо движение. Те съвсем не са спокойно оформени органи, те са живи процеси и всъщност не би трябвало изобщо да говорим за бели дробове, сърце, бъбреци, черен дроб. Би трябвало да говорим за процес на сърцето, за сбор от сърдечни процеси, сбор от белодробни процеси, бъбречни процеси; защото каквото се разиграва там, е непрекъснатата метаморфоза, протичаща в такава изолация, че за външното наблюдение цялото да изглежда като една фигура. Да се проникне от наблюдението на тази фигура, която разкрива само външното, към това, което е жив процес, към това, което всъщност във всеки момент става нещо друго в тези органи, към това, което прави жизнен процес от тези органи, не можем да го направим с дейността на сетивата, а с раздвиженото вътрешно съзерцание, което е в основата на имагинативното познание...

Хората вярват, че могат да победят материализма, като изоставят целият свят на материята да си стои навън, да се сбогуват в духа си с нея и да се издигнат само в нещо духовно, абстрактно, в някакъв въздушен замък, в който да мистицират, да се държат така, че да смятат материалния живот за нещо нисше, над което трябва да се издигнат...

Това, към което науката за духа се стреми, е с духа, с който  
От: *Гьоте и медицината. Самосвидетелства и документи*. Изд. от Манфред Венцел, Франкфур/Майн 1992 г.

сме се проникнали, да се потопим, да вникнем навсякъде, да кажем как живее духовността, духовната същност във всеки отделен орган на човека, каква е мъдростта на белите дробове, черния дроб, сърцето, стомаха и т.н., прозряна духовно, как духът и душата проникват целия човешки организъм, да осветлим с духа всяка отделна клетка така, че да не остане нищо, което да не е осветено със светлината на духа. Тогава, от една страна, нямаме никаква материя, а от друга – и абстрактен дух; тогава се е сляло в единство това, което, от една страна, е абстрактен дух, а от друга – абстрактна материя.»<sup>93</sup>

«Така е, че само мъката от нещо ни дава възможност да забележим, да разберем и анализираме неговото устройство, което иначе изобщо не бихме опознали. Дали някой човек, който всяка вечер пада като умрял в леглото си и до събуждането си нищо не усеща, някога би се замислил да направи, ако не големи открития, то поне малки наблюдения над съня? Той почти не знае дали спи. Малко безсъние не е без полза, за да оценим правилно съня и да просветлим малко неговия мрак. Безпроблемната памет не е голям импулсатор за разбирането и изследването на феномените на паметта.»<sup>94</sup>

«Идеите са заместител на страданията; в момента, когато те се превърнат в идеи, изгубват част от увреждащото си въздействие върху нашето сърце.»<sup>95</sup>

«Ако страданието е зло, тогава коя част от твоето същество засяга? Ако е за тялото, нека то да се оплаче, ако е за духа, на

---

<sup>93</sup> Рудолф Щайнер: Събр. съч. 78, *Антропософията – корените на нейното познание и нейните приноси към живота*, Щутгарт (1921), лекция от 06.09.1921 г., 3-то изд. Дорнах 1986 г.

<sup>94</sup> Марсел Пруст: *Търсене на изгубеното време*. От: Alain den Botton: *Как Пруст може да промени живота ви. Въведение*, Франкфурт/Майн, 2000 г.

<sup>95</sup> Виж бел. 89.



него му е дадена силата да сдържи възбудата, която предизвикват болката и страданието. В твоята надарена с разум същност не може да проникне никаква болка.»<sup>96</sup>

«Който се страхува от смъртта, се страхува или от угасването на всяко усещане, или от това да чувства по-различно, отколкото в земния живот. Но ако ти не чувстваш повече нищо – тогава няма нито зло, нито мъка; ако пък възприятията са съвсем други, това означава само, че природата на човека се променя, той обаче не престава да живее.»<sup>97</sup>

---

<sup>96</sup> Марк Аврелий: *Как да се живее? Антон Чехов чете Марк Аврелий*, изд. и преведена от руски с предговор от Петер Урбан, Цюрих 2001 г.

<sup>97</sup> Виж бел. 91.

## „Човекът е съзвучие от всичко, което го заобикаля като природа и Космос“



Д-р мед. Олаф Кооб  
роден 1943, медицинско образование, практика  
като училищен лекар във Фрайбург и Ванне-Айкел,  
дългогодишен сътрудник в изследователски проект за  
социалните причини и заболяванията на наркотично  
болните, съветник относно проблемите във връзка с  
наркотиците, лекарска дейност във Ваймар и Берлин,  
лекар в лечебно-педагогически кабинет в Берлин.  
Интернационална лекторска и семинарна дейност.  
Публикации: *Тъмната нощ на душата. Пътища  
за излизане от депресията; Дроги и произход на  
пристрастяването; Педагогично-терапевтичен  
съветник - Дроги. Лекарска консултация; Познание  
и лечение; Антропософски гледни точки за душевно-  
духовната хигиена; Здраве, болест, излекуване.  
Основни понятия на антропософската медицина;  
Азът и неговият двойник. За психологията на  
сянката.*

В медицинското образование се изучават безброй факти за анатомията и физиологията на отделните органи, но не и за тяхната *същност*, която например при черния дроб китайските лекари наричат «генерал», а гръцките и средновековните лекари свързват с планетите. Авторът на тази книга си поставя за задача да опише съответната на всеки орган същност, без да се изгубва в мъгляво-мистичното. Всеки орган е представен разбираемо с неговото положение, форма, ембрионално развитие, функция и характерни свойства. Така могат да бъдат разбрани живата биография, физиогномията и болестите на всеки орган.

Това ново издание е допълнено с две глави за задстомашната жлеза, щитовидната жлеза и другите хормонални жлези. Освен това са допълнени и изложенията за далака, сърцето и черния дроб.